

Grad Kastav

Grad Opatija

Općina Klana

Općina Matulji

Općina Mošćenička Draga

Općina Lovran

Općina Viškovo

LOKALNA RAZVOJNA STRATEGIJA

LOKALNE AKCIJSKE GRUPE

‘TERRA LIBURNA’

2013.-2015.

Lokalna razvojna strategija Lokalne akcijske grupe Terra Liburna

Naručitelj:
LAG Terra Liburna

Izrađivač:
Regionalna razvojna agencija Porin d.o.o.

Voditelj:
Doris Sošić, dipl.oec.

Autori:
Andjela Cvjetković
Mr. sc. Marko Randić, dipl.ing.biol.
Doris Sošić, dipl.oec.
Dunja Zagorac, mag.oec.

LAG Terra Liburna

**Predsjednica
Andjela Cvjetković**

Rujan 2013.

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Značajke područja LAG-a Terra Liburna.....	6
2.1. Opće zemljopisne značajke područja LAG-a Terra Liburna.....	7
2.1.1. Površina i granice područja LAG- Terra Liburna	7
2.1.2. Osnovne prostorne značajke.....	7
2.1.3. Reljefne i klimatske karakteristike područja LAG- Terra Liburna	8
2.1.4. Prirodna baština – Natura 2000	9
2.1.5. Kulturno povijesna i tradicijska baština	12
2.1.6. Kvaliteta života i stanje infrastrukture	16
2.2. Gospodarske značajke područja	22
2.2.1. Glavne gospodarske djelatnosti.....	23
2.2.2. Tržište radne snage.....	25
2.3. Demografske i socijalne značajke područja	26
2.3.1. Broj i gustoća stanovnika	26
2.3.2. Demografska kretanja.....	26
2.4. Obrazovna struktura stanovništva	27
2.5. Civilno društvo	28
3. SWOT analiza razvojnih mogućnosti područja.....	29
4. Razvojna vizija.....	31
4.1. Razvojni ciljevi.....	32
4.1.1. Razvoj identiteta LAG-a, suradnje i međusektorskog partnerskog povezivanja.....	32
4.1.2. Jačanje konkurentnosti gospodarskih subjekata ruralnog područja primjenom inovacija i mehanizama održivog razvoja	33
4.1.3. Razvoj ruralnog turizma i poljoprivrede te jačanje područja LAG-a kao	34
turističke destinacije	34
4.1.4. Razvoj ljudskih potencijala, povećanje sposobnosti stanovnika za partnerski rad i podizanje društvene svijesti o ruralnom području	35
4.1.5. Obnavljanje, očuvanje i poboljšanje okoliša i tradicionalnih	35
krajobraznih elemenata.....	35
4.1.6. Poboljšanje kvalitete života svih skupina stanovnika područja LAG-a	36
uz naglasak na ravnomjerni razvoj	36
4.2. Prioriteti i mjere za dostizanje ciljeva te definiranje korisnika, rezultata, indikatora i kriterija prihvatljivosti	41
4.3. Usklađenost strateških ciljeva i prioriteta s prioritetima ruralnog razvoja	50
5. Strategija izrade i provedbe.....	51
5.1. Značajke partnerstva i izrada lokalne razvojne strategije.....	51
5.2. Primjena načela ‘odozdo prema gore’ u izradi lokalne razvojne strategije.....	53
5.3. Okvirni plan provedbe i slijed aktivnosti u ostvarenju ciljeva	56
5.4. Utjecaj provedbe strategije na okoliš	58
5.5. Sposobnost upravljanja javnim sredstvima	59
5.6. Postojeće aktivnosti i nove inovativne aktivnosti	60
5.7. Procjena broja projekata i potrebnih sredstava IPARD programa	62
5.8. Indikativni izvori financiranja provedbe prioritetnih aktivnosti LRS izvan okvira IPARD programa.....	62
5.9. Praćenje provedbe LRS i mjerjenje učinaka.....	63
5.10. Procedura donošenja odluka uključujući proceduru odabira projekata kojima će LAG izdati pismo preporuke i načine sprječavanja sukoba interesa.....	64
6. Usklađenost s nadređenim strateškim dokumentima	66
7. Karta LAG-a u mjerilu 1:100 000	67
8. Dodaci	68

1. Uvod

Prepoznavši potrebe ruralnog razvoja Zajednice stvorene su Zajedničke poljoprivredne politike (ZPP) koje s provedbom reforme istih i primjenom LEADER programa od 1991. godine nastoje zaostajanje ruralnih područja zaustaviti učinkovitim korištenjem svih njihovih resursa.

LEADER program – *Liaison Entre Actions de Développement de l'Economie Rurale – Veze među aktivnostima za razvoj ruralnog gospodarstva* predstavlja mehanizam provedbe mjera politike ruralnog razvoja Europske unije, a temelji se na realizaciji lokalnih razvojnih strategija kojima upravljaju **lokalne akcijske grupe**. Suočavanje s različitim problemima ruralnog razvoja traži prilagodbu na promjenjive okolnosti u ruralnim područjima čiji uzroci mogu biti klimatske i demografske promjene, smanjivanje utjecaja tradicionalnih sektora, promjene politika itd. Intenzivni kontakti i suradnja sa drugim dionicima iz drugih mesta, rad u skupinama, umrežavanje dionika dovodi do razmjena ideja i otkrića koje poprimaju oblik kvalitetnog rješenja pružajući izlaz iz trenutne situacije. U novoj politici ruralnog razvoja EU – naglašeno je kreativno razmišljanje i inovativan pristup, a to znači uvođenje i primjenu novih tehnologija ili primjenu provjerenih koncepata na nov i učinkovitiji način.

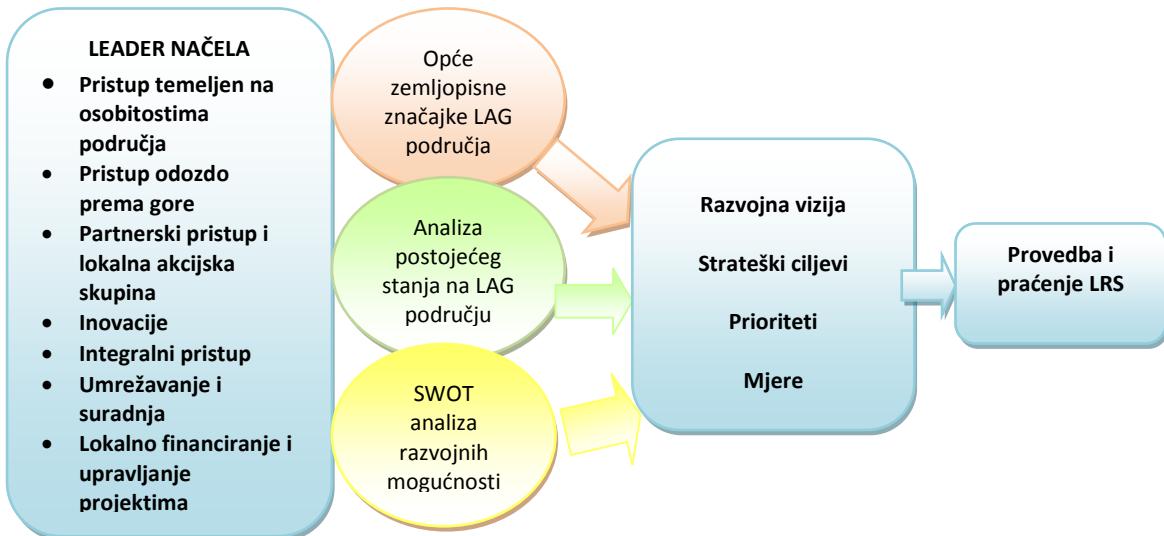
LEADER pristup za lokalni razvoj se dokazao kao vrijedan alat u promicanju razvoja ruralnih područja koje u potpunosti uzimajući u obzir multi-sektorske potrebe ruralnog razvoja primjenom principa odozdo prema gore, osobitostima područja, aktiviranjem lokalnog stanovništva i partnerskim djelovanjem, poboljšanje kvalitete života, diversifikaciju gospodarstva doprinosi dodatno izgradnji lokalnih kapaciteta, povećanju zaposlenosti te primjenu inovacija. Ukratko, može se reći da LEADER pristup govori o tome kako, a ne što treba raditi. Sastoji se od sedam osnovnih načela, koja treba slijediti u cijelosti. Oslanja se na izradu i provedbu lokalnih razvojnih strategija (LRS) utemeljenih na jasnim i transparentnim procedurama.

Važnost navedenog i poticajnim aktivnostima tijekom 2012. godine Primorsko-goranske županije (Županija) i Centra za brdsko-planinsku poljoprivredu i stručnu pomoć Regionalne razvojne agencije Porin d.o.o. (RRA PORIN) za zapadno područje Županije pokrenut je **LAG 'Terra Liburna'** (LAG), najprije za područje Općine Matulji, Općine Viškovo, Općine Klana, Grada Opatije i Grada Kastva te proširenjem na područje Općine Lovran i Općine Mošćenička Draga.

Paralelno s aktivnostima za pokretanje LAG-a i okupljanje njegovih dionika, provele su se aktivnosti za LRS, strateško plansko-razvojnog dokumenta. Time je omogućena izrada prve **Lokalne razvojne strategije LAG-a 'Terra Liburna' 2013.-2015.** i provedba smjernica pravnog okvira za pripremu provedbe LEADER-a u Republici Hrvatskoj (RH) u predpristupnom razdoblju, Strategije ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2008.-2013., IPARD programa 2007.-2013. sukladan s LEADER programom za ruralni razvoj područja Europske unije (EU). Kako je jedna od značajnih zadaća LAG-a izrada LRS-a, u partnerstvu svih dionika iz javnog, civilnog i privatnog sektora utvrstile su se gospodarske, društvene, socijalne, infrastrukturne, kulturne i druge potrebe budućeg pravca ruralnog razvoja područja te zacrtala vizija kako bi se pratila provedba mjerljivim pokazateljima. Jednako tako, ova je razvojna strategije pratila smjernice ruralnog razvoja EU za buduće razdoblje koje treba slijediti, a naročito sada kada je Hrvatska punopravna njena članica.

U cilju što boljeg funkcioniranja LAG-a, stvoreno je partnerstvo raznih dionika iz civilnog, javnog i privatnog sektora s njenog područja i izvan njega koji su kroz participacijski proces sudjelovali u izradi LRS-a vodeći se načelima LEADER pristupa.

Shematski prikaz procesa izrade i praćenje provedbe LRS

Sadržajni dio ovog LRS odnosi se na analizu postojećeg stanja područja LAG-a, isticanje problemskih područja te temeljem toga razrade elemenata SWOT analize kako bi se definirala buduća vizija sa strateškim ciljevima, prioritetima i mjerama za djelovanje te praćenje istih u cilju ostvarivanja mogućih finansijskih izvora za razvojne projekte bitne za razvoj ovog ruralnog područja. Sažetak bitnih podataka LAG-a 'Terra Liburna' i budućih odrednica daje se u njegovoj osobnoj karti:

Osobna karta LAG-a „Terra Liburna“

Naziv:	Lokalna akcijska grupa „Terra Liburna“
Naziv na engleskom j.:	Local Action Group „Terra Liburna“
Sjedište:	Zakona kastafskega 3, 51215 Kastav
OIB:	83675924950
Registar udruga RH br.:	08003802 od 10.04.2013.
Broj osnivača:	31
Broj članica:	63
Upravljačka struktura:	Skupština: 63 članice od kojih je 16% iz javnog sektora 40% iz poslovnog sektora i 44% iz civilnog sektora. Upravni odbor: 28,5% javni sektor, 28,5% poslovni sektor, 43% civilni sektor. Zastupljenost žena je 57%, mladih do 29 godina s 28,5%, Predsjednica: Andela Cvjetković, dopredsjednik: Robert Simčić, tajnica: Vesna Brnčić, voditeljica LAG-a: Doris Sošić 2 grada: Kastav i Opatija; 5 općina: Klana, Matulji, Mošćenička Draga, Lovran, Viškovo geostrateški izvanredan položaj zapadnog dijela Primorsko-goranske Županije, graniči kopnom sa Slovenijom, Istarskom županijom, Gradom Čabrom, Općinom Jelenje, Gradom Rijekom te morem s Gradom Cresom
Područje:	Spoj mediteranske i kontinentalne
Prostor:	55.401
Klima:	55.401
Ukupno stanovništvo:	419,4 km ²
Ukupna površina:	132,09 st/km ²
Gustoća stanovnika:	65
Broj naselja:	20.772
Broj kućanstava:	43,4 godine

Broj poduzetnika:	1.993
Broj obrtnika:	1.449
Broj zaposlenih:	10.437
Broj nezaposlenih:	3.334
Ukupni prihodi:	5.951.678.186 HRK
Ukupni rashodi:	4.052.396.635 HRK
Dobit:	314.027.284 HRK
Gubitak:	1.462.087.157 HRK
Izdaci za razvoj bruto:	49.099.208 HRK
Ukupan izvoz:	1.103.639.000 HRK
Ukupan uvoz:	847.550.000 HRK
Geostrateški položaj:	Pripajanje na Pan-europske koridore Vb i X
Blizina urbanih centara:	Rijeka 14 km, Ljubljana 120 km, Zagreb 150 km, Milano 450 km, Beč 500 km, München 600km.
Blizina aerodroma:	Rijeka 35 km, Trst 80 km, Pula 100 km, Ljubljana 120 km, Zagreb 160 km
Razvojna vizija:	Na temeljima tradicije i običaja te kulturno-povijesne i prirodne baštine, a primjenom održivog, pametnog i uključivog rasta postati prepoznatljivo ruralno područje šire regije s ciljem dalnjeg očuvanja krajobraza i kulturnog identiteta te unapređenja kvalitete života stanovnika LAG-a 'Terra Liburna'.

Strateški ciljevi:

1. Razvoj identiteta LAG-a, suradnje i međusektorskog partnerskog povezivanja
2. Jačanje konkurentnosti gospodarskih subjekata ruralnog područja primjenom inovacija i mehanizama održivog razvoja
3. Razvoj ruralnog turizma i poljoprivrede te jačanje područja LAG-a kao turističke destinacije
4. Razvoj ljudskih potencijala, povećanje sposobnosti stanovnika za partnerski rad i podizanje društvene svijesti o ruralnom području
5. Obnavljanje, očuvanje i poboljšanje okoliša i tradicionalnih krajobraznih elemenata
6. Poboljšanje kvalitete života svih skupina stanovnika područja LAG-a uz naglasak na ravnomjerni razvoj

Baza projekata: Ukupan broj projekata 245 u ukupnoj vrijednosti od 403.222.746,39 €.

2. Značajke područja LAG-a

LAG pokriva područje Grada Kastva, Grada Opatije, Općine Klana, Općine Matulji, i Općine Mošćenička Draga, Općine Lovran i Općine Viškovo koje administrativno pripadaju Primorsko-goranskoj županiji (Županija) te se u nastavku navode opći podaci. Prema obilježju određuju se područja Županije koja po svojim osobitostima čine funkcionalne cjeline, a obuhvaćaju jednu ili više općina i gradova pa se osnovna prostorna cjelina Županije dijeli na manje funkcionalne cjeline: mikroregije i prostorne cjeline. LAG Terra Liburna obuhvaća funkcionalne cjeline općina i gradova koji se nalaze u području mikroregije priobalja i obuhvaća dio riječkog prstena: Općina Viškovo, Općina Klana, Općina Matulji i Grad Kastav te Liburniju: Grad Opatija, Općina Lovran te Općina Mošćenička Draga. LAG Terra Liburna osim što administrativno pripada Primorsko-goranskoj županiji, pripada i prostornoj cjelini Jadranske Hrvatske¹.

¹ prema NUTS II regiji

2.1. Opće zemljopisne značajke područja LAG-a Terra Liburna

2.1.1. Površina i granice područja LAG-a

Područje LAG-a smješteno je na zapadnom dijelu Županije te kopnom graniči sa Slovenijom i Istarskom županijom, a unutar Županije s Gradom Čabrom, Općinom Jelenje, Gradom Rijekom. Morem graniči s otokom Cresom. Područje LAG-a prostire se na $419,4 \text{ km}^2$, što predstavlja 11,68% ukupne površine Županije, odnosno 0,47% ukupne površine Republike Hrvatske (kopna i teritorijalnog mora). Područje LAG-a obuhvaća točku gdje je Mediteran ušao najdublje u europski kontinent (Uvala Preluka). Područje LAG-a karakterizira izuzetan geostrateški položaj budući predstavlja europska vrata odnosno najkraći pomorski prometni pravac iz zemalja Bliskog i Dalekog Istoka (poveznica obližnja riječka luka). Jednako tako, za kopneni promet područje je mjesto spajanja s Pan-europskim koridorima Vb i X. Područje LAG-a nalazi se u blizini urbanih centara kao što su: Rijeka 14 km, Ljubljana 120 km, Zagreb 150 km, Milano 450 km, Beč 500 km i München 600 km. Područje LAG-a je u blizini zračnih luka Rijeke, Pule i Trsta. Time zemljopisni položaj području LAG-a omogućuje veliku komparativnu prednost u odnosu na druga područja Županije i šire.

Slika 1: Grafički prikaz LAG-a Terra Liburna s granicama JLS

Unutar područja LAG-a najvećom površinom izdvaja se područje Općine Matulji sa 176 km^2 , a najmanjom područje Grada Kastva 11 km^2 . Južni dio LAG-a, odnosno područje Općine Mošćenička Draga, Općine Lovran i Grada Opatije imaju izlaz na Jadransko more dok zadeđe LAG-a, sjeverni dio, čine Općina Matulji, Općina Klana, Grad Kastav i Općina Viškovo.

Jednako tako, na sjeveru, LAG graniči sa područjem LAG-a Gorski kotar, dok na zapadu graniči s područjem LAG-a Istočna Istra. Južni dio LAG-a graniči s područjem LAG-a Bjeloglavi Sup, dok sjeverni dio graniči sa područjem slovenske Lokalne akcijske skupine Društvo za razvoj podeželja med Snežnikom in Nanosom u Sloveniji.

Izvor: Zavod za prostorno uređenje Primorsko-goranske županije, 2013.

2.1.2. Osnovne prostorne značajke

Administrativne granice područja LAG-a imaju udjel od 11,68% ukupne površine Županije. Stanovništvo LAG-a živi u 65 naselja u 2 grada i 5 općina (Popis naselja prema pripadnosti JLS nalazi se u Dodatku 8.2.). Prema popisu stanovništva 2001. godine, LAG je imao 48.620 stanovnika odnosno 15,9% prema ukupnom broju stanovnika Županije. Posljednji popis

stanovništva iz 2011. godine broji 55.401 stanovnika ili 18,7% od ukupnog broja stanovnika Županije. Razvidno je da se na području LAG-a Terra Liburna broj stanovnika povećao i to za 13,9%. Prosječna gustoća stanovništva za područje LAG-a je 132,09 st/km² što je iznad državnog prosjeka od 78,4 st/km², prosjeka Županije od 85,1 st/km² te EU prosjeka od 25-110 st/km².

Bilježi se i povećanje broja kućanstva na području LAG-a u razdoblju od 10 godina i to za približno 23% što je dobar pokazatelj kvalitete života na tom prostoru.

Jedinice lokalne samouprave (JLS) koje se nalaze u sastavu LAG-a razlikuju se po površini, broju kućanstva i broju stanovnika koje obuhvaćaju. Tako primjerice, Općina Viškovo ima 9 puta više stanovnika od Općine Mošćenička Draga koja je pak površinom duplo veća od Općine Viškovo. Jedako tako, Grad Kastav s površinom od 11km² broji najviše stanovnika po km². Iako postoje razlike JLS unutar područja LAG-a, posebice one koje se odnose na naseljenost i površinu, neminovno je naglasiti prirodno-geografske, društveno-ekonomski, povijesno-kultурне osobine koje djeli. Upravo to daje mu iznimno velike prednosti za ujednačen razvoj cjelokupnog područja.

Pregled ukupnih podataka o površini, broju naselja, broju kućanstva, broju stanovnika te prosječne gustoće stanovnika po JLS-ima te ukupno za LAG i usporedno s podacima Županije je sljedeći:

Tablica 1: Osnovni statistički podaci o LAG-u

JLS	Površina u km ²	Broj naselja	Broj kućanstva		Broj stanovnika		Gustoća stanovnika	
			2001.	2011.	2001.	2011.	2001.	2011.
Kastav	11	1	2.933	3.773	8.891	10.440	808,27	949,09
Opatija	54	10	4.661	4.732	12.719	11.659	235,54	215,91
Klana	94	5	659	694	1.931	1.975	20,54	21,01
Lovran	21	5	1.463	1.670	3.987	4.101	189,86	195,29
Matulji	176,4	23	3.685	4.175	10.544	11.246	59,77	63,75
Viškovo	18	7	2.896	5.118	8.907	14.445	494,83	802,50
Mošćenička Draga	45	14	595	610	1.641	1.535	36,47	34,11
LAG	419,4	65	16.892	20.772	48.620	55.401	115,92	132,09
PGŽ	3.588	510	111.085	117.009	305.505	296.195	85,15	82,55

Izvor: Državni zavod za statistiku, 2013.

2.1.3. Reljefne i klimatske karakteristike područja LAG-a

Priobalje Županije pa tako i područje LAG-a je većim dijelom građeno **vapnencem mezozojske starosti** između kojih se izdvajaju dolomitne zone, osobito u sjevernom priobalju Riječkog zaljeva oko Grada Kastva i na Otoku Cresu. Mjestimično su preko mezozojsko-paleogeni vapnenačke osnove nataložene nepropusne naslage paleogenog fliša što je uvjetovalo reljefnu izmjenu usporednih **vapnenačkih grebena i dolomitnih ili flišnih udolina** na području LAG-a. Na flišu koji se prostire od Općine Klane, unutar područje LAG-a, a dalje ide kroz dolinu Rječine do Vinodola, uključujući dijelove Krka i Raba nalaze se najvrednija tla namijenjena poljoprivredi.

Raznolik litološki sastav i geomorfološki procesi, kao i klimatski, hidrološki i antropogeni utjecaji uvjetovali su razvoj različitih tipova tala, koji tvore veliki broj zemljšnjih kombinacija. Pedološkim istraživanjima i inventarizacijom registrirano je **58 različitih tipova tla**, od kojih se posebno ističu:

- plitka i kamenita tla, osobito u priobalju i na otocima (tla kamenjara, smeđa tla na vapnencu),
- crvenice u ponikvama i udubljenima terena, i to osobito u nižim predjelima,
- rendzine i planinske crnice u gorskim predjelima,
- rankeri, lesivirana tla, podzoli, distrična smeđa tla u gorskim predjelima s mnogo oborina,
- antropogena rigolana tla i antropogena tla na terasama,
- rijetki tipovi tla (hidromorfna tla, zaslanjena tla, sirozemi itd.).

U području LAG-a dominiraju smeđa tla, crvenice i litosoli.

Podzemnim tokovima iz planinskog zaleđa nastaju **brojni izvori od opatijskog** preko riječkog do vinodolskog primorja kojima se napajaju vodovodi obalnih gradova i naselja no njihova slabija izdašnost nije dovoljna za suvremenu vodoopskrbu, naročito za potrebe turizma.

Područje LAG-a ima pretežito **mediteransku klimu** uz more, a **sub-mediteransku** na primorskim padinama s utjecajima **planinske** klime (bura, kiša i snijeg) tijekom zimskih mjeseci. U mediteranskom području ljeta su vruća, a kišno je razdoblje isprekidano u jeseni, zimi i u proljeće. Godišnji prosjek oborina je 1.250 mm. U višem, sub-mediteranskom klimatskom pojasu temperature su nešto niže, osobito zimi, a količine oborina nešto veće. Također, na višim predjelima zimi se duže zadržava snijeg. Ovim područjem prolaze ciklonalni poremećaji koji donose znatne količine vlage. Međutim, u ljetnom razdoblju granica zapadnog strujanja pomiče se prema sjeveru i nastupa dugotrajnije sušno razdoblje. Pojavljuju se i sekundarni centri cirkulacije prouzročeni nejednolikim zagrijavanjem kopna i mora. Upravo zbog toga područje LAG-a ima promjenjive klimatske značajke s općenito toplijim ljetnim te hladnijim i vlažnijim zimskim razdobljem.

Morski, jadranski dio područja LAG-a koji pokriva područje grada Opatije i Općina Lovran i Mošćenička Draga, karakterizira izražena godišnja promjena površinske temperature mora. Prosječna godišnja temperatura je 11°C. More je najhladnije tijekom zime, a površinska temperatura mora je oko 7°C, a rijetko može pasti i niže. U proljeće more postaje sve toplijе, pa površinska temperatura raste do 18°C. Ljeti temperature mora dosežu visoke iznose, čak 22-25°C.

Cjelokupno područje Kvarnera pa tako i područje LAG-a je **seizmički aktivno** zbog podvlačenja Jadranske ploče pod Dinaride u dubinu, a bliže površini strukturne promjene u obliku navlačenja. Osnovna značajka seizmičke aktivnosti je pojava većeg broja relativno slabijih potresa u seizmički aktivnim razdobljima. Potresi su pretežito lokalni i obično ne zahvaćaju šire područje.

2.1.4. Prirodna baština – Natura 2000²

Najvažnija područja vrijedne prirodne baštine ovog kraja razvrstana su na zaštićena područja; područja uvrštena u Nacionalnu ekološku mrežu (i mrežu NATURA 2000), područja lokalnog značenja i nedovoljno poznata područja. **Zaštićena prirodna baština** na području LAG-a³

² Podaci dobiveni iz Javne ustanove Priroda, 2013.

³ Zakon o zaštiti prirode, Narodne novine broj 80/13

odnosi se na jedan park prirode, jedan značajni krajobraz, jedan spomenik prirode i tri spomenika parkovne arhitekture u ukupnoj površini od 9.578,97 ha.

1. Park prirode Učka - godina proglašenja 1999.; površina: 14.600 ha (od toga se 6420 ha nalazi u Istarskoj županiji); položaj: Park obuhvaća dio masiva Učke i Čićarije u Istri; prostire se na području Grada Opatije i općina Lovran, Matulji i Mošćenička Draga u Županiji, te na području općina Kršan, Lanišće i Lupoglav u Istarskoj županiji. U parku prirode Učka nalazi se nekoliko stalno nastanjenih sela (i nekoliko napuštenih), čiji su stanovnici ostavili traga na prirodi svojega zavičaja te doprinijeli krajobraznoj ljepoti i bioraznolikosti područja. Čak desetak različitih tipova **travnjačkih zajednica** na Učki i Čićariji, s mnogim rijetkim i ugroženim vrstama, neposredno ovisi o tradicijskim poljoprivrednim djelatnostima, a i šume poznatih **pitomih kestena - maruna**, primjerice, sađene su i zapravo predstavljaju svojevrstan tip voćnjaka. Toponimi u predjelu bujice Mošćeničke drage (Perun, Trebišća, Petrebišća, Petehova peć) čuvaju spomen na praslavenske korijene. Navedeno omogućava zadržavanje lokalnog stanovništva i njihovo zadržavanje u Parku te tradicionalno bavljenje poljoprivredom, naročito stočarstvom, uz očuvanje predaje tradicijskih znanja.

Visinski profil Parka prirode Učka obuhvaća nadmorsku visinu od 60 -1401 m. Glavni vrhovi Učke su Vojak 1401 m, Suhu vrhu 1333 m i Sisol 835 m, a Čićarije Planik 1272 m i Brložnik 1093 m. Flora Učke je vrlo značajna, sadrži **endeme** poput učkarskog zvončića (*Campanula tommasiniana*), justinovog zvončića (*Campanula justiniana*), istarskog zvončića (*Campanula istriaca*) i drugih rijetkih biljaka. Od rariteta **faune** treba posebno istaknuti **surog orla** (*Aquila chrysaetos*), **velebitsku guštericu** (*Iberolacerta horvathi*), **crnog daždevnjaka** (*Salamandra atra*), **skakavca** (*Saga pedo*), **endemičnog puža** (*Medora makarskensis albescens*) i dr. Osnovne tipove vegetacije čine **šume**: bukove, crnograbove (*Seslerio-Ostryetum*), bjelograbove (*Querco-Carpinetum orientalis*), te sađene crnogorične kulture – crni bor (*Pinus nigra*) i smreka (*Picea abies*). Neobično je raznolika i bogata **vegetacija travnjaka**, te endemična vegetacija stijena i točila. Posebne zanimljivosti Parka su kula-vidikovac na vrhu Učke – Vojaku, poučne staze, **geomorfološki rezervat Vela draga** (u «istarskom» dijelu parka), kanjon bujice Banine, u manjem dijelu šume maruna i drugo. Parkom upravlja Javna ustanova Park prirode „Učka“.

2. Ponor Gotovž kod Klane – geomorfološki spomenik prirode - godina proglašenja 1969.; položaj: Klanjsko polje nedaleko Klane, u ponor utječe klanjska Ričina, na području Općine Klana. Nalazi se oko 14 kilometara sjeverno od Rijeke i oko 1 kilometar istočno od naselja Klana s ulaznim otvorom na 560 metara nadmorske visine. U ovaj ponor ponire bujični tok **klanjska Ričina**. Izmjerena dubina **ponora iznosi 320 m**. To je stepeničasta jama s mnogo manjih i tri veće vertikale, a istražen je samo glavni kanal, dok je više bočnih kanala ostalo neistraženo. Poznat je i u biospeleologiji jer je «locus typicus» (nalazište na kojem je po prvi puta pronađena nova vrsta i opisana u znanosti) **podzemnog kornjaša** (*Typhlotrechus bilimeki clanensis*). Kao jedinstveno podzemno stanište danas je **ponor vrlo ugrožen: u ponor uviru onečišćene kanalizacijske vode Klane**.

3. Značajni krajobraz Lisina - godina proglašenja 1997.; površina: 1394 ha; položaj: na području Općine Matulji (Čićarija).

Lisina je značajni **kraški krajobraz** koji se naslanja na prostrano zaštićeno područje Parka prirode Učka. Lisina pripada brdskim predjelima planinskog lanca Čićarije i gotovo je čitava dobro pošumljena lijepim sastojinama primorske **bukove šume**, a na malim površinama prošarana slikovitim livadama i travnatim šumskim čistinama. Posjećivana je izletnicima, a šumska bogatstva oduvijek su koristili domaći stanovnici u tradicionalnom bavljenju drvima, ugljenarstvom i posebno lovom na puhove.

4. Perivoj Angiolina u Opatiji – spomenik parkovne arhitekture – godina proglašenja 1968.; položaj: na području Grada Opatije; površina: 2,7 ha.

Perivoj Angiolina je bez sumnje najzanimljiviji i najatraktivniji opatijski park. Odlikuje se vrijednom **dendroflorom**, od koje treba spomenuti **kamelije**, velevjetne **magnolije**, sekvoje, cedrove, pinije, bambuse, palme i osobito lijepe **lovorove gajeve**. O opatijskim parkovima –

spomenicima parkovne arhitekture skrbi komunalna tvrtka Parkovi. Parkovi, uz suradnju javne ustanove Priroda, poslove oko održavanja uspješno obavljaju te redovito zamjenjuju dotrajalu dendrofloru novim primjercima. Slična svojstva i vrijednosti imaju još dva zaštićena gradska perivoja Opatije.

5. Perivoj Margarita u Opatiji – spomenik parkovne arhitekture - godina proglašenja 1968.; položaj: na području Grada Opatije; površina: 1,8 ha.

Park Margarita je pored Parka Angiolina drugi po važnosti opatijski park. Odlikuje se vrijednom dendroflorom i zanimljiv je spoj prirodnih lоворovih gajeva, samoniklih stoljetnih hrastova medunaca te egzotičnih starih kalifornijskih libocedara.

6. Perivoj Sv. Jakov u Opatiji – spomenik parkovne arhitekture - godina proglašenja 2010.; položaj: na području Grada Opatije; površina: 0,47 ha.

Odlikuje se sličnim prirodno-povijesnim vrijednostima kao i ostali opatijski perivoji.

Prirodna baština uvrštena u Nacionalnu ekološku mrežu (i u europsku mrežu NATURA 2000)⁴ obuhvaća osam prostorno većih područja i nekoliko desetaka točkastih lokaliteta - kraških jama i spilja te vrulja i podmorskih spilja. Popis i karta su u Dodatku 8.3.

Prijedlog mreže NATURA 2000 u RH priređen je temeljem znanstvenih podataka i stručnih procjena o važnosti pojedinih područja za vrste i staništa ugrožene na europskoj razini, sukladno kriterijima zadanim Direktivom o pticama i Direktivom o staništima. Sljedeća tablica daje pregled područja važna za zajednicu (SCI) kao i područja posebne zaštite (SPA) na području LAG-a.

Tablica 2: Površine prijedloga Natura 2000 za područje LAG-a

Naziv LAG-a	Površina LAG-a(ha)	Površina SCI u LAG-u	Udio SCI u LAG-u(%)	Površina SPA u LAG-u(ha)	Udio SPA u LAG-u(%)	Ukupna površina N2K u LAG-u(ha)	Ukupni udio N2K u LAG-u(%)
Terra Liburna	43.323,01	13.692,20	31,37	13.641,24	31,49	13.641,46	31,49

Izvor: Državni zavod za zaštitu prirode, 2013.

Prirodna baština „lokalnog“ značenja je za neka područja već ucrtana u novi prostorni plan Primorsko-goranske županije koji je upravo pred usvajanjem, a neka su područja uvrštena u važeće prostorne planove općina i gradova:

1. Kanjonske udoline bujičnih potoka Liburnije (Cesara, Mošćenička draga, Lovranska draga, Banina, bujična udolina iznad opatijske Slatine i dr.)
2. ponikva Breški dol kod Brešca (općina Matulji)
3. ponikva Trampov breg na području Viškova
4. kraški tereni bogati izraženim kraškim reljefom ponikava/dolaca (nedovoljno istraženi, ali vrlo karakteristični za predmetno područje i vrijedni kao prirodna i kulturna baština – ukoliko su u nedavnoj prošlosti bili obrađivani – tradicijsko suhozidno graditeljstvo. Nažalost danas vrlo ugroženi!)
5. šuma Lužina kod Kastva
6. akropolski primorski gradići (Brseč, Mošćenice, Veprinac, Kastav) i njihova neposredna ruralna okolica
7. Velika šljunčana žala na Liburniji (Brseč, Mošćenička Draga i Medveja)
8. Crljenčina i Sparožna jama kod Kastva
10. zaljev Preluk i šuma Črnjakovica
11. Vodni žleb i travnjaci na Pliševici iznad Lipe i Škalnice

⁴ Proglašenjem europske mreže NATURA 2000 dio područja koja su sada uvrštena u Nacionalnu ekološku mrežu (Narodne novine broj 109/07) vjerojatno će biti izostavljen.

12. travnjaci na Plišu iznad Klane
13. travnjaci trave beskoljenke (*Molinia* sp.) na Mlakama u zaleđu Klane
14. nekoliko karakterističnih primorskih lokvi i malih prirodnih izvora širom područja (u današnje vrlo ugroženi!)
15. Pojedini primjeri starih stabala (stara oskoruša iznad Mošćenica, bukva - kraljica šume u Dlitvu na području općine Klana, stara stabla hrasta cera kod crkvice u Studeni i brojna druga stara stabla)
16. Zvonejski prezidi/terase kod Zvoneće u općini Matulji

Nedovoljno poznata i slabije istražena prirodna baština nalazi se u velikom dijelu na području općine Matulji, nekih dijelova općine Klana te dijelova općine Viškovo. Mogu se u ovoj skupini očekivati osobito neki vrijedni i rijetki tipovi travnjaka, novi ili nedovoljno poznati karški objekti, specifični tipovi šuma povezani s kraškim reljefom, kao eventualno i rjeđi tipovi vegetacije te hidrografije na flišu (Pasjak-Brdce, Dlitvo kod Klane i dr.). U šumama i uz naselja postoji i velik broj vrijednih, starih stabala koja je tek potrebno evidentirati. Liburnija i kastavski kras posjeduju vrlo zanimljive autohtone sorte kulturnog bilja – poput brgujskog kapuza ili vinove loze jarbola i belica što je sve potrebno bolje istražiti i valorizirati te je potrebno obaviti dodatna istraživanja prirodne baštine.

2.1.5. Kulturno povijesna i tradicijska baština

Povijest najvećeg dijela područja LAG-a, poznato je pod nazivom Kastavština, a postojanje prapovijesne gradine na mjestu današnjega Kastva datira iz **11. stoljeća prije Krista** gdje su pronađeni predmeti iz mlađeg kamenog doba, rimski novac i žarni grobovi te kasnolatenska nekropola iz razdoblja od 6. do početka 2. stoljeća prije Krista.

Na području LAG-a u prapovijesnom razdoblju živjeli su Liburni, jedno od ilirskih plemena, te se zato ovaj kraj naziva Liburnijom. Liburni su bili stočari i vješti pomorci koji su sa svojim karakterističnim brzim brodicama na vesla zadavali probleme i Rimljanim, poznatim pomorcima i ratnicima pa su stoga uvrstili u svoju ratnu flotu njihove **brodice - liburne**. Početkom naše ere Rimljani osvajaju cijelu Istru i Liburne pa svoju upravu smještaju u postojeća liburnijska naselja. U to doba u jednom dijelu područja prolazio je **liburnijski limes**, Claustra Alpium Iuliarum, sustav utvrda, prepreka i komunikacija između Julijskih Alpa i Jadranskog mora, koji je sagrađen u kasnoantičko doba zbog zaštite prilaza sjevernoj Italiji iz Panonske nizine, odakle su tijekom seoba od 3. do 7. stoljeća nadirali mnogi narodi. Taj je sklop počeo graditi Marko Aurelije i to kao niz vojnih objekata raspoređenih u dužini i dubini, koji su u sustav utvrda povezani u 4. stoljeću. Na području Klane očuvani su dijelovi zida.

U 7. stoljeću Liburniju naseljavaju Hrvati. Sto godina kasnije franačka država zaposjeda Istru, dok Liburnija postaje dijelom hrvatske države, koja dostiže vrhunac svoje moći za vrijeme kralja Tomislava (910.-930.) i Petra IV. Krešimira (1058.-1074.), a protezala se uz morsku obalu od rijeke Cetine u Dalmaciji sve do rijeke Raše u Istri. Nakon propasti hrvatske države, na početku 12. stoljeća, Liburnija postaje dio njemačkog carstva.

U ranom srednjem vijeku **Klana** je imala obrambeno značenje, pa se naselje oblikovalo oko srednjovjekovne kule. Prvi se put spominje 1273. godine, kada pripada Puljskoj biskupiji. Iz 1439. godine postoji zapis na župnoj crkvi sv. Jerolima, pisan **glagoljicom**, koji dokazuje uporabu tog pisma i na ovom području. Tada se naselje razvija kao trgovište. U Arhivu HAZU čuva se prijepis razvoda iz svibnja 1541. godine, sastavljenog na latinskom jeziku, kojim su se, radi neprestanih prijepora, pokušale utvrditi granice između područja Kastva i Bubnja.

Područje **Mošćenica** bila je samostalna komuna u posjedu Kastavske gospoštije od 1374. godine (u oporuci pisanoj na njemačkom jeziku grofa Ugona iz Duina, ali i u glagoljskom pisanim dokumentu iz 1395. godine, kojim su se određivale granice između Mošćenica i Košljaka). Vlasnici Mošćenica su bili poljski biskupi, grofovi iz Duina te grofovi Walsee koji u drugoj polovici XV. stoljeća ustupaju svoj posjed caru Fridrihu III Habsburškom. Mošćenice su 1637.

godine dobile gradski statut. Javne isprave, urbari, notarski zapisi, statuti od 14. do 17. stoljeća **pisani su hrvatskim jezikom - glagoljicom**, koja je na istarsko - kvarnerskom području doživjela najveću primjenu i procvat.

Lovran je zbog geografskog položaja 1527. godine, uz dopuštenje Ferdinanda Habsburškog, postao prvo pomorsko uporište Petra Kružića i njegovih Uskoka. U to vrijeme javlja se posebna mjerna jedinica za tekućinu "**lovranski barel**" koja sadrži 48 bokala ili 76,9 litara, a **vino, marun i trešnje iz lovranštine** postaju sve traženiji proizvodi. Brodovima se otpremaju u udaljena priobalna trgovačka središta poput Senja, a odatle u unutrašnjost sve do Beča.

Ribarsko i pomorsko naselje **Opatija** razvilo se oko benediktinske Opatije Sv. Jakova, koja se prvi put spominje 1453. godine. Riječki patricij Iginio Scarpa, otkrio je čari Opatije te je sagradio **1844. godine** svoj ljetnikovac koji je nazvao Villa Angiolina čime je **započeo razvoj turizma**.

Viškovo ili njezin najveći dio - Halubje kraj je **pastirske tradicije**, o čemu svjedoči sam naziv koji potječe od riječi halupa, što znači pastirska koliba. U srednjem vijeku cijelo je područje pripadalo Kastavskoj komuni, čiji je povijesni tijek obilježen vladavinom feudalnih gospodara Devinaca, Walseeovaca potom i Habsburgovaca te starim zakonom "Zakon Grada Castua od letta 1400." U 16. stoljeću kroz današnje Viškovo **prolazila je prometnica** koja je spajala Rijeku i Ljubljalu. Naselje Viškovo nastalo je prema procjeni povjesničara u 18. stoljeću, po selu sv. Matej koje je sagrađeno na malenom brežuljku po čemu ga naziva okolica "Viškov breg".

Mjesto **Matulji**, javlja se u pisanim povijesnim izvorima sredinom 17. stoljeća, a prethodi mu skup obiteljskog imena Matulja koje je izvorno zabilježeno Matuglia. Množina obitelji Matulja dala je malom zaseoku podno lokaliteta Frlanije ime Matulje koje je već početkom 19. stoljeća u službene dokumente uknjiženo u današnjem obliku – Matulji.

Kastav je bio izuzetno važno upravno, ekonomsko i kulturno središte čitave Istre i Primorja. Kastvom nikada nije uistinu vladala tuđinska ruka, pa u 17. stoljeću postaje posjed Isusovaca, za čije je vladavine započeta gradnja Crekvine, izvorno Crkve sv. Marije, impozantno, no, nikada dovršeno najveće sakralno zdanje na ovome području. U 18. stoljeću kastavska je gospoštija pripala državnoj komori, a zatim i pod francusku vlast. Cijelo je područje 1814. godine postalo dijelom riječkog okružja, da bi nešto kasnije čitavo ilirsko Primorje zajedno s Kastvom pripalo u istarsko okružje sa sjedištem u Pazinu.

Za područje Liburnije počinje period **moderne uprave** s dolaskom **Napoleona** na početku 18. stoljeća, a povijesna 1848. godina bila je prijelomna u konačnom razrješavanju feudalnih odnosa. S gospodarskim razvojem Austro-Ugarske monarhije, posebno nakon dovršetka **izgradnje južnih željeznica**, te boljim prometnim povezivanjem s Opatijom i Rijekom započinje razvoj turizma u Opatiji najprije, a potom u Lovranu. Prvi hotel 'Kvarner' izgrađen je 1884. godine u Opatiji, a među prvim gostima bio je kralj Saske Friedrich II August. Zahvaljujući blagoj klimi i velikom broju sunčanih dana tokom čitave godine Opatija i Lovran postaju lječilište, zimovalište i odmaralište uglednih osoba i obitelji iz Habsburške monarhije. Osim njih, boravili su mnogi književnici, filozofi, pisci, pjesnici i glazbenici svjetskog glasa kao što su car Franjo Josip, car Vilima II, rumunska kraljica Elizabeta, poznata kao pjesnikinja koja je svoje pjesme objavljivala pod pseudonimom Carmen Sylva, zatim carica Sissi, pisci A. P. Čehov i Jamesa Joycea, plesačica Isadora Duncan, skladatelji Gustav Mahler i Giacomo Puccini.

Nakon što je 1911. u Klani otvorena **parna pilana** u kojoj se rezalo crnogorično i bjelogorično drvo te opskrbljivalo riječko brodogradilište, postojala je inicijativa da se utemelji škola za obradu drva tzv. „lijesne škole“ u Klani. Zbog izbijanja Prvog svjetskog rata i raspada Austro-Ugarske, inicijativa nije ostvarena.

Početkom studenog 1918. talijanska je vojska zauzela Opatiju i Volosko, a nakon uspostave željezničkog prometa na pruzi Pivka-Matulji započelo je njezino osvajanje Kastavštine kao i Rijeke, Sušaka i Grobnika.

Između dva svjetska rata na ovim prostorima **Rapallskim je ugovorom** 1920. godine teritorij kastavske općine podijeljen između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Riječke države i Kraljevine Italije. Nakon drugog svjetskog rata sadašnje područje LAG-a postaje sastavni dio bivše Jugoslavije, a od 1991. godine Republike Hrvatske.

Značajne osobe s područja LAG-a koje su rođene, djelovale i stvorile svoja najbolja djela su: **Vjekoslav Spinčić**, (1848-1933.) hrvatski političar. **Matko Mandić**, (1849.-1915.) svećenik i preporoditelj, jedan od vođa hrvatskoga i slovenskoga istarsko-primorskoga pokreta. **Eugen Kumičić** (1850.-1904.) hrvatski književnik i političar. **Matko Laginja** (1852.-1930.) prvak hrvatskoga nacionalnog pokreta u Istri i Hrvatskom primorju. **Andrija Mohorovičić** (1857.-1936.), seizmolog, geofizičar. **Dinko Vitezić** prvi narodnjački zastupnik u bečkom parlamentu izabran od strane seoskih otočnih i liburnijskih općina 1873. godine. **Ivan Jardas** sakupljač etnografske građe, narodnih pjesama, priča i običaja. **Matko Baštijan** pokretač „Naše sloge“, istarskog preporodnog lista, pjesnik i književnik. **Ivan Baštijan**, slikar. **Ivan Matetić Ronjgov** (1880.-1960.), muzikolog i skladatelj hrvatske i svjetske zborske literature, koji je postavio teorijske temelje tzv. istarske ljestvice. **Drago Gervais** (1094.-1957.) književnik i pjesnik na čakavskom narječju. **Viktor Car Emin** (1870.-1963.) književnik, **Jerry Ricks** «Philadelphie» američki blues glazbenik, književnik i publicist.

Graditeljska baština

Akropolska naselja na području LAG-a su Brseč, Mošćenice, Veprinac i Kastav, a se nalaze na izdignutim kotama, te dominiraju nad okolnim zaravnima. Izgrađeni u srednjevjekovnom duhu gradova, sa svojim uličicama i prolazima, dok kašteli, zidine, utvrde, šterne i crkveni zvonici pripadaju uglavnom ranom srednjem vijeku. Kuće su tipičan primjer primorske arhitekture.

Etnografska graditeljska baština vrlo je bogata na području LAG-a. Osim pojedinih građevina i zdanja to su i cijela sela koja su zadržala tradicijsku organizaciju prostora kao npr. Kućeli, Zaluki, Vele Mune.

Zaseoci i sela koja su uvedena u registar spomenika kulture kao ruralna cjelina:

- “Andrejići”, zaseok Rukavca – uveden je kao ruralna cjelina u registar spomenika kulture. Zaseok sadrži kuće sa raznim stilskim obilježjima do jednostavnijih rustikalnih gradnji. Kamena gradnja pokazuje vidljive tragove klesarske vještine. U zaseoku postoji i “tornica”.

- Veli Brgud – čitavo je selo zaštićeno i registrirano. Veli Brgud je po smještaju krajolik, po samom nazivu te po unutrašnjoj organizaciji prostora dokumentira srednjovjekovno stočarsko naselje usko vezano uz pasišta i šumu, a tek naknadno orientirano na obradu zemlje i na vinogradarstvo. Arhitektonski oblici gospodarskih zgrada, razmjerno dosta zastupani, zadržali su stariji oblik kamenog zdanja s pokrovom od biljne grade, te s karakterističnim podignutim zabatom.

- Selo Lipa, registrirano kao cjelina, ali ne kao rezultat etnološkog vrednovanja već kao prostor kojega je obilježio fašističko – teroristički čin.

- **Etnografska kuća** – Rebičina hiša u Klani gospodarski objekt izgrađen u starom stilu s konobom i stajom za stoku, prostorom za sjeno te prostorom za obitelj s ognjištem. Kamene stepenice i skod počivaju na dvije volte, od kojih jedna služi kao ulaz u prizemlje. Kuća sadrži također razne alate i druge predmete koji su se očuvali sve do danas.

Tornica je tipičan graditeljski element ruralnih naselja na Kvarneru. U gornjim naseljima liburnijskoga kraja, kuća za stanovanje ima konobu, kuhinju s tornicom, jednu ili dvije kamare (sobe) i šufit (tavan).

Cestarska kućica građena po uzoru na istarski kažun nalazi se u predjelu šume Stara Rebar na području Klane i stara je nekoliko stoljeća. Atraktivnosti toga područja pridonose i udubljenja, tragovi zaprežnih kola na najstarijoj cesti Klana-Paka u neposrednoj blizini kućice koji

predstavljaju podsjetnik na prošle dane, na predodžbu o životu naših starih, te utječu na njegovanje osjećaja za vrijednost starine u ovom modernom vremenu.

Sterne su se koristile u vremenu prije modernizacije vodovodne mreže. Prve javne šterne izgrađene su početkom 19. stoljeća, ukopane su u zemlju i pokrivenе posebno postavljenim kamenom. Sva mjesta na području LAG-a imala su barem jednu šternu u svom središtu koja je bila izvor života u zajednici, a veliki broj kuća imalo je vlastitu šternu.

Građevine **secesije i historicizma** prevladavaju u oblikovanju najvažnijih **hotela i vila** na području Opatije i Lovrana. Lovranske Villa Astra i Villa Deneš pokazuju lijepе dekorativne elemente venecijanske gotike. Sve su vile bile okružene raskošnim parkovima s egzotičnim biljnim nasadima. Djela čuvenog bečkog arhitekta Carla Seidla su Villa Santa Maria, ukrašena mozaicima i bujnim parkom, Villa Frappart, čuvena u skladnom eklekticizmu forma i dekoracija te Villa San Niccolo (sada Villa Magnolia), poznata po luksuznim ukrasima spojenih s rustičnim elementima. Od poznatijih arhitekata u Opatiji su djelovali Carlo Conigh (hotel "Marina", 1893.), Maks Fabiani (zgrada Iječilišta za državne službenike, 1897., "villa Schwiegel" u Volovskom, oko 1906.) i Carl Seidl, koji oko 1910. gradi veliki broj vila, hotela i više javnih zgrada (Općina, Sud, hotel "Antlantik" i dr.) u pojednostavljenim oblicima, nastojeći se prilagoditi lokalnoj građevinskoj tradiciji i krajoliku.

Čakavska riječ se na cijelom području LAG-a sačuvala sa starim običajima i domaćem čakavskom narječju kao izrazito živa čakavska jezična baština. Najznačajniji sintaktički opis mjesnog govora obvezatno navodi položaj enklitike (redu riječi) kao izrazito uočljivu posebnost čakavskog narječja u odnosu na standardni jezik. Nosilac rečeničnog ustrojstva jest predikat koji je temeljna sintaktička sastavnica svake rečenice. Čakavština se na cijelom području LAG-a njeguje i danas kroz izdavaštvo i razna kulturna zbivanja.

Glazba je na ovim područjima jedinstvena radi **Istarske ljestvice**, niz od šest tonova specifičnih tonskih odnosa koji teorijski usustavljuje netemperiranu folklornu glazbu Istre, Hrvatskoga primorja i kvarnerskih otoka. Najpoznatiji folklorni instrument su **sopile**, puhački instrument tipa oboe i ostatak starog europskog instrumenta šalmaja koji ima dvostruki jezičac i koničnu cijev. U svirci nastupaju dva svirača (sopca), pri čemu jedan svira, tj. sope "malu" sopilu, drugi "velu" sopilu. Instrument na prebiralici ima šest rupica koje se zatvaraju prstima. Izrađuje se od favorova drveta.

Tragovi **kotlarskog zanata**, koji je u prošlosti bio razvijen u Kastvu, danas se mogu pogledati u izložbenom prostoru kotlarske radionice. Prikupljeni eksponati ilustriraju oblikovanje bakrenih predmeta davno minulog zanata. **Bačvarska zbirka** je sačuvana u prizemlju jedne od starih kastavskih kuća u kojoj je nekoć bila bačvarija. Tamo su izloženi bačvarski alati i raznovrsni proizvodi od drva koji se danas malo gdje mogu vidjeti.

Kulturna baština

Raznovrsna zaštićena kulturna baština (Popis u Dodatku 8.4.) nalazi se na cjelokupnom području LAG-a od kojih se ističu arheološke zone na Maloj Učki (Molinarska Draga-Podmaj) i kanjonu Lovranske Drage i Medvejice, povijesne urbane cjeline u Volosku, Mošćenicama, Brseču i Lovranu, sakralna dobra te pojedinačne vile, kuće, zdenac i toš.

Muzejske zbirke, slike i industrijska baština te **UNESCO-va** reprezentativna lista nematerijalne kulturne baštine svijeta ubrojila je Zvončare Kastavštine (Brežanski, Brgujski, Halubajski, Mučićevi, Munski, Rukavački, Zvonečanski, Žejanski, Frlanije, Vlahovogega Brega i Korenskega).

Ukupan broj zaštićene kulturne baštine iz Liste zaštićenih kulturnih dobara Republike Hrvatske za nepokretna kulturna dobra, pokretna kulturna dobra i nematerijalna kulturna dobra za područje LAG-a prikazuje se u slijedećoj tablici.

Tablica 3: Zaštićena kulturna baština na području LAG-a Terra Liburna

Kulturno dobro	Nepokretno				Pokretno			Nematerijalno
Vrsta	Pojedinačno	Kulturno povijesna cjelina	Povijesno urbana cjelina	Ruralna cjelina	Zbirke	Industrijsko	Pojedinačno	Tradicija
LAG	28	1	9	1	2	2	1	1

Izvor: Registar kulturnih dobara, Ministarstvo kulture, 2012.

Stari gradovi, topografski izložene urbane cjeline i mala ruralna naselja, trebaju sačuvati svoj urbani, fisionomsko-gradbeni identitet, posebice prepoznatljivost povijesnih naselja i njihovu prostornu cjelovitost. Posebice se to odnosi na stare liburnijske gradove: Brseč, Veprinac, Mošćenice, Kastav. U sustavu krajobrazno-kulturnih vrijednosti koji mogu obogatiti potencijalna izletnička odredišta i svijet kulturno-povijesnog krajobraza su kašteli i utvrde kao što je Klanski grad. Pored navedenih, u kulturno-povijesno integralni dio Kastavštine spomenika zaštićene kulturne baštine spadaju i seoska cjelina naselja Brnasi, etno zone i etno spomenici kuće "Sroki" u Brnasima i Široli-Kovačić u Brnasima te memorijalna građevina Ronjgi – rodna kuća Ivana Matetića Ronjgova.

Područja koja treba zaštiti su etnološka područja Kastav-Klana-Viškovo, kulturni krajobraz Lužina te kulturni krajobraz –Zvonejske njivi u Matuljima i Lovrantska Draga u Lovranu, potom seoska naselja Visoče u Lovranu, Sv. Anton u Mošćeničkoj Dragi te Liburnijska stepeništa koja predstavljaju građevine javne namjene, a povezuju Lovran i Lovrantsku Dragu, Lovran i Liganj, Lovran i Dobreć te Ićići i Veprinac.

Potrebno je dodatno vrednovati i reaktivirati ostatke tradicionalnog ruralnog krajobraza s kultiviranim poljima i terasama u okolišima starih ruralnih naselja u području Brseča i Zagorja, Zvoneća do Brguda, Žejane i Mune, naselja Vela i Mala Učka s arhaičnim ruralnim krajobrazom te tradicionalni terasasti krajobraz Mošćeničke i Lovrantske Drage s posebnim kulturnim krajobrazom.

2.1.6. Kvaliteta života i stanje infrastrukture

Područje LAG-a karakterizira **riznica prirodnih vrijednosti** koje se zbog drevne naseljenosti ovih prostora isprepliću s vrijednostima kulturne baštine. Dugotrajna naseljenost i intenzivan život kroz povijest ostavili su trajni pečat na **krajobrazu kvarneskog priobalja i njegovog zaleda**. Zato je područje LAG-a od davnina bilo naseljeno i kroz prijašnja razdoblja bilježilo povećanje broja stanovnika. Vrijedni ljudi ovog kraja razvili su gospodarske djelatnosti koje su im omogućili kvalitetu življenja uz povijesne puteve koji su omogućili trgovanje i promet roba. Dobra **komunalna infrastruktura** preduvjet je razvoja određenog područja, temelj urbanog življenja te pokazatelj kvalitete života na tom području. Način obavljanja kumunalnih djelatnosti prepušten je samoupravnom djelokrugu jedinica lokalne samouprave koje ga na taj način prilagođavaju svojim specifičnostima i potrebama. Razvijena komunalna i poslovna infrastruktura postavlja se kao temelj pri strateškom planiranju razvojnih projekata u domeni gospodarstva, poduzetništva, poljoprivrede, kulture, zdravlja, upravljanja okolišem, te kao takva izravno uvjetuje razvoju ruralnog područja.

2.1.6.1. Komunalna infrastruktura

Vodoopskrba

Područje LAG-a pokriveno je javnom vodoopskrbnom mrežom na koju je priključeno približno 99% svih subjekata, kućanstava i gospodarstva. Velikim ulaganjima JLS-a posljednjih nekoliko godina priključena su i mjesta u zaleđu područja LAG-a. Međutim, još postoje određena područja koja je potrebno spojiti na vodoopskrbnu mrežu. Također, postoji potreba i za

izgradnjom novih vodovodnih ogrankova, posebice u Općini Viškovo i Općini Matulji, koji bi zamjenili postojeće ogranke koje su mještani sami izvodili, a koji su zbog starosti, nekvalitetne ugradnje i pojačanog prometa počeli pucati. U tom segmentu nužna je kompletna rekonstrukcija sustava.

Opskrba vodom za područje LAG-a omogućena je iz izvora Rječine, izvorišta Zvir 1 i Zvir 2 i izvora na Učki (Mala Učka, Vela Učka, Tunel Učka, izvorišta Rečina i Sredić) te dio iz vodospreme Starod, budući se još uvijek nekolicina naselja opskrbljuju vodom iz Republike Slovenije.

Odvodnja i pročišćavanje otpadnih voda

Zaštita voda kao jedna od osnovnih zadaća djelatnosti odvodnje i pročišćavanja otpadnih voda spada među najznačajnije zadaće zaštite okoliša. Izgradnja javne odvodnje otpadnih voda (sanitarne i oborinske) nije pratila razvoj vodovoda što je za posljedicu imalo to što mnoga područja, posebno u zaleđu područja LAG-a nisu spojena na sustav odvodnje i pročišćavanja otpadnih voda (Mošćenička Draga, Lovran, Matulji, Klana). Uzimajući u obzir da je konfiguracija terena na čitavom području zahtjevna, izgrađeno je niz lokalnih crpnih stanica za precrpljivanja otpadne vode u gravitacijske kolektore. Mnogobrojna tijela državne uprave i druga javna tijela te JLS i njihova komunalna poduzeća zajedničkim projektima, nastoje zaštiti vode. Upravo, u tom cilju, u posljednjih nekoliko godina počelo se sa izgradnjom sustava sanitarne odvodnje u okviru Projekta Jadran-zaštita od onečišćenja voda u priobalnom području, pa su tako izgrađeni glavni **kolektori** od Voloskog do centra Matulja, zatim do početka Jušića prema Kastvu i dalje u pravcu Rijeke. Sva ostala odvodnja završava preko opatijskog sustava na uređaju za pročišćavanje otpadnih voda u Ičićima.

Oborinske vode Liburnijske obale i zaleđa se preko bujičnih vodotoka odovode u obalno more ili slobodno irigiraju u tlo (šire zaleđe) bez prethodnog pročišćavanja. Za istaknuti je potrebu za širenjem mreže odvodnje na čitavom području LAG-a.

Gospodarenje otpadom

Na području Županije nalazi se **deset odlagališta** komunalnog otpada, a za područje LAG-a značajna su 2 odlagališta komunalnog otpada, a to su Viševac i Osojnica. Komunalni otpad u gradovima i općinama na području Županije uglavnom sakupljaju komunalna društva i odlažu na odlagališta komunalnog otpada. Odlagališta su uređena, imaju pristupne ceste i protupožarne pojaseve, ugrađene bunare za pasivno otplinjavanje i opremljena su opremom za početno gašenje požara. Otpad se prekriva inertnim materijalom i provode se mjere dezinfekcije i deratizacije putem ovlaštenih tvrtki. Odlagalište Viševac je zatvoreno i sanira se. Od lipnja 2012. godine skladištenje se vrši na platou u obuhvatu Županijskog centra gospodarenja otpadom Marišćina (ŽCGO), novog integriranog sustava gospodarenja otpadom u Županiji u izgradnji. ŽCGO Marinšćina podrazumijeva i izgradnju pet pretovarnih stanica na dosadašnjim odlagalištima na područjima izvan LAG-a, kao i sanaciju svih postojećih odlagališta uz primjenu postupka mehaničko-biološke obrade nesortiranog komunalnog otpada čime bi se trajno izolirao prikupljeni otpad te **umanjio njegov utjecaj na okoliš**.

Gospodarenje otpadom prioritetno je pitanje zaštite okoliša za sve JLS gdje **otpad postaje strateški resurs** od kojeg se dobivaju određene količine **energije**. U tom smislu potrebno je uspostaviti cjelovit sustav gospodarenja otpadom, sanirati ili zatvoriti postojeća odlagališta, sanirati 'crne točke'; lokacije u okolišu visoko opterećene otpadom te povećati svijest stanovništva o materijalnim i energetskim svojstvima pojedinih vrsta otpada.

Zaštita okoliša

Prema podacima Nastavnog zavoda za javno zdravstvo u Rijeci, na području LAG-a, prema prikupljenim uzorcima **vode za piće** iz vodoopskrbnog sustava opatijskog područja (Tunel Učka, Vela Učka, Mala Učka, Rečina i Sredić) i riječkog područja (Zvir 1, Zvir 2) te fizikalno-kemijskim pokazateljima, može se ustanoviti da je zdravstvena kakvoća vode za piće ispravna.

Učestalost uzimanja uzoraka vode za piće iznosi 22 mjesечно odnosno 264 puta godišnje.

Kakvoća zraka iz mjernih postaja Opatija-Gorovo, Viškovo-Marinšćina te Viškovo-Viševac pokazala je ispod granične vrijednosti zraka što znači da ne postoji ili je najmanji mogući rizik od štetnih učinaka na ljudsko zdravlje i/ili okoliš u cijelini.

Ocjena **kakvoće mora** za kupanje na plažama promatrana je kroz prikupljenih 34 uzorka na području Općine Lovran, Grada Opatije i Općine Mošćenička Draga. Analiza prikupljenih podataka pokazala je izvrsnu kakvoću mora na 33 uzorka dok je 1 uzorak sa kupališta u Gradu Opatiji ocjenjen zadovoljavajućim.

Prema mjernoj postaji Rijeka, koncentracija peluda u zraku je niska.

U okviru koncepta održivog razvoja, potrebno je usmjeriti aktivnosti na smanjenje negativnih utjecaja na okoliš te održavanje i poboljšanje kvalitete okoliša u cijelini.

Elektropskrba

Elektro energetski sustav u Županiji se opskrbljuje iz vlastitih izvora, a manjak iz susjednih područja. U energetskoj potrošnji najznačajniji oblik energije u opskrbi neposrednih potrošača su tekuća goriva, električna energija, kruta goriva te plin. Svi značajniji industrijski potrošači ne nalaze se na području LAG-a. Vrlo je nisko sudjelovanje plina.

Glavni pravci razvoja u elektroprivredi Županije usmjereni su na revitalizaciju i dogradnju postojećih kapaciteta proizvodnje te gradnju malih elektrana, kogeneracijskih pogone na drvni otpad te malih kogeneracijskih sustava gospodarskih objekata.

Područje LAG-a napaja se električnom energijom iz objekata od županijske važnosti: Transformacijska stanica Matulji 110/10(20) kV i Lovran 110/10(20) kV; distribucijski dalekovod 2x220kV, Matulji-Ilirska Bistrica, Matulji-Lovran, Lovran-TE Plomin. Također, transformacijska stanica Mavri 35/10(20).

Trafostanice su različitog tipa i izvedbe (stupne, seosko-zidane, gradske-zidane, montažno-betonske, ugradbene u objektu), a svojom lokacijom i kapacitetom zadovoljavaju potrebe današnjeg konzuma. Potrebno je istaknuti da obzirom na porast opterećenja postojećih potrošača i stambenu izgradnju niskonaponska mreža se stalno širi i nadograđuje. Na području LAG-a nisu dovoljno iskorištene mogućnosti uporabe niskotemperaturne otpadne topline iz industrijskih energetskih procesa te obnovljivih prirodnih energetskih izvora: sunčeve energije, biomase, mali vodotoci i energije vjetra.

Plinofikacija

2008. godine pokrenute su aktivnosti za davanje koncesije tvrtki Energo d.o.o. iz Rijeke za izgradnju distribucijskog sustava plinovoda i distribuciju plina za zapadni dio Županije, koji upravo pokriva cijelo područje LAG-a, sukladno konceptu plinofikacije Županije prirodnim plinom. Predviđena je izgradnja nove opskrbe plinske mreže na području Liburnije, a opskrba plinom predviđena je priključenjem na transportno-distributivni plinovod prirodnog plina Viškovo-Matulji iz MRS Rijeka-Zapad (Mjerno reduksijska stanica Rijeka-Zapad). Koncesionar je Energo d.o.o. iz Rijeke koji je sa planiranim dinamikom njihove izgradnje izradio projektnu dokumentaciju, pripremio aktivnosti rješavanja imovinsko-pravnih odnosa i ishodenja dokumenata građenja. Širenje plinofikacijske mreže se provodi te je tako područje Viškova prvo uključeno u istu.

Javni prigradski promet

Na području LAG-a ima 14 prigradskih linija za prijevoz putnika u javnom prijevozu koje linijama povezuju gotovo 50% naselja unutar područja LAG-a i županijski centar Rijeku. Javni prijevoz u cestovnom prometu obavlja tvrtka "Autotrolej" iz Rijeke sa dvije grupe prigradskih linija, iz terminala Rijeka i terminala Opatija. Javni prigradski promet ima malu frekvenciju. Nešto su bolje organizirane jedino linije sa vezama prema Rijeci. Nedostatak čini horizontalna povezanost između više općina, dok je okomita povezanost dobro zastupljena prigradskim

linijama. Ipak, sukladno navedenim potrebama, od rujna 2013. godine otvorena je nova direktna linija za javni prigradski promet na relaciji Marinići-Kastav-Opatija-Ika.

2.1.6.2. Prometna infrastruktura

Geografski položaj LAG-a od izuzetnog je značaja kada se promatra njegova prometna povezanost sa manjim i većim središtima u Europi. Dva su primarna međunarodna pravca na području Županije koji integriraju hrvatske prostore u europski prometni i gospodarski sustav, a to su Paneuropski koridor Vb koji povezuje Rijeku i Zagreb iz pravca Barcelone do Kijeva te koridor X koji povezuje sjeverni dio Europe, Rijeku i Zagreb sve do Istambula. Jadranski obalni pravac, koji prolazi područjem LAG-a, i povezuje alpsko područje s Jadranom i dalje prema Crnoj Gori Albaniji i Grčkoj. Oba pravca prolaze kroz područje LAG-a.

Cestovna mreža na području LAG-a ima zadovoljavajuću gustoću, ali loše tehničke elemente i nedostatne propusne moći, posebno na područjima gradova uz obalu. U posljednjih dvadeset godina izgrađeno je 26 km autocesta i polu-autocesta. Područje LAG-a **cestovnim prometom** povezano je Jadranskom **autocestom** (A7) sa Gradom Rijekom, a koja se spaja na autocestu Zagreb-Split-Dubrovnik (A1) i autocestu Bosiljevo-Rijeka (A6) te autocestom A8 koja povezuje područje LAG-a sa Istarskom županijom, a koja se također nastavlja na autocestu A7.

Unutar samog područja LAG-a, potrebno je istaknuti da se cestovno prometovanje vrši putem županijskih i državnih cesta. Istočnom obalom Istre, područje općine Lovran i Mošćenička Draga te grad Opatija povezani su sa ostalim područjem LAG-a državnom cestom D99. U manjem broju zastupljene su lokalne ceste što upućuje na potrebu boljeg lokalnog prometnog povezivanja unutar područja LAG-a kako je to već navedeno u točki komunalne infrastrukture i prigradskog prijevoza.

Što se **pomorskog prometa** tiče za područje LAG-a važne su **luke**, od županijskog značaja, **otvorene za javni promet**, Mošćenička Draga, Lovran i Opatija. Sidrište za prihvati putničkih brodova za kružna putovanja u međunarodnom prometu je sidrište luke Opatija.

No, kako je najznačajnija luka u RH, Rijeka, u neposrednoj blizini područja LAG-a, odličan položaj prema ciljanim tržištima, naglašava njenu međunarodnu i ekonomsku važnost budući se razvija intermodalni prijevoz koji koristi prometne pravce na ovom području te mogućnost razvoja logističnog centra u Matuljima. Tome dodatno doprinosi činjenica da riječka luka ima prednosti u odnosu na sjeverne europske luke, Rotterdam i Hamburg, u kraćem putovanju brodova čime roba stiže na europska tržišta uz manje troškove prijevoza iz luka Dalekog Istoka.

Zračni promet na području Županije sastoji se od aerodromskih operatera i mreže aerodroma (1 zračna luka, 1 zračno pristanište i 2 letališta). Područje LAG-a nalazi se u blizini međunarodnih zračnih luka, a najbliža je Zračna luka Rijeka koja se nalazi na otoku Krku, udaljenom od sjedišta LAG-a svega 35 km. Ostale obližnje zračne luke su Trst na 80 km, Pula na 100 km, na Ljubljana na 120 km i Zagreb na 160 km udaljenosti od područja LAG-a.

Željeznički promet

Na području LAG-a prolazi magistralna željeznička jednokolosiječna pruga Rijeka – Šapjane – Ilirska Bistrica u Republici Sloveniji (I. reda). Ovom prugom ostvaruje se željeznička veza za Ljubljana i Trst čime su Matulji povezani na europsku željezničku mrežu i dalje na Austriju i Njemačku, a preko Rijeke i Zagreba na državne i druge pravce prema Mađarskoj i ostalim zemljama Centralne i Istočne Europe. Pruga je građena krajem 19. stoljeća, a svojevremeno je imala znatnog utjecaja na razvoj i prostorne transformacije ovog kraja. Kolodvor u Matuljima bio je u funkciji šireg područja, posebno Opatije. Funkcija i opseg željezničkog prometa je u stalnom opadanju, posebno putničkog prometa. Željeznički kolodvori su u Matuljima, Jurdanima i Šapjanama, a stajališta još u Permanima, Rukavcu i Brgudu (izdvojeno od naselja).

U Šapjanama je međunarodni granični željeznički prijelaz.

Pošta, javna telekomunikacija, radio i TV sustav veza

Na području LAG-a djeluje **12 poštanskih ureda** sa vlastitim poštanskim brojem, a koji pružaju različite finansijske i poštanske usluge žiteljima jedinica lokalne samouprave.

Telekomunikacija

Razvoj telekomunikacijske infrastrukture na području LAG-a pratio je dinamiku urbanističkog razvoja navedenog područja. Sve općine i gradovi područja LAG-a imaju dobro razvijenu telekomunikacijsku mrežu; područne centrale i dostatno telefonskih priključaka s mogućnošću proširenja. U radu je nekoliko udaljenih digitalnih pretplatničkih stupanj-područnih centrala (UPS); UPS Kastav, UPS Ćikovići, UPS Matulji, UPS Srdoči, UPS Viškovo, UPS Klana, UPS Škalnica, UPS Lovran koje su spojene na digitalnu centralu. Većina telekomunikacijske mreže (TK) izgrađena je dijelom kao podzemna mreža, a dijelom kao zračna mreža. U pogledu značaja, potrebno je istaknuti da područjem Općine Klana i Općine Matulji prolazi značajniji telekomunikacijski prijenosni sustav međunarodnog (Italija-Slovenija-Hrvatska) i magistralnog značaja (Primorsko-goranska-Istarska županija). Telekomunikacijsku infrastrukturu prati kontinuirano povećanje kako instaliranih priključaka i gustoće telefonskih priključaka, tako i proširenje assortimana telekomunikacijskih usluga. Jednako tako, javlja se potreba za izgradnjom i dodatnim proširenjem distribucijske kanalizacijske mreže (DTK) koja predstavlja plitku telefonsku kanalizaciju, umjesto razvodne TK mreže s armiranim kabelima neposredno u zemlji, koja je napravljena od pogodnog materijala, kabelskih zdenaca i kabelskih galerija te koja služi za razvod i zaštitu telekomunikacijskih kabela.

U segmentu mobilne telefonije, pokrivenost mobilnom telekomunikacijskom mrežom na području LAG-a je zadovoljavajuća, iako pojedina dislocirana naselja područja Matulja, Klane i manji dio Kastva imaju slabiju pokrivenost. Podizanje razine pružanja usluga riješiti se može proširenjem kapaciteta postojećih koncesionara i eventualnim novim davateljima usluga.

RR odašiljač Učka je važan za rad pošte, javne telekomunikacije te sustava radara, radio i TV, sustava veza Radio i TV.

2.1.6.3. Poslovna infrastruktura

Razvoju poslovne infrastrukture na području LAG-a doprinjela je poduzetnička tradicija i veliki broj poduzetnika kastavštine pa su tako u funkciji 9 poslovnih zona u Kastvu Radna zona Žegoti na površini od 12,5 ha na kojoj posluje 16 tvrtki s 270 zaposlenih, u Viškovu Radne zone 5, 7 i 8 na površini od 30,6 ha na kojoj posluje 52 tvrtke s 471 zaposlenih, u Matuljima Radne zone R1 Matulji, PZ Rupa K11, R2 Matulji, PZ Jušići K3, PZ Mučići, na površini od 18,34 ha u kojima posluje 35 tvrtki s 270 zaposlenih te u Klani na površini od 18 ha na kojoj posluje jedna tvrtka s 400 zaposlenih. Mogućnosti za daljnji razvoj još 5 poslovnih zona obuhvaćaju Intermodalni centar Miklavija površine 158,5 ha i PZ Permani K12 površine 2,56 ha te slobodne površine od 47,61 ha u ostalim poslovnim zonama u funkciji u Matuljima. Radna zona Marićina od 7 ha u Viškovu, Radna zona Pod klanac od 2,75 ha te u Radna zona Žegoti na 3 ha koje su raznim fazama pripremljenosti u pogledu projektne dokumentacije i potrebnih dozvola za gradnju.

2.1.6.4. Društvena i zdravstvena infrastruktura

Školstvo i predškolski odgoj

Na području LAG-a ima ukupno 15 obrazovnih institucija od čega je 7 osnovnih, 6 srednjih i jedna visokoobrazovna institucija. Ustanova za predškolski odgoj ima 14.

Na području Grada Opatije djeluje Fakultet za menadžment u turizmu i hotelijerstvu koji je dio Sveučilišta u Rijeci te šest srednjih škola: gimnazija, ugostiteljska škola, hoteliersko-turistička

škola, obrtnička škola te dvije glazbene škole. Na ostalim područjima LAG-a djeluju osnovne škole i dječji vrtići (predškolski odgoj). Kao što je navedeno, na području LAG-a dobro je razvijena mreža obrazovnih institucija i predškolskih ustanova.

Ipak, potrebno je istaknuti da postoji potreba za izgradnjom novih ili proširenjem starih dječjih vrtića u cilju povećanja kapaciteta istih. Naime, postoji veliki broj neupisane djece što aktualizira problem premalog broja mjesta u vrtićima (Prilog tablica u Dodatku 8.5.).

Potrebno je istaknuti važnost predškolskih i obrazovnih institucija i ustanova koje su bitan faktor za osiguranje odgovarajuće obrazovne strukture stanovnika kako bi za razvojne potrebe područja LAG-a stvorili kvalitetnu radnu snagu s potrebnim vještinama i znanjima nužnim za osiguranje konkurentnosti ruralnog područja.

Kultura infrastruktura

Kulturna infrastruktura na području LAG-a je zadovoljavajuća. Svako mjesto ima knjižnicu ili čitaonicu, te jedan od kulturnih sadržaja pa tako postoji jedan muzej i muzejska zbirka, 3 etno zbirke, 8 galerija te dvije ustanove: Festival Opatija i Ivan Matetić Ronjgov u Viškovu. Istoče se da u svim mjestima područja LAG-a održavaju se tijekom cijele godine razne manifestacije: kulturne, tradicionalne, vjerske i eno-gastronomiske koje zadovoljavaju na drugačiji način kulturne potrebe stanovništva i gostiju. Značajna kulturna događanja ne samo na lokalnoj razini su 'Kastavsko kulturno leto', Liburnia film festival i drugi. Ostale kulturne potrebe (kazalište, kina, muzeji, izložbe i dr.) stanovništvo s područja LAG zadovoljava u obližnjoj Rijeci.

Infrastruktura zdravstva i socijalne skrbi

Na području LAG-a djeluju ustanove zdravstva i to primarne zaštite i privatnih ordinacija i poliklinika te socijalne skrbi koje se odnose na domove za starije osobe u Volosku, Doma za djecu Lovran, Thalassotherapia u Opatiji koja predstavlja sponu organiziranog zdravstvenog turizma i zdravstvene djelatnosti, zatim specijalističke ordinacije i privatne poliklinike (pedijatrija, ginekologija, ortopedija itd.).

Na području LAG-a djeluje jedina Hitna medicinska pomoć; Opatijska koja djeluje u sklopu Zavoda za hitnu medicinu Primorsko-goranske županije. Te izvan područja LAG-a djeluje Zavod za hitnu medicinu Rijeka.

Zbirni pregled društvene i zdravstvene infrastrukture na području LAG-a prikazuje sljedeća tablica.

Tablica 4: Društvena i zdravstvena infrastruktura LAG-a

U S T A N O V E	Predškolski odgoj		Osnovne škole		Srednje škole		Fakulteti		Zdravstvo			
	Broj usta-nova	Broj djece	Broj usta-nova	Broj djece	Broj usta-nova	Broj djece	Broj usta-nova	Broj studenata	Opća/turistička ambulanta	Stomato-loška ordinac.	Ljeka-rna	Dom zdra-vlja
LAG	14	1637	7	3147	6	1227	1	3156	16	49	12	7

Izvor: Općine i Gradovi područja LAG-a, 2013.

Zbirni pregled kulturnih, socijalnih i sportsko-rekreativnih sadržaja na području LAG-a pokazuje da se većina institucija društvenih djelatnosti razvija u okviru urbane sredine pojedine jedinice lokalne samouprave. Iz priložene tablice vidljivo je kako su najzastupljeniji kulturni sadržaji muzeji, galerije i zbirke te knjižnice ili čitaonice i to u svim jedinicama lokalne samouprave područja LAG-a. Domovi za odrasle osobe smješteni su u svim jedinicama lokalne samouprave na području LAG-a osim u Klani i Mošćeničkoj Dragi. Sportsko-rekreativni sadržaji su dobro zastupljeni na cijelom području LAG-a kako na javnim površinama ili pri osnovnim školama tako i u sklopu turističkih sadržaja.

Tablica 5: Prisutnost kulturnih, socijalnih i sportsko-rekreativnih sadržaja na području LAG-a

Općina /Grad	Kultura			Socijala		Sport			
					Zatvoreni sadržaji		Otvoreni sadržaji		
	Ustano-ve u kulturi	Muzeji Galerije zbirke	Knjižnica ili čitaonica	Centri socialne skrbi	Domovi za odrasle i ml.osobe	Dvorane	Bazeni	Nogomet Košarka Rukomet Atletika	Sportsko-rekreacijske zone
Kastav		✓	✓			✓		✓	✓
Opatija	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Klana		✓	✓					✓	✓
Lovran		✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓
Matulji		✓	✓		✓	✓		✓	
Viškovo	✓	✓	✓		✓	✓		✓	✓
Mošćenička Draga		✓	✓					✓	✓
LAG	2	17	7	1	5	6	2	13	6

Izvor: Općine i Gradovi LAG-a, 2013. i Baza sportskih objekata Primorsko-goranske županije- obrada RRA PORIN

2.2. Gospodarske značajke područja

Usvajanjem Odluke o razvrstavanju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, a prema stupnju razvijenosti⁵, a prema Zakonu o regionalnom razvoju RH⁶, sve jedinice područne (regionalne) samouprave razvrstavaju se prema indeksu razvijenosti⁷ i to po skupinama. Indeks razvijenosti izračunava se na temelju visine dohotka po stanovniku, stope nezaposlenosti, proračunskog prihoda, općeg kretanja stanovništva te stope obrazovanosti.

Tako je karakteristično da Grad Opatija i Općina Lovran spadaju u V. skupinu jedinica lokalne samouprave čija je vrijednost indeksa razvijenosti veća od 125% prosjeka Republike Hrvatske, dok Općina Viškovo, Općina Matulji, Općina Klana, Grad Kastav i Općina Mošćenička Draga spadaju u IV. skupinu jedinica lokalne samouprave čija je vrijednost indeksa razvijenosti između 100% i 125% prosjeka RH. Važno je napomenuti kako indeks razvijenosti predstavlja važan pokazatelj ukupnog razvoja određenog područja te se postavlja kao temelj pri strateškom planiranju i budućem razvoju, no, ponekad i manju mogućnost ostvarenje raznih izvora financiranja razvojnih projekata.

Detaljnije gospodarske značajke područja LAG-a iskazati će se putem podataka o broju registriranih tvrtki i obrta po djelatnostima, broju zaposlenih u istim, ukupno ostavrenom prihodu, ukupnom rashodu, dobiti ili gubitku poslovne godine, neto plaćama te izdacima jedinica lokalne samouprave za razvoj. Analizom tih značajki mogu se postaviti budući gospodarski pravci razvoja.

Tablica 6: Ekonomski pokazatelji trgovачkih društava na području LAG-a za 2012. godinu

JLS	Ukupan broj zaposlenih	Ukupni prihodi	Ukupni rashodi	Dobit poslovne godine	Gubitak poslovne godine	Neto plaće i nadnice	Izdaci za razvoj-bruto
Kastav	2.020	1.907.125.749	334.214.391	65.145.655	23.950.990	100.001.339	106.245
Opatija	3.529	1.650.941.130	1.575.842.855	126.818.489	70.410.586	204.477.220	4.352.591
Matulji	1.730	1.058.748.775	1.094.877.319	50.508.584	95.448.271	83.932.558	219.822
Viškovo	1.836	867.574.821	845.108.908	52.137.683	38.056.269	83.098.612	65.601
Klana	630	259.230.745	252.857.168	7.679.141	2.036.119	26.172.538	0

⁵ (Narodne novine broj 89/2010)

⁶ (Narodne novine broj 153/2009)

⁷ Uredba o indeksu razvijenosti (Narodne novine broj 63/2010)

Mošćenička Draga	113	20.612.763	19.821.040	1.522.434	1.038.185	4.208.512	0
Lovran	679	187.444.203	182.532.122	10.215.298	5.909.883	23.926.304	0
LAG-ukupno	10.437	5.951.678.186	4.052.396.635	314.027.284	236.850.303	525.817.083	4.744.259
PGŽ	58.122	31.304.023.354	30.067.629.445	2.490.485.449	1.462.087.157	3.113.538.681	49.099.208
Učešće LAG-a u PGŽ	18%	19,1%	13,47%	12,6%	16,1%	16,8%	9,6%

Izvor: Hrvatska gospodarska komora, Županijska komora Rijeka, 2013.

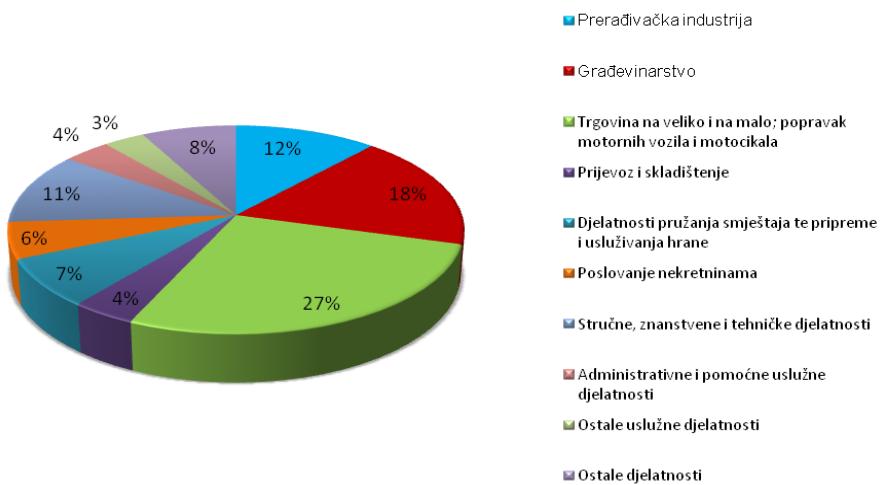
Sukladno podacima iz tablice ekonomski pokazatelji za područje LAG-a pokazuju razvijenost područja te samo područje općina Lovran i Mošćeničke Drage imaju najmanji udio u gospodarstvu općenito radi malog broja gospodarskih subjekata. Ukupno ima **1.993 trgovackih društava** s ukupnim prihodima LAG-a koji čine 19,1% učešća cjelokupnih županijskih prihoda, a ukupni rashodi imaju učešće od 13,47% u ukupnim županijskim rashodima. No, unatoč pozitivnoj razlici između prihoda i rashoda, veći je iznos gubitaka od dobitaka. Treba istaknuti da je izvoz veći od uvoza za razliku od županijskog istog odnosa. Jednako tako, potrebno je istaknuti da gospodarski subjekti sa područja LAG-a izdvajaju određen bruto iznos za razvoj i istraživanje u smislu planiranja novih sustava, usluga, proizvoda, postupaka i sl. Za istaknuti je da trgovacka društva ostvaruju veći izvoz u odnosu na uvoz.

Prema prihodima u 2012. godini, na području LAG-a najveće prihode ostvaruju trgovina na veliko i malo, prerađivačka industrija te djelatnosti pružanja smještaja te priprema i usluživanje hrane, čak 75,21% ukupnih prihoda svih djelatnosti.

2.2.1. Glavne gospodarske djelatnosti

Prema broju registriranih trgovackih društava u strukturi djelatnosti na području LAG-a dominiraju djelatnosti trgovine na veliko i malo, građevinarstvo, prerađivačka industrija te stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti. Broj ukupno registriranih poduzeća na području LAG-a iznosi 1.993, dok je ukupan broj zaposlenih u istim 10.437 (Prilog tablica u Dodatku 8.7.).

Grafikon 1: Struktura gospodarstva prema djelnostima u LAG-u za 2012. godinu

Izvor: Hrvatska gospodarska komora-Županijska komora Rijeka, 2013.

Na području LAG-a ima samo **17 tvrtki** u djelatnosti **poljoprivrede, šumarstva i ribarstva** što predstavlja 9% udjela u ukupnom broju tvrtki.

Prema podacima **Obrtnog registra** Ministarstva poduzetništva i obrta (MINPO) iz kolovoza 2013. godine na području LAG-a Terra Liburna bilo je evidentirano 1.449 registriranih aktivnih **obrta**, od čega je najviše u Općini Viškovo (319 registriranih obrta) i Općini Matulji (304 registriranih obrta), a najmanje u Općini Klana (40 registriranih obrta) i Općini Mošćenička Draga (73 registriranih obrta). Broj obrta je u opadanju pa u odnosu na 2011. godinu su smanjeni za 3,4%.

Što se ukupno ostvarenih dohodaka tiče, najveće ostvaruju obrtnici Viškova, a slijede iz Opatije, Matulja i Kastva (prema podacima Porezne uprave iz 2011.)

Turizam

Geografsko-turistički položaj područja LAG-a je vrlo atraktivna, posebice Opatijska rivijera koja uključuje Grad Opatiju, Općinu Lovran, Općinu Mošćenička Dragu te Općinu Matulji.

Naselja unutar područja LAG-a razvrstana su po turističkom razredu sukladno Pravilniku o proglašavanju turističkih općina i gradova i o razvrstavanju naselja u turističke razrede⁸ sukladno određenim kvantitativnim i kvalitativnim kriterijima (Popis u Dodatku 8.7.). Tako u naselja s najvećim brojem bodova (turistički razred A) spadaju Opatija, Lovran, Medveja, Matulji i Mošćenička Draga.

Razvoj turizma započeo je još u 19. st. zahvaljujući prvenstveno određenim društveno-povijesnim uvjetima i pogodnostima klime na području te se otad razvija. Međutim, kako su se s vremenom ljudi preorijentirali na nove načine privređivanja, došlo je i do promjena u demografskom i gospodarskom sastavu. Zapostavljaju se tradicionalna mediteranska zanimanja i novi izvori prihoda traže se u ugostiteljsko-turističkim djelatnostima, koja su posebno izražena na opatijskog rivijeri, a sve više i u zaleđu. Jedino u Općini Klana ne radi ured turističke zajednice pa nema evidencije turističkih kapaciteta i turističkog prometa. Područje LAG-a je dio Kvarnerske destinacije koja je inače druga po turističkim kapacitetima i turističkom prometu u RH.

Iz priložene tablice evidentno je kako u strukturi gostiju s najvećim udjelom u ukupnim ostvarenim noćenjima i dolascima u 2011. i 2012. godini sudjeluju strani gosti u svim promatranim destinacijama. Udio dolazaka i noćenja turista sa područja LAG-a u ukupnom broju dolazaka i noćenja turista u Županiji iznosi 19,61% odnosno 13,03% za 2012. godinu. U odnosu na 2011. godinu, primjećuje se porast broja gostiju, posebice na području Grada Opatije, Općine Lovran i Općine Mošćenička Draga.

Tablica 7: Broj dolazaka i noćenja turista u 2011. i 2012. godini na području LAG-a

JLS		2011.			2012.		
		Ukupno	domaći	strani	Ukupno	domaći	strani
Kastav	dolasci	2 910	826	2 084	2 934	858	2 076
	noćenja	5 539	1 386	4 153	6 688	1 427	5 261
Lovran	dolasci	63 680	6 968	56 712	64 342	7 448	56 894
	noćenja	249 138	20 421	22 8717	257 196	22 007	235 189
Matulji	dolasci	5337	1 335	4 002	6 670	1 535	5 135
	noćenja	19 648	4 177	15 471	24 174	4 917	19 257
Mošćenička Draga	dolasci	40 157	1 440	38 717	41 932	1 828	40 104
	noćenja	205 133	8 820	196 313	203 596	6 845	196 751
Opatija	dolasci	340 385	60 512	279 873	345 735	57 922	287 813
	noćenja	1 055 539	144 672	910 867	1 067 445	141 553	925 892
Viškovo	dolasci	634	438	196	568	359	209
	noćenja	1 720	938	772	2 204	1 175	1 029

⁸ Narodne novine 152/08

LAG	dolasci	453 103	71 519	381 584	462 181	69 950	392 231
	noćenja	1 536 717	180 414	1 356 293	1 561 303	177 924	1 383 379
PGŽ	dolasci	2 360 214	300 339	2 059 875	2 353 404	290 285	2 063 119
	noćenja	11 741 692	1 200 314	10 541 378	11 974 337	1 126 350	10 847 987

Izvor: Državni zavod za statistiku, 2013.

Potrebno je istaknuti da s ciljem brendiranja apartmana i kuća za odmor privatnih iznajmljivača smještaja na Kvarneru, 47 objekata sa područja LAG-a su dobila **oznaku Kvarner family**. Na taj način iznajmljivači su postali provjereni turistički iznajmljivači poznati po visokoj turističkoj kvaliteti, standardu, ugodno opremljenom interijeru i gostoprimstvu uvažavajući kulturnu baštinu i tradiciju kraja. Jedanko tako, uz Kvarner family, postoji i Kvarner gourmet i Kvarner food koji predstavljaju nove brendove turističke regije Kvarner u smislu gastronomске ponude. **Oznaku Kvarner gourmet** nosi 9 objekata sa područja LAG-a, a oznaku **Kvarner food** 13 objekata.

Od posebnog značaja za područje LAG-a su 2 luke **nautičkog turizma** od kojih je Marina Opatija u Ičićima, hrvatskog značaja (koja predstavlja početnu točku za početak krstarenja Jadranom) te Marina Admiral u Opatiji županijskog značaja. Opatija je značajan kongresni centar.

Poljoprivreda

Poljoprivrednim zemljištem se smatraju oranice, vrtovi, livade, pašnjaci, voćnjaci, maslinici, vinogradi ribnjaci, trstici i močvare kao i drugo zemljište koje se može privesti poljoprivrednoj proizvodnji. Na području Županije ima vrlo malo poljoprivrednog zemljišta koje pripada kategoriji osobito vrijedno poljoprivredno tlo i vrijedno poljoprivredno tlo, no nema ih na području LAG-a. Važan resurs čine i šume na području Učke u površini od 25 ha i Lisini u površini od 44 ha koje predstavljaju II. kategoriju lokacija šumskog sjemenskog objekta.⁹

Broj aktivnih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava (OPG) na području LAG-a iznosi 394 odnosno 10,66% prema ukupnom broju Županije. Na području grada Opatije i grada Kastva broje najveći broj dok najmanji broj OPG se nalazi na području općine Lovran. Na području LAG ima samo 5 eko proizvođača¹⁰ (4 iz Ičića i 1 iz Opatije) što predstavlja 5% od ukupnog broja u Županiji.

2.2.2. Tržište radne snage

Prema popisu stanovništva 2011. godine, radno aktivno stanovništvo (od 15 do 64 godine života) na području LAG-a obuhvaća 38.656 osoba, odnosno 69,7% ukupnog broja stanovništva LAG-a ili 19,02% od ukupnog broja radno sposobnog stanovništva Županije.

U kontigentu radno sposobnog stanovništva na području LAG-a, 49,29% (19.054) čine muškarci, a 50,7% (19 602) čine žene.

Ukupan broj zaposlenih na području LAG-a iznosi 10.437 odnosno 18,8% ukupnog broja stanovnika LAG-a dok je broj nezaposlenih 3.334 tj. 6% od ukupnog broja stanovnika LAG-a. Prema dobroj strukturi, izuzetno veliki dio nezaposlenih čine mlađi od 20-29 godine života, čak 26,8% od ukupnog broja nezaposlenih na području LAG-a te oni od 30 do 39 godine života sa učešćem od 23,8%. (Prilog tablica u Dodatku 8.8.).

Obrazovna struktura nezaposlenih s udjelom od 75,8% ima završenu samo osnovnu ili srednju školu što predstavlja, s jedne strane, ograničavajući faktor razvoja područja LAG-a, a s druge

⁹ Registar šumskih sjemenskih objekata RH prema kategoriji šumskog reproduksijskog materijala Ministarstva poljoprivrede

¹⁰ Popis Ministarstva poljoprivrede, 2013.

strane, mogućnost usmjeravanja na povećanje kompetencija nezaposlenih osoba s trenutnim potrebama na tržištu rada i novim investicijama.

Struktura djelatnosti prema broju zaposlenih prati strukturu broja poduzeća prema djelatnostima. Tako, djelatnosti trgovine na veliko i malo zapošljavaju 27,8% od ukupnog broja zaposlenih u trgovačkim društvima na području LAG-a, zatim prerađivačka industrija zapošljava 21,47% dok djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane zapošljavaju 18% od ukupnog broja zaposlenih na području LAG-a. Važno je istaknuti kako je najmanje zaposlenih u djelatnostima rudarstva, opskrbe električnom energijom, finansijskim djelatnostima te obrazovanju.

Već je istaknuto da područje LAG-a nije tipičan poljoprivredni kraj te samo **17 tvrtki** se nalazi u djelatnosti **poljoprivrede, šumarstva i ribarstva** što predstavlja 9% udjela. U njima je **zaposleno ukupno 179 osoba** ili 1,7%.

2.3. Demografske i socijalne značajke područja

2.3.1. Broj i gustoća stanovnika

Na području LAG-a prema posljednjem popisu stanovništva iz 2011. godine živi ukupno 55.401 stanovnik ili 18,7% od ukupnog broja stanovnika u Županiji. Ukupna površina LAG-a iznosi 419,4 km² tako da gustoća naseljenosti iznosi 132,09 stanovnika/km².

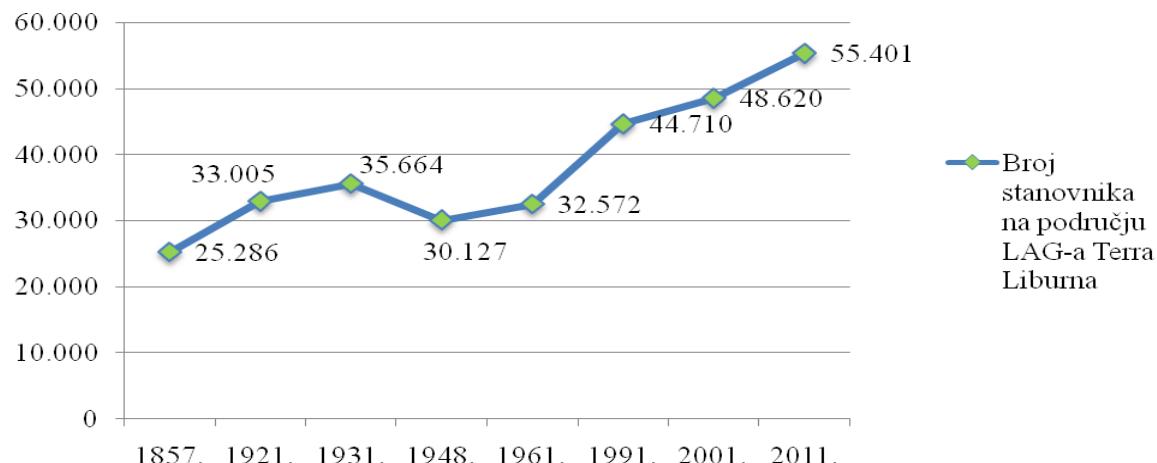
Dobna struktura stanovnika LAG-a (Tablica u dodatku 8.9.1.) ukazuje da je najveći broj stanovnika starosti između 30 i 59 godina tj. 44,62%, zatim do 29 godina s udjelom od 31,08% dok je broj stanovnika starijih od 60 godina sa udjelom od 24,3% od ukupnog broja stanovnika na području LAG-a. Prosječna starost stanovnika unutar područja LAG-a je 43,4 godine. Indeks starenja za RH u 2011. godini iznosio je 115 posto dok je indeks starenja LAG-a 160 što ukazuje na postepeno starenje stanovništva. Koeficijent starosti je 26,4 što je iznad državnog prosjeka od 24,1. Ukupan broj žena na području LAG-a veći je za 6,1% u odnosu na broj muškaraca.

Najveći broj stanovnika živi na području Općine Viškovo, a zatim slijedi Grad Opatija te Općina Matulji, dok najmanji broj stanovnika ima Općina Mošćenička Draga. Po gustoći naseljenosti, ističe se Grad Kastav, sa izrazito gusto naseljenim stanovništvom (949,09) te Općina Viškovo (802,50) dok je najmanja gustoća naseljenosti u Općini Mošćenička Draga (21,01).

Područje LAG-a je multikulturalno područje na kojem prema posljednjem popisu stanovništva živi najviše Hrvata (87,94%), zatim Srba (3,64%), Bošnjaka (1,35%) te Slovenaca (1,16%).

2.3.2. Demografska kretanja

Brojne gospodarske, političke i društvene promjene uvjetovale su različit intenzitet kretanja stanovništva u posljednjih 150 godina na području LAG-a. Broj stanovnika od 1857. godine, od kada postoje popisi stanovništva na području RH, do 2011. godine kretao se pretežito uzlaznom putanjom. Iz priloženog grafikona vidljivo je da se od 1857. do 2011. godine, broj stanovnika povećao za čak 45,6% što svjedoči o sve većoj kvaliteti života na području LAG-a.

Grafikon 2: Broj stanovnika na području LAG-a od 1857.- 2011. godine.

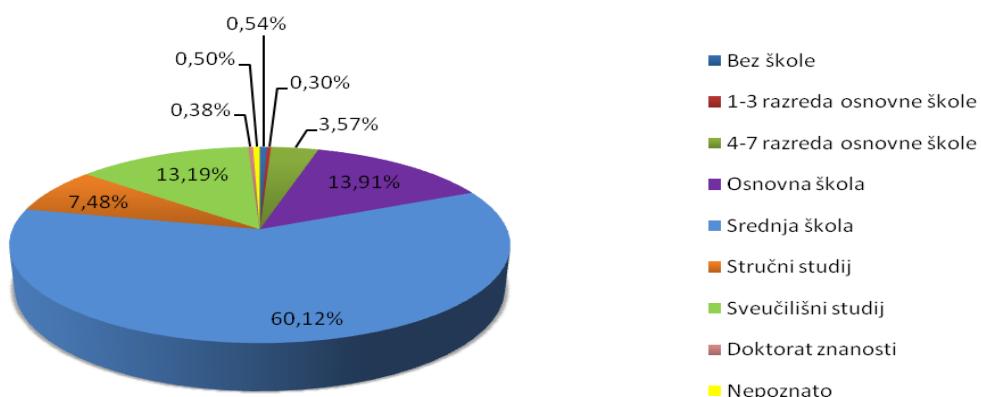
Izvor: Državni zavod za statistiku, 2013.

Nakon Drugog svjetskog rata, koji je obilježio iseljavanja stanovništva sa današnjeg područja LAG-a, započinje novo razdoblje useljavanja kao rezultat obnavljanja industrijskih grana važnih za Rijeku: brodogradnja, proizvodnja papira, brodskih uredaja i motora, potom kemijska (rafinerija nafte, koksara) i tekstilna industrija. Rijeka je postala središte šire regije te se povećao i broj stanovnika grada i okolice. Interesantno je da Rijeka u posljednjih 20 godina bilježi pad stanovnika, a u ostalim okolnim mjestima odnosno na području LAG-a se povećava.

2.4. Obrazovna struktura stanovništva

Obrazovanje se nameće kao ključan čimbenik ukupnog društveno-ekonomskog razvoja određenog područja. Na taj način, obrazovano stanovništvo postaje obrazovana radna snaga koja je spremna odgovoriti potrebama tržišta rada. Prema podacima iz Popisa stanovništva iz 2011. godine, Županija se pokazala kao najpisemnija županija u RH čime se dodatno potvrdilo konstantno ulaganje građana i institucija u obrazovanje i cjeloživotno učenje.

U obrazovnoj strukturi područja LAG-a, prema Popisu stanovništva 2011. godine, najveći broj stanovnika ima završenu srednju školu (udio od 60,12%), zatim osnovnu školu (13,91%) te sveučilišni studij (13,19%). Stručni studij ima završeno 7,48% ukupnog broja stanovnika LAG-a, a doktorat znanosti 0,38%.

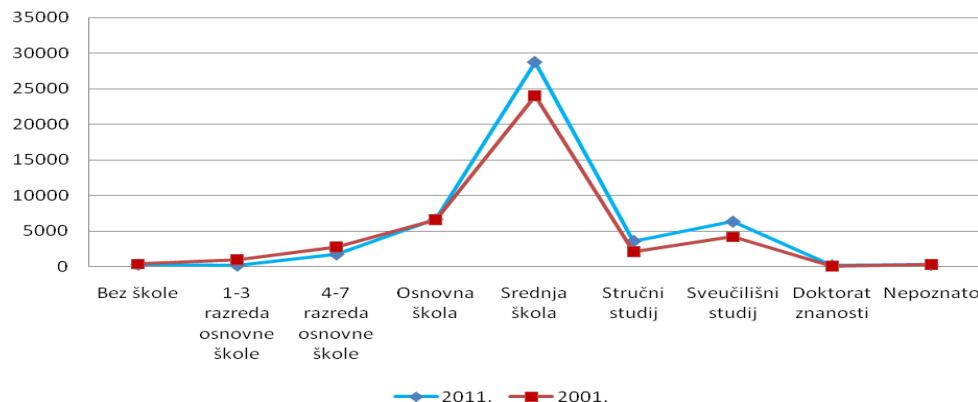
Grafikon 3: Obrazovna struktura stanovnika područja LAG-a

Izvor: Državni zavod za statistiku, 2013.

Postoje određene razlike u obrazovnosti stanovnika po JLS-ima (Tablica u Dodatku 8.9.2.), a sve kao posljedica povijesnih okolnosti, geografskog smještaja JLS-a i tradicionalnih obilježja. JLS koje se nalaze neposredno uz more, a to su pretežito Grad Opatija i Općina Lovran imaju najmanji udio nepismenih (Grad Opatija 0,35% i Općina Lovran 0,13%).

Sljedeći grafikon prikazuje promjene u obrazovnoj strukturi stanovnika područja LAG-a od 2001. do 2011. godine. Smanjio se udio nepismenih kao i onih sa završenom samo osnovnom školom ili nekoliko stupnjeva osnovne, a povećao se broj onih sa završenom srednjom školom za 19,5%, sveučilišnim studijem za 68,71%, stručnim studijem za 50,15% te doktoratom znanosti za čak 87,5%.

Grafikon 4: Promjene u obrazovnoj strukturi stanovništva područja LAG-a za 2001.- 2011. godine

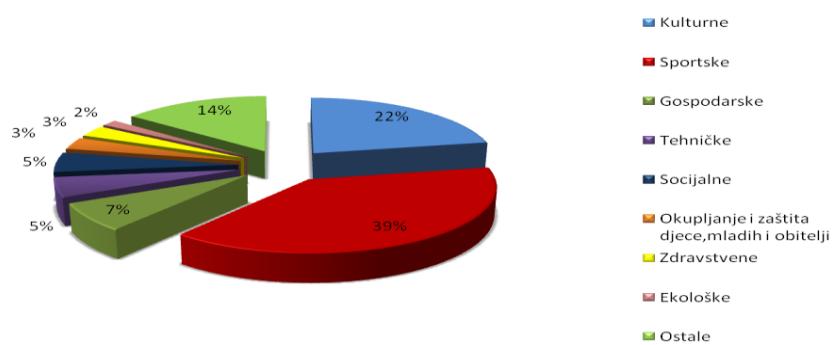
Izvor: Državni zavod za statistiku, 2013.

2.5. Civilno društvo

Broj registriranih udruga civilnog društva na području LAG-a iznosi 462, što čini 11,95% ukupnog broja udruga Županije. Organizacije civilnog društva imaju iznimnu ulogu u promoviranju interesa zajednice i lokalnog razvoja iz razloga što svojim aktivnostima osiguravaju razvoj gospodarstva, ekologije, socijale, kulture i tradicije, turizma itd.

Kako bi ispunile svoje uloge, organizacije civilnog društva moraju ojačati svoje organizacijske i stručne kapacitete u cilju apliciranja projektnih ideja na moguće izvore EU financiranja, a sukladno time i povećati obim svojih aktivnosti. Značaj udruga leži u samoiniciativnosti ljudi koji se organiziraju i mobiliziraju resurse kako bi zajednički rješavali probleme u lokalnim zajednicama u svim segmentima života. Upravo zato, razvoj udruga nameće se kao bitan element ruralnog razvoja.

Grafikon 5: Broj registriranih udruga po djelatnostima na području LAG-a

Izvor: Registar udruga Republike Hrvatske, 2013.

Iz priloženog grafikona je vidljivo da na području LAG-a najviše djeluje sportskih udruga (39%) i kulturnih udruga (22%). U manjoj mjeri zastupljene su gospodarske, ekološke, tehničke i socijalne udruge.

Na području LAG-a djeluje Javna vatrogasna postrojba Opatija i 9 Dobrovoljnih vatrogasnih društava, a od županijskog značaja je Centar za obuku vatrogasaca u Šapjanama (Općina Matulji).

3. SWOT analiza razvojnih mogućnosti područja

SWOT analiza je jedna od najpoznatijih metoda koja se koristi za analizu situacije. Sam naziv analize dolazi od riječi Strengths, Weaknesses, Opportunities i Threats koje tvore akronim SWOT, a označavaju snage, slabosti, prilike i prijetnje. SWOT analiza LAG-a je kvalitativna analitička metoda kojom se stupnjevanjem elemenata u okviru četiri polja analize – snage, slabosti, prilike i prijetnje – procjenjuju jake i slabe strane, te pogodnosti i problemi razmatranog predmeta. U većini slučajeva snage i slabosti predstavljaju interne karakteristike LAG-a, dok prilike i prijetnje dolaze iz okruženja.

Kako se ova analiza koristi još uvijek u metodološkoj razradi strateških dokumenata, u posljednje vrijeme sve je više prisutna izjednačenost argumenata navedenih četiriju elemenata i svaki od njih ima i vanjskih i internih utjecaja te se međusobno isprepliću. SWOT analiza LAG-a temeljena je na nalazima osnovne analize u prostoru LAG-a, trendova i razvojnih pokazatelja, raznih podataka nadležnih institucija i drugih. U izradi SWOT analize sudjelovali su predstavnici svih stručnih timova i članovi LAG-a koji su iskazali problematiku područja LAG-a i predložili moguća rješenja za mjere/aktivnosti (Tablica u Dodatku 8.10.).

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> - Odličan geostrateški položaj područja - Postojanje glavnih prometnih pravaca povezujući se s ostatkom RH i Pan europskim koridorima - Postojanje pograničnog područja sa Slovenijom - Velika tradicija obrtništva i poduzetništva - Veliki ljudski potencijal - Povoljna demografska kretanja - Razvijen turizam i postojanje selektivnog oblika turizma zasnovanog na kulturno-povijesnoj, sakralnoj i prirodnoj baštini - Blizina turističkih središta i emitivnog tržišta - Veliki broj zaštićene kulturne baštine - Postojanje visokoškolske ustanove za kadrove u turizmu - Razvijene male poslovne zone - Bogata biološka raznolikost - Ljepota krajobraza - Visok stupanj očuvanosti prirode i 	<ul style="list-style-type: none"> - Nedostatni poslovni prostor za društvene djelatnosti - Nezaposlenost mladih i žena - Nedovoljno umrežavanje postojećih poduzetnika u jedinstvenoj turističkoj ponudi - Rascjepkano poljoprivredno zemljište - Nedostatak navodnjavanja - Nedovoljno obnovljivih izvora energije i energetske učinkovitosti - Nepovoljna demografska struktura - Neadekvatnost sakupljanja otpadnih voda i otpada - Nedovoljna uključenost prirodne i kulturne baštine u turističkoj ponudi - Neravnomjerna naseljenost na području LAG-a - Nedovoljno razvijeno poduzetničko okruženje i poduzetnička kultura - Nedovoljna i neujednačena sposobnost privlačenja sredstava EU fondova

<p>okoliša</p> <ul style="list-style-type: none"> - Značajna područja zaštićene prirode - NATURA 2020 (ekološka mreža) - Tradicija kulture i običaja - Značajna zaštićena i ostala kulturna i arhitektonska baština - Otvorenost područja LAG-a za međuzupanijsku, međuregionalnu, prekograničnu i međunarodnu suradnju - Iskustvo u provedbi EU projekata - Povoljna dobna i obrazovna struktura stanovništva - Postojanje ustanova za obrazovanje svih uzrasta - Postojanost autohtonih sorti (jarbola, brgujski kapuz, belica,...) - Povoljno klimatsko područje - Područje za postojanje visoke kvalitete života na temelju kvalitetnog okoliša, povoljnih klimatskih uvjeta i prirodnih resursa - Dobro razvijen civilni sektor 	<ul style="list-style-type: none"> - nedovoljna angažiranost stanovništva u lokalnoj zajednici - Nedovoljan broj potpuno razrađenih projekata za kandidiranje na razne izvore financiranja - visoka gustoća naseljenosti u pojedinim dijelovima područja LAG-a - Pretjerana betonizacija obale LAG-a - Neadekvatna infrastruktura u pojedinim radnim zonama - Nedovoljno informiranje stanovništva o programima i poticajima u poljoprivredi - Nedostatak prodajnih kanala za prodaju poljoprivrednih proizvoda - Slaba okomita prometna povezanost unutar područja LAG-a - Neadekvatna komunalna infrastruktura na dislociranim područjima LAG-a - Nedovoljno razvijena društvena infrastruktura - Nedovoljno održavanje postojeće kulturne infrastrukture - Zamiranje tradicije i starih običaja - Premali kapaciteti u predškolskom i osnovnoškolskom odgoju (vrtići, škole) - Nedostatak prostora za brigu o bolesnima i nemoćnima - Nedostatan prostor azila za napuštene životinje - Nedovoljna razvijenost i atraktivnost turističkih proizvoda - Nedovoljan broj smještajnih kapaciteta u ruralnom turizmu
<p>PRIЛИKE</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ravnomjerni ruralni razvoj cijelog područja - Poticanje unapređenja razvoja poduzetništva - Stvaranje jedinstvene ponude proizvoda i usluga za turizam i druge sektore - Poticaji za ekološku poljoprivredu - Eko turizam - Tržište iz okolnih turističkih mesta - Prilagodba ponude gospodarskim subjektima regije 	<p>PRIJETNJE</p> <ul style="list-style-type: none"> - EU pravila - Nedostatna sredstava za financiranje važnih projekata LAG-a - Daljnje povećanje migracija ruralna sredina-grad u smislu odljeva stručnog i visokoobrazovnog kadra - Daljnja degradacija infrastrukture i resursa radi nedostatka investicija i neučinkovitog upravljanja - Nepovjerenje u djelotvornost institucija i mogućnost promjena - Niska kupovna moć stanovništva

<ul style="list-style-type: none"> - Novi logistički centar - Poticaji za ulazak u poslovne zone - Izgradnja novih površina u poslovnim zonama - Poticaji i finansijski proizvodi za razvoj poduzetništva i poljoprivrede - Stvaranje mreže LAG-ova i suradnje (nacionalne, prekogranične, međunarodne) - Privlačenje ulaganja - Smanjenje nezaposlenosti putem razvoja turizma, ekološke poljoprivrede, proizvodnje hrane - Očuvanje i zaštita prirodne, tradicijske i kulturne baštine - Veliki potencijal korištenja obnovljivih izvora energije - Stvaranje povoljnog okruženja za ostanak mlađe populacije - Jeftinije privatne zdravstvene usluge nego u inozemstvu - Dobra turistička ponuda kroz kvalitetnu gastro ponudu, bogat kulturni program i povjesno nasljeđe - Mogućnost razvoja sportskog turizma - Ulazak Hrvatske u EU, mogućnost dobivanja sredstva iz raznih fondova EU 	<ul style="list-style-type: none"> - Samodostatnost - Nedovoljna svijest o nužnosti zajedničkog nastupa na tržištu i zajedničkih proizvoda - Nestajanje obrta i samostalnih djelatnosti - Recesiske prilike za stvaranje bolje poduzetničke klime u cijelom okruženju - Visoki troškovi dobivanja eko certifikata - Privatizacija kulturnih dobara - Pretežitost masovnog turizma
---	--

Elementi iskazani u SWOT analizi u nastavku će se koristiti za utvrđivanje strateških ciljeva, prioriteta i mjera kako bi njihova provedba postigla željene rezultate.

4. Razvojna vizija

Vizija¹¹ kao prva komponenta strategijskog upravljanja znači predodžbu, odnosno zamisao, osobito nekog budućeg stanja ili događaja.

Vizija je sažeti prikaz budućeg željenog stanja na području LAG-a, a pojavljuje se kao polazište i odredište u procesu strateškog planiranja i u implementaciji strateškog plana, smjer i putokaz kojim putem treba krenuti, da bi se u definiranom vremenskom razdoblju stiglo na odredište.

Vizija razvoja za područje LAG-a usmjerena je prema ruralnom razvoju koji se temelji na povoljnem geografskom i geoprometnom položaju, bogatim i raznolikim prirodnim resursima, krajobraznoj i biološkoj raznolikosti, te atraktivnoj prirodnoj i kulturnoj baštini. Rješenja trenutnog stanja na ovom području LAG-a, proizašla iz rasprave sudionika izrade LRS-a, vidi se u udruživanju javnog i privatnog sektora, stvaranju jedinstvene ukupne ponude područja LAG-a, poticajima za razvoj poduzetništva i inovativnih programa, a time i pojavu domaćih proizvoda na tržištu te u segmentiranom razvoju turizma. Temeljem navedenog, a uzimajući rezultate

¹¹ Latinski, visio predstavlja pojavu, prikaz, misao

osnovne analize, SWOT analize, razvojnih trendova te iznijetim idejama o budućnosti područja LAG-a, definirana je razvojna vizija.

Razvojna vizija

Na temeljima tradicije i običaja te kulturno-povijesne i prirodne baštine, a primjenom održivog, pametnog i uključivog rasta postati prepoznatljivo ruralno područje šire regije s ciljem daljnog očuvanja krajobraza i kulturnog identiteta te unapređenja kvalitete života stanovništva LAG-a Terra Liburna.

Vizijom se želi postići:

- Promicanje identiteta područja LAG-a te sinergija između poduzetništva, inovativnih aktivnosti umrežavanjem privatnog, civilnog i javnog sektora,
- Podizanje konkurentske sposobnosti gospodarskih subjekata te objedinjavanje ponuda proizvoda i usluga za pozicioniranje turističke destinacije područja LAG-a,
- Primjena održivog, pametnog i uključivog rasta u tradicijske i ostale djelatnosti te veće učešće obnovljivih izvora energije i energetske učinkovitosti,
- Očuvanje i zaštita kulturne i prirodne baštine te krajobraza i njihovo održivo korištenje u dalnjem razvoju svih segmenata turizma,
- Kontinuirana edukacija stanovništva i poslovnih subjekata u cilju održivog ruralnog razvoja područja LAG-a te unapređenje visoke kvalitete njihova života.

Temeljem navedenih premissa razvojne misije utvrđuju se razvojni ciljevi, prioriteti i mjere koji se opisuju u slijedećem poglavljiju.

4.1. Razvojni ciljevi

Postavljenom vizijom proizlaze strateški ciljevi razvoja područja LAG-a koji sadrže opis očekivanih ishoda s jasno izraženim mjerljivim postignućima. Ciljevi su postavljeni na način da budu mjerljivi radi njihove ostvarljivosti, jasno formulirani, sveobuhvatni, društveno i okolišno prihvatljivi, doprinose dodatnom razvoju prostora područja LAG-a.

Ruralno integrirani pristup poticanja suradnje pridonosi razvitku ruralnog područja LAG-a te postojanje inovativnih mogućnosti u ekonomskim, socijalnim, ekološkim i okolišnim uvjetima te investicijama koje podupiru razvoj i atraktivnost ovog ruralnog područja. Te investicije mogu biti dio državne regionalne potpore na način da sve tvrtke osnovane na tim područjima mogu u potpunosti pridonositi ostvarenju europskih ekonomskih, socijalnih i teritorijalnih kohezijskih ciljeva. Izbor razvojnih ciljeva temeljio se na postojećim materijalnim financijskim i ljudskim resursima područja LAG-a.

Razvojni ciljevi usklađeni su sa Strategijom ruralnog razvoja RH 2008.-2013., IPARD programima i Razvojnom strategijom Primorsko-goranske županije 2011.-2013.

Razvojni ciljevi sadrže prioritete te mjere provedbe koji su rezultat potreba i iskazanih problema u SWOT analizi. Pokazatelji za mjerjenje dostizanja svih ciljeva definirani su poštujući načela SMART analize te su specifični, mjerljivi, izvedivi, realni i vremenski definirani.

U nastavku su **opisi strateških ciljeva**. U skraćenom pregledu odmah u nastavku mogu se pratiti njihovi prioriteti i pripadajuće mjere/aktivnosti.

4.1.1. Razvoj identiteta LAG-a, suradnje i međusektorskog partnerskog povezivanja

Pokretanjem potpuno novih aktivnosti u stvaranju LAG-a okupljeni su razni dionici iz javnog, privatnog i civilnog sektora s ciljem da se provode aktivnosti za održivi razvoj ruralnog područja. Kako bi to postigli, potrebno je osnažiti ljudski resurs koji će putem novih znanja

najprije provoditi one aktivnosti koje čine odrednice djelovanja ovog strateškog dokumenta. LRS je tako rezultat zajedničkog djelovanja onih lokalnih dionika koji su sudjelovali u izradi LRS-a i onih koji će sudjelovati u njegovoj provedbi odnosno proaktivnog pristupa i djelovanja. Za to je potrebna logistika koja podrazumijeva operativnost ureda LAG-a koji uključuje prostor i njegovo opremanje te rad volotera i zaposlenika LAG-a. Ured LAG-a i njegov eko-info punkt omogućuje informiranje i okupljanje članica i ostalog stanovništva. Dodatno je potrebno stvoriti snažna partnerstva unutar područja LAG-a te izvan njega iz raznih sektora za stvaranje dodatnih vrijednosti na ruralnom području. Osnaživanje i umrežavanje dionika iz javnog, privatnog i civilnog sektora doprinosi novim informacijama i znanjima za bolje upravljanje svih resursa područja i koordinaciju unutar sektora ili međusektorskog povezivanja. Kako bi se to moglo postići potrebno je u kontinuitetu provoditi aktivnosti na dizanju svijesti o samom području LAG-a i njegovim osobitostima koje će omogućiti primjenu novih inovativnih procesa i aktivnosti. Info-punkt time postaje jezgro rada LAG-a za informiranje, procese provedbe edukacije, mogućnosti za izradu novih projekata i mogućnosti korištenje raznih poticaja. To će utjecati na usvajanje novih znanja, standarda i općenito dizanja svijesti svih dionika o potrebi stvaranja novih aktivnosti te utjecaju klimatskih promjena koji nastaju na području LAG-a. Inovativnost je bitna odrednica djelovanja kako bi se dizala svijest o potrebi inovativnih procesa, pokrenuli projekti i njihovo financiranje te u tu svrhu pokrenula zaklada. Kako bi svima bili dostupni ciljevi i aktivnosti LAG-a te LRS, izradit će se web stranica LAG-a i povezati se na društvene mreže. Dodatna dostupnost informacija o LAG-u izradit će se putem promotivnog materijala kako bi bio prepoznatljiv svima i time gradio njegov pozitivan identitet. Aktivnostima na kontinuiranoj edukaciji stanovništva dizat će značaj rada LAG-a i mogućnostima sudjelovanja svih dionika u radu LAG i na projektima od značaja za područje.

4.1.2. Jačanje konkurentnosti gospodarskih subjekata ruralnog područja primjenom inovacija i mehanizama održivog razvoja

Praćenjem podataka gospodarskog stanja na području LAG-a može se uočiti neravnomjernost razvoja jer su područje Grada Kastva, Grada Opatije, Općina Viškova i Matulja vrlo poduzetnički razvijene kako po broju poduzetnika tako i po ostvarenim rezultatima. Kako je iskazano u SWOT analizi potreba je stoga uravnotežiti razvoj na cijelom području, s naglaskom na ostale dijelove LAG-a odnosno područje Klane, Lovrana i Mošćeničke Drage. Potrebno je, koristeći postojeće resurse poslovne infrastrukture, razne i raspoložive poticajne aktivnosti, tradicionalne djelatnosti, znanje i stručnost kod poslovnog i institucijskog sektora omogućiti postojećim i novim poduzetnicima uvjete za razvoj svojih poduzetničkih inicijativa i poduhvata. Potakla bi se aktivnost na obnovi starih zanata, a uključujući mogućnosti primjene novih tehnologija i inovacija. Razvoj novih proizvoda i usluga uz širenje tržišta omogućuje stvaranje bolje konkurentne sposobnosti samih gospodarskih subjekata pa tako i cijelog ruralnog područja. Veliki se naglasak stavlja promicanje i razvoj obnovljivih izvora energije radi vrlo male prisutnosti istih na području, a energetskom učinkovitošću podignuti efikasnot i djelotvornost raznih procesa i objekata. Napor se stoga usmjerjuju na stvaranje eko regije područja LAG-a, naprije nizom informativno-edukativnih programa za stanovništvo kako bi podigli svijest o potrebi korištenja obnovljivih izvora energije i energetskoj učinkovitosti te time postigli učinkovitost i povoljnost korištenja energenata kao novih resursa u javnom i privatnom sektoru te očuvanju okoliša. Osiguravanje povoljnih uvjeta poslovanja gospodarskih subjekata i korištenje pogodnih uvjeta ulaska u postojeće i novo pripremljene lokacije unutar poslovnih zona omogućuje poduzetnicima povoljnu infrastrukturu koju će pripremiti javni i/ili privatni sektor. Za nove poduzetnike predviđa se izgradnja novog poduzetničkog inkubatora koji će omogućiti jeftinije korištenje prostornih, savjetodavnih, informativnih i tehničkih usluga kako bi opstali na tržištu i dalje se razvijali. Planirani logistički centar omogućit će ulazak poduzetnika koji će proizvoditi ili pružiti usluge u poveznici s lučkim i prometnim pravcem. Sve te aktivnosti rezultirat će otvaranjem novih radnih mjesta. U cilju što bolje konkurentnosti i stvaranja novih

proizvoda i usluga za ruralni razvoj, neophodna je suradnja gospodarstva i znanosti. Kako na području LAG-a djeluje Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, prvenstveno ta bi suradnja bila usmjerena na ruralni turizam i ostale sektore u suradnji s ostalim fakultetima Sveučilišta u Rijeci. Radi postojanja mnogih arheoloških i prirodnih lokacija potrebno ih je dodatno istražiti pa je u tom smislu potreban centar koji bi servisirao istraživačke i znanstvene aktivnosti. Izrada novih projekata i razrada postojećih projektnih ideja će omogućiti korištenje EU i drugih izvora sredstava za njihovu provedbu.

4.1.3. Razvoj ruralnog turizma i poljoprivrede te jačanje područja LAG-a kao turističke destinacije

Obalno područje LAG-a je turistički razvijeno te se iz podataka osnovne analize primjećuje da postoji dostatan smještajni kapacitet i dobar turistički promet. No, ono što nedostaje za daljnji razvoj turizma ruralnog područja u zaleđu LAG-a su smještajni kapaciteti. Stoga se želi poticati razvoj agroturizama kako bi korištenjem postojećih resursa kulturne i prirodne baštine, kombinacijom tradicionalnih djelatnosti, uzgojem određenih autohtonih i drugih sorti te novim smještajnim kapacitetima omogućili ovaj specifičan vid turizma. Time se omogućuje dodatna segmentacija turističkog tržišta koja već postoji, ali je treba dodatno proširiti. Cilj jest umrežiti i udružiti sve nositelje turističkih, ugostiteljskih, poljoprivrednih i ostalih poduzetničkih aktivnosti koji će uz korištenje graditeljske baštine, novih tehnologija istaknuti ukupnu turističku ponudu. Važno je stoga upravljati turističkom destinacijom LAG-a. Dodatnom izgradnjom turističke infrastrukture zajedno s komunalnom te novom signalizacijom omogućiti kvalitetu za život stanovnika i gostiju. Postati prepoznatljivi s eko mrežom staza (biciklističke, jahačke, pješačke, trekking i drugih oblika alternativnog kretanja), ponuditi današnjem gostu emotivne doživaljaje u prirodi, a uz ostalu gastronomsku i drugu ponudu spojiti zaleđe LAG-a s obalnim dijelom te unaprijediti nerazvijeni dio LAG-a, a razvijanjem omogućiti dodatne vrijednosti. Nastavno na rečeno, uspostaviti suradnju s raznim dionicima izvan LAG-a, prvenstveno u emitivnim turističkim tržištima. Razvoj održivog, odgovornog i visokokvalitetnog turizma podrazumijeva i jedinstveno upravljanje turističkom destinacijom, u ovom slučaju, destinacijom cijelog područja LAG-a. U tom kontekstu aktivnosti će biti usmjerene na objedinjavanje turističke ponude ruralnog područja, povezivanje razvijenih turističkih središta s unutrašnjim ruralnim resursima, pojačane promotivne aktivnosti, razvoj svih segmenata turizma, a u cilju stvaranja prepoznatljivosti i jedinstvenog imidža područja. U osnovnoj analizi istaknuto je kako ovo ruralno područje nije tipično poljoprivredno i male su površine dostupne u dolcima, vrtovima, livadama, pašnjacima i slično. Zato je potrebno dodatnim razvojem stočarstva koristiti resurs pašnjaka na obroncima Učke. Obzirom na male poljoprivredne površine, raznim aktivnostima LAG-a poticati stanovništvo na objedinjavanje i okrugljivanje zemljišta kako bi se na ekonomskoj osnovi pokrenuli poljoprivredni programi. Takvi programi i aktivnosti podrazumijevaju razvoj i prodaju poljoprivrednih i certificiranih proizvoda kroz zajedničku platformu, centar za preradu i prodaju proizvoda i usluga. Tradicionalan resurs autohtonih sorti kao što su brgujski kapuz, sorta vinove loze belice i jarbole potrebno je koristiti kako bi se unaprijedilo vinogradarstvo i poboljšala kvaliteta vina. Novim tehnologijama koje će se koristiti za uzgoj, preradu i proizvodnju poljoprivrednih proizvoda omogućiti bolju konkurentnu sposobnost njihovih nositelja i ruralnog područja u cjelini. Kako bi olakšali navedeno, potrebno je koristiti sve poticajne mjere na lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini. Prepoznatljivost turističkih kapaciteta i gastronomске ponude omogućuje dobivanje certifikata koji su dostupni u Županiji kao što su Kvarner family za smještajne kapacitete te Kvarner food i Kvarner gourmet za gastronomiju čime se podiže kvaliteta i prilagodba europskim i svjetskim standardima. To naročito vrijedi za dobivanje eko certifikata. Pokretanje etno-eko zadruge u tome će imati značajnu ulogu jer će okupiti sve nositelje koji će se baviti očuvanjem i zaštitom cjelokupne baštine te njezinom eksploracijom, tamo gdje je moguće, doprinijeti specifičnosti ponude i kvaliteti proizvoda i usluga. U cilju stvaranja takve ponude potrebno je kreirati nove

turističke proizvode koji će objedinjavati tradiciju, legende, priče kako bi se njihova prepoznatljivost pokrenula, zaštitila i promovirala. Za to je potrebno izraditi marketing plan za ruralni turizam te korištenjem kanala distribucije i e-poslovanjem prodavati turističke i druge proizvode LAG-a.

4.1.4. Razvoj ljudskih potencijala, povećanje sposobnosti stanovnika za partnerski rad i podizanje društvene svijesti o ruralnom području

U cilju postizanja i provedbe svih planiranih ciljeva navedenih u LRS, potrebno je imati kvalitetan i educiran ljudski potencijal. Istaknuto je u osnovnoj analizi da je broj stanovnika konstantan i u pojedinim područjima raste što nije tipično za ruralna područja. Upravo snažan utjecaj tradicije i mogućnosti zapošljavanja u okolini je utjecalo na takav trend. Potrebno je osnažiti ljudskih potencijal tamo gdje je najpotrebniji za daljnji razvoj ruralnog područja. Najprije kroz unapredjenje programa u obrazovnim institucijama potrebno je slijediti potrebe u svim sektorima. Od najmlađih stanovnika pa nadalje potrebno je utjecati i promovirati područje sa svojim resursima za buduće moguće korištenje i djelovanje. Informativnim i edukativnim kampanjama i neformalnim oblicima edukacije te korištenjem suvremenih i inovativnih alata promicati vrijednosti svih ciljnih skupina ruralnog područja. Kako je veliki naglasak stavljen na eko regiju LAG-a, potrebno je uvođenje programa iz ekologije, energetske učinkovitosti, od vrtića do visokobrazovnih institucija. Nastojanjima kroz formalno obrazovanje u mnogome pomaže cjeloživotno učenje koje se provodi u kontinuitetu za sve ciljne skupine naglašavajući upravo korištenje kulturne i prirodne baštine za očuvanje i eksploataciju i stvaranje novih aktivnosti. Transfer znanja i razmjena dobrih praksi s drugim LAG-ovim i drugih dionicima će dodatno doprinijeti jačanju ljudskih kapaciteta. Naglasak se stavlja na veća znanja o ruralnom razvoju i primjeni LEADER pristupa i programa kao konstante u primjeni. Bez dodatnih potpora za poboljšanje poduzetničke i društvene klime za sve ciljne skupine nema niti osnaživanja ruralnog razvoja. Poseban se naglasak treba staviti na osjetljive ciljne skupine kao što su mлади, nezaposleni, žene i djeca žrtve nasilja, osobe s invaliditetom i druge. U tome partnersko povezivanje raznih institucija i njihove stručne kompetencije su od velike važnosti. Prateći potrebe raznih ciljnih skupina, posvetit će se dodatna pozornost na stvaranje i razvoj socijalnog i kulturnog poduzetništva.

4.1.5. Obnavljanje, očuvanje i poboljšanje okoliša i tradicionalnih krajobraznih elemenata

Područje LAG-a je vrlo bogato kulturnom, tradicijskom, arhitektonskom, arheološkom, industrijskom i prirodnom baštinom koja je u dobroj mjeri zaštićena. Njihovo očuvanje i zaštita je prioritetno. Održivo gospodarenje takvih resursa treba doprinijeti da se putem raznih projekata i mogućih izvora financiranja dodatno valoriziraju, zaštite i očuvaju te koriste na propisan i moguć način. Prirodna baština, a naročito mreža NATURA 2000 možda će doživjeti promjene u obuhvatu, no upravo radi toga posebno se treba dalje štititi. Sva navedena baština je temelj za stvaranje jedinstvene ponude područja LAG-a, a uspostavom GIS sustava omogućuje njen lociranje i praćenje razvojnih potreba. Navedena baština daje mogućnost za pokretanje i razvoj poduzetničkih aktivnosti te dodatno zapošljavanje kroz otvaranje novih radnih mjesta. Poticajnim aktivnostima omogućuje se spoj poduzetništva i obnovljivih izvora energije te ekoloških programa. To vrijedi i za privatni te dodatno i za javni sektor koji će zajedničkim djelovanjem omogućiti korištenje raznih potpora za održivi razvoj. Kompostiranje bio otpada je aktivnost koja će se poticati za uzgoj poljoprivrednih kultura. Kako je čovjek pokretač svih životnih aktivnosti, dizanje svijesti o zaštiti okoliša i njegovim upravljanjem te energetskoj učinkovitosti omogućit će prihodovanje stanovništva razvojem i integracijom održivih oblika poduzetničkih aktivnosti u poljoprivredi, turizmu, gospodarstvu, energetici i drugim. Pilot projektom za izgradnju ogledne pasivne kuće na području LAG-a daje dodatno primjer kako se

pametnim rastom mogu uključiti i koristiti svi resursi i njihova učinkovitost i djelotvornost. Javni sektor se također treba više prilagoditi novim i alternativnim načinima lokalnog prijevoza za očuvanje okoliša. Krajobraz koji je toliko karakterističan za područje LAG-a treba očuvati i zaštiti. Izgradnjom deponija građevinskog materijala te saniranjem lokaliteta i organiziranjem krupnog otpada doprinosi se zaštiti okoliša. Reciklažnim dvorištima potiče se stanovništvo za selektiranje otpada te njegovo sakupljanje radi reciklaže. Za stanovništvo važan je resurs pitke vode koji danas globalno predstavlja strateški resurs svakog područja. Zaštita izvorišta pitke vode i slivnih voda od septičkih jama je vrlo značajno naročito tamo gdje sustav vodoopskrbe nije prisutan.

4.1.6. Poboljšanje kvalitete života svih skupina stanovnika područja LAG-a uz naglasak na ravnomjerni razvoj

Kvaliteta život stanovnika ogleda se u razvijenoj komunalnoj infrastrukturi čime se diže njihov komunalni standard. U osnovnoj i SWOT analizi istaknuto je da udaljenija mjesta od općinskih središta nisu priključena na kanalizacijski sustav te je planirano da se tamo gdje je moguće, izgradi. Postoji potreba za poticanje na održavanje zona sanitarne zaštite i područja izvorišta voda obzirom i na karakteristike tla. Za razvoj poljoprivrednih aktivnosti potiče se na izgradnju sustava navodnjavanja. Istaknuto je da je horizontalno cestovno prometovanje nedostatno pa se također potiče prometno povezivanje svih mjesta na području LAG-a lokalnim i županijskim cestama i mogućnosti korištenja željeznice u jednom dijelu područja tamo kuda prolazi. Dodatna rekonstrukcija nerazvrstanih cesta poboljšat će postojeće stanje. Izgradnjom plinske mreže; DTK mreže, dostupniji Internet pristup i već spomenuta ostala komunalna infrastruktura omogućuju bolji standard stanovništva, ali i bolje uvjete rada gospodarskim subjektima i njihovojo konkurenosti kao i cijelom ruralnom području. Usporedno s komunalnom infrastrukturom kao temeljnom za razvoj ostalih djelatnosti, važnu ulogu ima izgradnja društvene infrastrukture i potrebe za multifunkcionalnom dvoranom, knjižnicom, izgradnjom dječjih vrtića i igrališta, domova za starije i nemoćne osobe te sportskih sadržaja. Uz to potrebno je dodatno pokrenuti nove programe za aktivnosti svih ciljnih skupina stanovništva, osobito za mlade i osobe starije dobi. Uređenje javnih površina doprinosi boljem komunalnom i društvenom standardu kao i postojanje azila za napuštene životinje. Za dizanje kulturnog standarda važno je pokrenuti kulturnu ustanovu koja bi sadržajno upotpunila već postojeći ponudu. Poticajima za mlade obitelji u mnogome bi se poboljšala struktura starosti stanovništva, a uz poboljšanje kvalitete društvene infrastrukture.

Sažetak strateških ciljeva s opisom te njihovi prioriteti i mjere

Strateški cilj 1: Razvoj identiteta LAG-a, suradnje i međusektorskog partnerskog povezivanja	
PRIORITETI	MJERE/AKTIVNOSTI
1. Uspostava kvalitetnog, otvorenog i učinkovitog partnerstva za provedbu LRS	1. Izbor koordinatora izrade LRS i uključivanje svih članica LAG-a te ostalih dionika ruralnog područja
	2. Formiranje stručnih timova
	3. Upoznavanje javnosti s izradom LRS
2. Razvoj međusektorskog djelovanja na području LAG-a i izvan njega	1. Edukacija svih dionika na području LAG-a o mogućnostima povezivanja
	2. Razvoj partnerstva, suradnja i povezivanje članica i ostalih dionika na području LAG-a iz raznih sektora unutar područja i izvan njega

3. Učinkovitost rada ureda LAG-a	<ol style="list-style-type: none"> 1. Uređenje i opremanje ureda LAG-a uz primjenu energetske učinkovitosti i novih tehnologija 2. Uređenje/izgradnja i opremanje Eko-info punkta LAG-a za informiranje i ili okupljanje članica LAG-a i ostalih dionika ruralnog područja 3. Profesionalno zapošljavanje u uredu LAG-a
4. Animiranje i podupiranje inovativnih aktivnosti na području LAG-a	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dizanje svijesti stanovništva s područja LAG-a o potrebi inovativnih procesa i aktivnosti za izradu novih projekata i mogućnosti njihova financiranja 2. Potpore za inovativne programe, znanje, standarde i podizanje svijesti stanovništva o utjecaju klimatskih promjena koji nastaju na području LAG-a 3. Osnivanje Zaklade za inovativne programe na području LAG-a
5. Promocija LRS- i LAG-a	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kreiranje web stranice LAG-a 2. Povezivanje i predstavljanje LAG-a na društvene mreže 3. Predstavljanje ciljeva i djelatnosti LAG-a i LRS u kontinuitetu putem svih medija radi aktivnog uključivanja stanovništva u razne aktivnosti i projekte 4. Kontinuirano upoznavanje stanovnika područja LAG-a o provedbi i rezultatima LRS
6. Razvoj identiteta LAG-a	<ol style="list-style-type: none"> 1. Izrada vizualnog identiteta LAG-a 2. Izrada brošura o djelovanju i aktivnostima LAG-a 3. Kontinuirana edukacija stanovništva o značaju i mogućnostima rada LAG-a 4. Kontinuiran rad na izradi projekata za razvoj ruralnog područja

Strateški cilj 2: Jačanje konkurentnosti gospodarskih subjekata ruralnog područja primjenom inovacija i mehanizama održivog razvoja

PRIORITETI	MJERE/AKTIVNOSTI
1. Razvoj novih proizvoda i usluga te dizanje njihove konkurentnosti	<ol style="list-style-type: none"> 1. Korištenje resursa tradicionalnog poduzetništva na području LAG-a u razvoju novih proizvoda za njihovu bolju konkurenčnost na tržištu 2. Poticanje na aktivnosti obnavljanja zaboravljenih zanata i vještina te običaja s primjenom inovativnih rješenja 3. Poticaji za poduzetnike koji ulaze u poslovne zone, a koriste napredne poslovne procese i visoku tehnologiju 4. Poticaji za internacionalizaciju tvrtki s područja LAG-a te umrežavanje poduzetnika i institucija unutar LAG-a i izvan njega
2. Promicanje i razvoj obnovljivih izvora energije i energetske učinkovitosti	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kreiranje aktivnosti i projekata za razvoj eko-regije Terra Liburna 2. Informativno-edukacijske kampanje za stanovništvo o OIE i energetskoj učinkovitosti 3. Primjena OIE i sustavno gospodarenje energijom u javnom i privatnom sektoru 4. Izgradnja solarne elektrane
3. Razvoj poduzetničke infrastrukture	<ol style="list-style-type: none"> 1. Izgradnja poduzetničkog inkubatora 2. Izgradnja Logističkog centra 3. Izgradnja/uređenje slobodnog zemljišta poslovnih zona na području LAG-a

4. Jačanje veza između znanosti i gospodarstva	<ol style="list-style-type: none"> 1. Suradnja na istraživanju i razvoju turizma na ruralnom području s znanstvenim institucijama 2. Primjena novih znanja u programe i projekte ruralnog razvoja 3. Pokretanje istraživačkog centra za arheologiju i prirodu
---	--

Strateški cilj 3: Razvoj ruralnog turizma i poljoprivrede te jačanje područja LAG-a kao turističke destinacije

PRIORITETI	MJERE/AKTIVNOSTI
1. Razvoj ruralnog turizma	<ol style="list-style-type: none"> 1. Poticaji za izgradnju kvalitetnih turističkih smještajnih kapaciteta 2. Poticanje razvoja ruralnog turizma s naglaskom na agroturizam 3. Promocija ruralnog turizma područja LAG-a korištenjem novih tehnologija te izlaganje na sajmovima 4. Upravljanje turističkom destinacijom područja LAG-a 5. Poticanje razvoja svih segmenata turizma s naglaskom na kulturni, ekološki, zdravstveni, gastronomski, naturalni, adrenalinski itd. 6. Poticanje izgradnje turističke infrastrukture i postavljanje dodatne turističke signalizacije 7. Razvoj mreže eko staza (biciklističkih, pješačkih i drugih alternativnih oblika kretanja) 8. Spajanje turizma Liburnijske rivijere s okolnim mjestima na području LAG-a i izvan njega 9. Umrežavanje nositelja turističkog smještaja s ostalim nositeljima turističke ponude te drugim dionicima na domaćem i međunarodnom nivou
2. Razvoj poljoprivrede	<ol style="list-style-type: none"> 1. Iskorištavanje neobrađenog zemljišta za revitalizaciju poljoprivrednih aktivnosti i stočarstva 2. Okrupnjavanje zemljišta za revitalizaciju poljoprivrede 3. Očuvanje i promocija autohtonih sorti (jarbola, belica, brgujski kapuz, ...) 4. Stvaranje dodatne vrijednosti proizvoda i usluga s naglaskom na proizvodnju prerađevina 5. Razvoj konkurentne sposobnosti poljoprivrednika uvođenjem novih tehnologija korištenjem postojećih resursa 6. Potpore za proizvođače eko proizvoda i usluga za dobivanje eko certifikata 7. Poticaji za razvoj ekološke proizvodnje 8. Pokretanje eko-etno zadruge
3. Razvoj novih proizvoda i usluga koji objedinjuju kulturnu, prirodnu baštinu i autohtone proizvode te poticanje njihove kvalitete	<ol style="list-style-type: none"> 1. Potpore za kreiranje zajedničkih turističkih proizvoda utemeljenih na stručno obrađenim pričama i legendama područja LAG-a 2. Stvaranje specifičnih proizvoda i usluga u jedinstvenu turističku ponudu područja LAG-a uključivanjem resursa kulturne i prirodne baštine te autohtonih proizvoda za kreiranje identiteta turizma LAG-a 3. Potpore za dobivanje certifikata za turistički smještaj i ugostiteljstvo 4. Objedinjeni marketing ruralnog turizma na razini LAG-a 5. Korištenje novih kanala distribucije /direktna prodaja/ proizvoda i usluga te e-poslovanja

	6. Poticanje audiovizualnih djelatnosti
Strateški cilj 4: Razvoj ljudskih potencijala, povećanje sposobnosti stanovnika za partnerski rad i podizanje društvene svijesti o ruralnom području	
PRIORITETI	MJERE/AKTIVNOSTI
1. Unapređenje i razvoj modernog obrazovanja i osposobljavanja u svim segmentima života i rada	<p>1. Unapređenje svih školskih i vanškolskih programa i aktivnosti za mlade</p> <p>2. Informativno-edukacijske kampanje za stanovništvo o svim segmentima života i rada</p> <p>3. Uvođenje edukativnih programa o ekologiji i energetskoj učinkovitosti u škole i vrtiće</p> <p>4. Promicanje vrijednosti strukovnog obrazovanja i korištenje novih inovativnih alata</p>
2. Cjeloživotno obrazovanje i transfer znanja između svih dionika na području LAG-a i izvan njega	<p>1. Kontinuirana edukacija svih skupina ruralnog područja za poljoprivredu i poduzetništvo</p> <p>2. Kontinuirana edukacija svih skupina ruralnog područja o prirodnim i kulturnim resursima i njihovom očuvanju i zaštiti te eksploraciji</p> <p>3. Transfer znanja i razmjena dobroih praksi unutar dionika ruralnog područja i izvan njega</p> <p>4. Jačanje znanja o ruralnom razvoju i načelima LEADER pristupa i programa</p>
3. Potpora razvoju poduzetničke i društvene kulture i klime te uključivanje osjetljivih skupina društva	<p>1. Podizanje razine poduzetničke kulture i klime kod svih ciljnih skupina</p> <p>2. Programi, aktivnosti i poticaji usmjereni na osjetljive skupine društva: mladi, žene i djeca žrtve nasilja, nezaposleni, osobe treće dobi, osobe s invaliditetom i dr.</p> <p>3. Partnersko povezivanje raznih institucija i stručnih kompetencija za rad s osjetljivim skupinama društva</p> <p>4. Razvoj socijalnog i kulturnog poduzetništva</p>

Strateški cilj 5: Obnavljanje, očuvanje i poboljšanje okoliša i tradicionalnih krajobraznih elemenata

PRIORITETI	MJERE/AKTIVNOSTI
1. Razvoj i očuvanje zaštićenih područja kulturno-prirodne baštine te stvaranje jedinstvene ponude (uključenje područja u mrežu NATURA 2000)	<p>1. Očuvanje i zaštita kulturne baštine, tradicijskih običaja i arhitektonskih vrijednosti područja</p> <p>2. Očuvanje i obnova jedinstvene etnološke baštine - autohtone arhitekture i arheologije</p> <p>3. Očuvanje i obnova industrijske baštine</p> <p>4. Očuvanje prirodne baštine i uključenje u mrežu NATURA 2000</p> <p>6. Poticaji stvaranja i promocije jedinstvene ponude objedinjavanjem cijelokupne baštine</p> <p>7. Uspostava GIS-a LAG-a o kulturnim, prirodnim, etnografskim, areheološkim, turističko-ugostiteljskim i drugim lokacijama</p>
2. Poboljšanje prihodovanja stanovništva razvojem i integracijom održivih oblika poljoprivrede, gospodarstva, turizma i obnovljivih izvora energije	<p>1. Iстicanje prirodnih, kulturnih, gospodarskih i drugih resursa kao mogućnosti za samozapošljavanje i zapošljavanje</p> <p>2. Poticanje primjene obnovljivih izvora energije i ekoloških programa</p> <p>3. Programi sufinanciranja/subvencioniranja uvođenja sustava OIE u kućanstva i poslovni sektor</p>

	4. Olakšice stanovništvu i poslovnom sektoru za korištenje OIE u nadležnosti lokalne vlasti 5. Potpore za programe iz poljoprivrede, poduzetništva, turizma, obnovljivih izvora energije i drugih djelatnosti koji doprinose održivosti ruralnog područja 6. Uvođenje sustava kompostiranja bio otpada na poljoprivrednim površinama, gospodarstvima, stambenim objektima itd.
3. Dizanje svijesti stanovništva o zaštiti okoliša i njegovim upravljanjem te o energetskoj učinkovitosti	1. Edukacija stanovništva o zaštiti okoliša i njegovim upravljanjem i energetskoj učinkovitosti (tzv.Zeleni sat) 2. Edukacija i jačanje kapaciteta javnog sektora za provedbu politika i mjera energetske učinkovitosti 3. Izrada brošura i letaka o zaštiti okoliša, ekologiji i energetskoj učinkovitosti 4. Pokretanja pilot projekta pasivne kuće na području LAG-a 5. Poticanje alternativnih načina lokalnog prijevoza s elektro-skuterima, elektro-biciklima za građane i javni sektor (komunalni redari)
4. Zaštita okoliša	1. Očuvanje i zaštita krajobraza na području LAG-a 2. Izgradnja deponija građevinskog otpada 3. Saniranje i organizirano prikupljanje krupnog otpada 4. Postavljanie reciklažnih dvorišta na području LAG-a 5. Aktivnosti na recikliranju otpada 6. Zaštita izvora voda i slivnih voda od septičkih jama

Strateški cilj 6: Poboljšanje kvalitete života svih skupina stanovnika područja LAG-a uz naglasak na ravnomjerni razvoj

PRIORITETI	MJERE/AKTIVNOSTI
1. Razvoj komunalne i prometne infrastrukture	1. Izgradnja kanalizacijskog sustava na ruralnom području 2. Poticanje na održavanje zona sanitarne zaštite i područja izvorišta pitke vode 3. Izgradnja sustava navodnjavanja 4. Bolje prometno povezivanje na području LAG-a (lokalne i županijske ceste, željeznica) 5. Rekonstrukcija nerazvrstanih cesta 6. Izgradnja plinske mreže 7. Izgradnja DTK mreže i bolji Internetski pristup 8. Izgradnja i komunalno opremanje nove stambene zone
2. Razvoj društvene infrastrukture	1. Izgradnja dječjeg vrtića i škole te igrališta za djecu 2. Izgradnja multifunkcionalne dvorane 3. Izgradnja nove knjižnice 4. Izgradnja doma ili centra za starije i nemoćne osobe 5. Izgradnja azila za napuštene životinje 6. Uređenje parkovnih površina te sportskih i kulturnih sadržaja 7. Izgradnja/rekonstrukcija društvenih domova na dislociranim područjima LAG-a 8. Pokretanje ustanove u kulturi

3. Razvoj novih programa i aktivnosti za stanovništvo	1. Poticaji za mlade obitelji
	2. Poticanje aktivnosti za ulaganja i programe u sport i rekreaciju za mlade i starije osobe te socijalno osjetljive skupine
	3. Izgradnja boćališta
	4. Izgradnja omladinskog igrališta
	5. Uređenje sportsko-rekreativnih zona, sportskog parka te adrenalinsko-avanturističkih parkova
	6. Novi programi i aktivnosti u društvenim domovima

4.2. Prioriteti i mјere za dostizanje ciljeva te definiranje korisnika, rezultata, indikatora kriterija prihvatljivosti

Za svaki strateški cilj određeni su prioriteti i opisan razlog odabira mјera/aktivnosti. Kome su namijenjene te koji se rezultati od njih očekuju s indikatorima provedbe i razinom djelovanja daje se u sljedećem pregledu.

Strateški cilj 1: Razvoj identiteta LAG-a, suradnje i međusektorskog partnerskog povezivanja

Prioriteti i mјere/aktivnosti		Razlog odabira mјera
1.	Uspostava kvalitetnog, otvorenog i učinkovitog partnerstva za provedbu LRS <ul style="list-style-type: none"> • Izbor koordinatora izrade LRS i uključivanje svih članica LAG-a te ostalih dionika ruralnog područja • Formiranje stručnih timova • Upoznavanje javnosti s izradom LRS 	Kako bi se započela primjena LEADER programa i IPARD programa, LAG je osnovna ćelija djelovanja koja okuplja dionike iz javnog, privatnog i civilnog sektora koji trebaju djelovati između sebe i izvan područja. Izrada strateškog dokumenta omogućit će provedbu bitnih projekata za ruralno područje, a za to je potrebno okupiti i koristiti sve raspoložive resurse. Formiranjem ureda LAG-a i info-punkta omoguće se šira informiranost i dizanje svijesti stanovništva područja LAG-a o ruralnom području i interaktivnim aktivnostima. Promotivne aktivnosti za bolje upoznavanje potreba ruralnog područja i rada LAG-a i provedbe LRS-a treba kontinuirano provoditi. Poseban naglasak su inovativni programi i formiranje zaklade za njihovu realizaciju.
2.	Razvoj međusektorskog djelovanja na području LAG-a i izvan njega <ul style="list-style-type: none"> • Edukacija svih dionika na području LAG-a o mogućnostima povezivanja • Razvoj partnerstva, suradnja i povezivanje članica i ostalih dionika na području LAG-a iz raznih sektora unutar područja i izvan njega 	
3.	Učinkovitost rada ureda LAG-a <ul style="list-style-type: none"> • Uređenje i opremanje ureda LAG-a uz primjenu energetske učinkovitosti i novih tehnologija • Uredjenje/izgradnja i opremanje Eko-info punkta LAG-a za informiranje i/ili okupljanje članica LAG-a i ostalih dionika ruralnog područja • Profesionalno zapošljavanje u uredu LAG-a 	
4.	Animiranje i podupiranje inovativnih aktivnosti na području LAG-a <ul style="list-style-type: none"> • Dizanje svijesti stanovništva s područja LAG-a o potrebi inovativnih procesa i aktivnosti za izradu novih projekata i mogućnosti njihova financiranja • Potpore za inovativne programe, znanje, standarde i podizanje svijesti stanovništva o utjecaju klimatskih promjena koji nastaju na području LAG • Osnivanje Zaklade za inovativne programe na području LAG-a 	

5.	Promocija LRS- i LAG-a <ul style="list-style-type: none"> • Kreiranje web stranice LAG-a • Povezivanje i predstavljanje LAG-a na društvene mreže • Predstavljanje ciljeva i djelatnosti LAG-a i LRS u kontinuitetu putem svih medija radi aktivnog uključivanja stanovništva u razne aktivnosti i projekte • Kontinuirano upoznavanje stanovnika područja LAG-a o provedbi i rezultatima LRS 	
6.	Razvoj identiteta LAG-a <ul style="list-style-type: none"> • Izrada vizualnog identiteta LAG-a • Izrada brošura o djelovanju i aktivnostima LAG-a • Kontinuirana edukacija stanovništva o značaju i mogućnostima rada LAG-a • Kontinuiran rad na izradi projekata za razvoj ruralnog područja 	

Ciljne skupine

- LAG i njegove članice te ostali dionici ruralnog područja: gospodarski subjekti, udruge, domaće i međunarodne institucije i organizacije, ciljne skupine: mladi, nezaposleni, žene, ..

Očekivani rezultati

- izrađena LRS
- odobren LAG
- uspostavljen i osposobljen ured LAG-a
- zapošljavanje u uredu LAG-a (voditelj, tajnik...)
- uspostavljen info-punk LAG-a
- formirana partnerstva iz javnog, privatnog i civilnog sektora
- uspostavljena suradnja i umrežavanje s drugim domaćim i stranim LAG-ovima
- pokrenuta zaklada za inovativne programe
- promoviran LAG i LRS

Indikatori provedbe	Početna vrijednost u odnosu na LRS 2013	Stanje 2015
LAG s odobrenjem za provedbu IPARD programa	0	1
Broj zaposlenika LAG-a	0	2
Provedba LRS – broj odabralih projekata	0	20
Broj provedenih projekata LAG-a	0	5
Broj promotivnih aktivnosti za LAG i LRS	0	12
Kreirana web stranica	0	1
Broj tiskanih i elektroničkih promo materijala LAG-a (brošura, prospekt, newsletter i sl.)	0	6
Broj formiranih partnerstava	0	3
Broj međuregionalnih i međunarodnih partnerstava	0	4
Broj potpora za inovativne programe	0	3
Broj edukacija za stanovništvo	0	6
Razina	Najvažniji kriteriji provedbe LRS	
LAG Lokalna Županijska Nacionalna Međunarodna	Identitet i prepoznavanje LAG-a, uključenost partnerske i međusektorske te međuregionalne suradnje, novo zapošljavanje, uključenost ciljnih skupina, utjecaj strateških ciljeva i realizaciju projekta prateći navedene indikatore, pozicioniranje LAG-a na svim razinama	

Strateški cilj 2: Jačanje konkurentnosti gospodarskih subjekata ruralnog područja primjenom inovacija i mehanizama održivog razvoja

Prioriteti i mjere/aktivnosti		Razlog odabira mjera
1.	<p>Razvoj novih proizvoda i usluga te dizanje njihove konkurentnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> • Korištenje resursa tradicionalnog poduzetništva na području LAG-a u razvoju novih proizvoda za njihovu bolju konkurentnost na tržištu • Poticanje na aktivnosti obnavljanja zaboravljenih zanata i vještina te običaja s primjenom inovativnih rješenja • Poticaji za poduzetnike koji ulaze u poslovne zone, a koriste napredne poslovne procese i visoku tehnologiju • Poticaji za internacionalizaciju tvrtki s područja LAG-a te umrežavanje poduzetnika i institucija unutar LAG-a i izvan njega 	U cilju jačanja konkurentne sposobnosti gospodarskih subjekata potrebno je u kontinuitetu poticajnim mjerama učiniti povoljno poduzetničko okruženje na ruralnom području. Korištenjem resursa tradicionalnog poduzetništva, poslovnih zona, poticajnih mjera omogućiti stvaranje novih proizvoda i usluga, obnoviti stare zanate spajajući ih s inovativnim procesima, internacionalizirati tvrtke, koristiti energetsku učinkovitost u javnom i privatnom sektoru i omogućiti korištenje obnovljivih izvora energije te povezati gospodarstvo i znanost uz stvaranje eko regije LAG-a.
2.	<p>Promicanje i razvoj obnovljivih izvora energije i energetske učinkovitosti</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kreiranje aktivnosti i projekata za razvoj eko-regije Terra Liburna • Informativno-edukacijske kampanje za stanovništvo o OIE i energetskoj učinkovitosti • Primjena OIE i sustavno gospodarenje energijom u javnom i privatnom sektoru • Izgradnja solarne elektrane 	
3.	<p>Razvoj poduzetničke infrastrukture</p> <ul style="list-style-type: none"> • Izgradnja poduzetničkog inkubatora u Viškovu • Izgradnja Logističkog centra Miklavija • Izgradnja/uredenje slobodnog zemljišta poslovnih zona na području LAG-a 	
4.	<p>Jačanje veza između znanosti i gospodarstva</p> <ul style="list-style-type: none"> • Suradnja na istraživanju i razvoju turizma na ruralnom području s znanstvenim institucijama • Primjena novih znanja u programe i projekte ruralnog razvoja • Pokretanje istraživačkog centra za arheologiju i prirodu 	

Ciljne skupine

- gospodarski subjekti: trgovачka društva, obrti, OPG-i, zadruge
- potencijalni poduzetnici (mladi, žene, nezaposleni,..)
- JLS, županija, potporne institucije, investitori, znanstvene institucije

Očekivani rezultati

Povećanje tržišta orijentiranih gospodarskih subjekata

Povećanje broja novih poduzetničkih inicijativa s novim i inovativnim idejama koristeći nove tehnologije i tradicionalnog poduzetništva i zanata

Povećanje broja korisnika poslovnih zona

Povećani broj eko projekata i programa

Povećani broj investicija i korištenje obnovljivih izvora energije i energetske učinkovitosti

Povećanje broja inovativnih turističkih i ruralnih proizvoda

Indikatori provedbe	Početna vrijednost u odnosu na LRS 2013	Stanje 2015
Broj uključenih osoba raznih ciljnih skupina	0	30
Broj novih implementiranih poduzetničkih inicijativa novih tehnologija, obnovljivih izvora energije, energetske učinkovitosti,	0	12

tradicionalnog poduzetništva i zanata		
Broj ostvarenih potpora za poduzetničke inicijative	0	8
Broj novih radnih mjesta	0	24
Broj novih korisnika poslovnih zona	0	8
Broj novih eko projekata i programa	0	10
Broj novih turističkih proizvoda i usluga	0	5
Razina	Najvažniji kriteriji provedbe LRS	
LAG Lokalna Županijska Nacionalna Međunarodna	Poduzetnički projekti, novo zapošljavanje, internacionalizacija tvrtki LAG-a, umrežavanje poduzetnika i institucija, utjecaj strateških ciljeva i realizaciju projekta prateći navedene indikatore, eko regije LAG-a, uključenje znanosti i gospodarstva, suradnja s subjektima unutar i izvan LAG-a.	

Strateški cilj 3: Razvoj ruralnog turizma i poljoprivrede te jačanje područja LAG-a kao turističke destinacije

Prioriteti i mјере/aktivnosti		Razlog odabira mјera
1.	<p>Razvoj ruralnog turizma</p> <ul style="list-style-type: none"> • Poticaji za izgradnju kvalitetnih turističkih smještajnih kapaciteta • Poticanje razvoja ruralnog turizma s naglaskom na agroturizam • Promocija ruralnog turizma područja LAG-a korištenjem novih tehnologija te izlaganje na sajmovima • Upravljanje turističkom destinacijom područja LAG-a • Poticanje razvoja svih segmenata turizma s naglaskom na kulturni, ekološki, zdravstveni, gastronomski, naturalni, adrenalinski itd. • Poticanje izgradnje turističke infrastrukture i postavljanje dodatne turističke signalizacije • Razvoj mreže eko staza (biciklističkih, pješačkih i drugih alternativnih oblika kretanja) • Spajanje turizma Liburnijske rivijere s okolnim mjestima na području LAG-a i izvan njega • Umrežavanje nositelja turističkog smještaja s ostalim nositeljima turističke ponude te drugim dionicima na domaćem i međunarodnom nivou 	Korištenjem resursa kulturne, prirodne i tradicionalne baštine te autohtonim proizvodima stvarati nove mogućnosti razvoja ruralnog turizma. Poticanje razvoja smještajnih kapaciteta u zaleđu LAG-a, agroturizama, kroz promociju takavog oblika turizma korištenjem novih tehnologija i putem sajamskih nastupa. Upravljanje turističkom destinacijom postaje neizostavna aktivnost tako bi se razvili razni segmenti ruralnog turizma, izgradila turistička infrastruktura i signalizacija, umrežili svi načini kretanja, bolje spojili razvijeni obalni turizam liburnijske rivijere sa zaleđem LAG-a i izvan njega, umrežili svi nositelji turističke aktivnosti. Uz turizam treba spojiti sve poljoprivredne resurse. Najprije boljim korištenjem poljoprivrednog zemljišta i njegovim okrugnjavanjem, očuvanjem autohtonih sorti, uvođenjem novih tehnologija u poljoprivredi te korištenjem raspoloživih potpora za daljnji razvoj uz naglasak na eko programe, njihovu certifikaciju, stvaranje dodatnih vrijednosti proizvoda i usluga, udruživanjem dionika.
2.	<p>Razvoj poljoprivrede</p> <ul style="list-style-type: none"> • Iskoristavanje neobradenog zemljišta za revitalizaciju poljoprivrednih aktivnosti • Okupnjavanje zemljišta za revitalizaciju poljoprivrede • Očuvanje i promocija autohtonih sorti (jarbola, belica, brgujski kapuz, ..) • Stvaranje dodatne vrijednosti proizvoda i usluga s naglaskom na proizvodnju prerađevina • Razvoj konkurentne sposobnosti poljoprivrednika uvođenjem novih tehnologija korištenjem postojećih resursa • Potpore za proizvođače eko proizvoda i usluga za dobivanje eko certifikata • Poticaji za razvoj ekološke proizvodnje • Pokretanje eko-etno zadruge 	

--	--

3.	<p>Razvoj novih proizvoda i usluga koji objedinjuju kulturnu, prirodnu baštinu i autohtone proizvode te poticanje njihove kvalitete</p> <ul style="list-style-type: none"> • Potpore za kreiranje zajedničkih turističkih proizvoda utemeljenih na stručno obrađenim pričama i legendama područja LAG-a • Stvaranje specifičnih proizvoda i usluga u jedinstvenu turističku ponudu područja LAG-a uključivanjem resursa kulturne i prirodne baštine te autohtonih proizvoda za kreiranje identiteta turizma LAG-a • Potpore za dobivanje certifikata za turistički smještaj i ugostiteljstvo • Objedinjeni marketing ruralnog turizma na razini LAG-a • Korištenje novih kanala distribucije /direktna prodaja/ proizvoda i usluga te e-poslovanja • Poticanje audiovizualnih djelatnosti
----	---

Ciljne skupine

- subjekti u turizmu (agencije, hoteli, ugostitelji, turističke zajednice i dr.)
- subjekti u poljoprivredi (obrti, OPG, agroturizmi, trgovacka društva, sporedna djelatnost) i stočarstvu (uzgajivači, proizvođači sira i dr.)
- ciljne skupine: nezaposleni, žene, mladi,...
- potporne institucije, JLS, županija, međunarodni subjekti i institucije

Očekivani rezultati

- povećanje broja turističkih kapaciteta u zaleđu LAG-a
- povećani broj agroturizama
- izrađen i objedinjen promotivni materijal jedinstvene turističke ponude područja LAG-a
- povećana kvaliteta turističke ponude segmentiranog turizma
- poboljšana turistička infrastruktura i povećani broj turističke signalizacije
- povećane obrađene i objedinjene poljoprivredne površine
- povećan broj aktivnosti na očuvanju i promociji autohtonih sorti (brgujski kapuz, jarbola, belica,...)
- povećanje broja tržišno orijentiranih poljoprivrednih subjekata
- povećanje ekološke proizvodnje
- povećanje broja potpora za ekološke programe

Indikatori provedbe	Početna vrijednost u odnosu na LRS 2013	Stanje 2015
Broj novih jedinica turističkih kapaciteta	0	6
Broj novih agroturizama	0	4
Broj promotivnog marijala	0	2
Broj nastupa na sajmovima	0	4
Broj nove turističke ponude	0	8
Broj novih eko programa	0	5
Broj nove turističke infrastrukture	0	7
Broj promotivnih aktivnosti za autohtone sorte	0	4
Broj novih radnih mjesta u turizmu	0	20
Broj novih eko proizvoda	0	4
Povećanje broja turista i posjetitelja	0	3%
Razina	Najvažniji kriteriji provedbe LRS	
LAG Lokalna	Poduzetnički projekti, proizvodi i usluge, novo zapošljavanje, turistički promet i ponuda LAG-a,	

Županijska Nacionalna Međunarodna	umrežavanje poduzetnika i institucija, utjecaj strateških ciljeva i realizaciju projekta prateći navedene indikatore, suradnja s subjektima unutar i izvan LAG-a.
---	---

Strateški cilj 4: Razvoj ljudskih potencijala, povećanje sposobnosti stanovnika za partnerski rad i podizanje društvene svijesti o ruralnom području

Prioriteti i mjere/aktivnosti		Razlog odabira mjera
1.	Unapređenje i razvoj modernog obrazovanja i ospozobljavanja u svim segmentima života i rada <ul style="list-style-type: none"> • Unapređenje svih školskih i vanškolskih programa i aktivnosti za mlade • Informativno-edukacijske kampanje za stanovništvo o svim segmentima života i rada • Uvođenje edukativnih programa o ekologiji i energetskoj učinkovitosti u škole i vrtićeve • Promicanje vrijednosti strukovnog obrazovanja i korištenje novih inovativnih alata 	Korištenje ljudskih potencijala te njihovo unapređenje putem novih edukativnih programa, raznih informacijsko-edukacijskih kampanja o svim segmentima rada i života, a s naglaskom na programe ekologije i energetske učinkovitosti u predškolskim i obrazovnim osnovnoškolskim institucijama s promicanjem vrijednosti strukovnog obrazovanja i korištenje inovativnih alata važni su područje LAG-a. Uz cjeloživotno učenje svih ciljnih skupina, a s naglaskom na poduzetništvo i poljoprivredu, transfer znanja i razmjena dobroih praksi, LEADER programa potrebno je u kontinuitetu provoditi. Podizanje poduzetničke kulture i klime cijelog područja LAG-a prema svim ciljnim skupinama, partnersko povezivanje onih koji rade s osjetljivim skupinama te razvoj socijalnog i kulturnog poduzetništva omogućuje razvoj ljudskih resursa.
2.	Cjeloživotno obrazovanje i transfer znanja između svih dionika na području LAG-a i izvan njega <ul style="list-style-type: none"> • Kontinuirana edukacija svih skupina ruralnog područja za poljoprivredu i poduzetništvo • Kontinuirana edukacija svih skupina ruralnog područja o prirodnim i kulturnim resursima i njihovom očuvanju i zaštiti te eksploraciji • Transfer znanja i razmjena dobroih praksi unutar dionika ruralnog područja i izvan njega • Jačanje znanja o ruralnom razvoju i načelima LEADER pristupa i programa 	
3.	Potpore razvoju poduzetničke i društvene kulture i klime te uključivanje osjetljivih skupina društva <ul style="list-style-type: none"> • Podizanje razine poduzetničke kulture i klime kod svih ciljnih skupina • Programi, aktivnosti i poticaji usmjereni na osjetljive skupine društva: mladi, žene i djeca žrtve nasilja, nezaposleni, osobe treće dobi, osobe s invaliditetom i dr. • Partnersko povezivanje raznih institucija i stručnih kompetencija za rad s osjetljivim skupinama društva • Razvoj socijalnog i kulturnog poduzetništva 	

Ciljne skupine

- mladi, nezaposleni, žene, osobe treće dobi, osjetljive skupine,
- obrazovne institucije
- potporne institucije, županija, JLS, domaće i međunarodne organizacije i institucije

Očekivani rezultati

- osnažen informiran i educiran ljudski resurs
- povećan broj edukativnih formalnih i neformalnih programa
- povećan broj razmjene iskustva i dobroih praksi
- povećan broj programa iz socijalnog i kulturnog poduzetništva

Indikatori provedbe	Početna vrijednost u odnosu na LRS 2013	Stanje 2015
Broj edukativnih programa u obrazovnim institucijama	0	3
Broj informativnoedukacijskih kampanja	0	10
Broj seminara i radionica	0	18
Broj sudionika kojima je omogućeno	0	60

sudjelovanje na aktivnostima razmjene i dobrih praksi		
Broj socijalnih i kulturnih poduzetničkih inicijativa	0	2
Broj osoba koje su pokrenule projekte iz IPARD i LEADER programa	0	4
Razina	Najvažniji kriteriji provedbe LRS	
LAG Lokalna Županijska Nacionalna Međunarodna	Jačanje članstva i dionika područja LAG-a, sudjelovanje u aktivnostima partnerske i međuregionalne suradnje, utjecaj strateških ciljeva i realizaciju projekta prateći navedene indikatore, praćenje utjecaja novih školskih programa na ruralni razvoj.	

Strateški cilj 5: Obnavljanje, očuvanje i poboljšanje okoliša i tradicionalnih krajobraznih elemenata

Prioriteti i mјере/aktivnosti		Razlog odabira mјera
1.	<p>Razvoj i očuvanje zaštićenih područja kulturno-prirodne baštine te stvaranje jedinstvene ponude (uključenje područja u mrežu NATURA 2000)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Očuvanje i zaštita kulturne baštine, tradicijskih običaja i arhitektonskih vrijednosti područja • Očuvanje i obnova jedinstvene etnološke baštine - autohtone arhitekture i arheologije • Očuvanje i obnova industrijske baštine • Očuvanje prirodne baštine i uključenje u mrežu NATURA 2000 • Poticaji stvaranja i promocije jedinstvene ponude objedinjavanjem cjelokupne baštine • Uspostava GIS-a LAG-a o kulturnim, prirodnim, etnografskim, arheološkim, turističko-ugostiteljskim i drugim lokacijama 	Korištenje resursa kulturne, prirodne, arheološke, arhitektonske, etnološke, industrijske i tradicijske baštine te njihovo očuvanje i zaštita utječu na ruralni razvoj. Izraditi GIS o svim lokacijama navedene baštine zajedno s turističko-ugostiteljskim sadržajima omogućuje praćenje razvoja i stvaranje mogućnosti njihovog boljeg korištenja u novim programima koji će doprinijeti zapošljavanju i prihodovanju na ruralnim područjima. Istimajući zaštićenu prirodnu baštinu i mrežu NATURA 2000 potrebno je dalje štititi nove površine radi očuvanja krajobraza i sorti flore i faune. Poticajnim mjerama utjecati na uvođenje novih tehnologija, obnovljivih izvora energije i energetske učinkovitosti, kompostiranja i sl. u poslovnom sektoru i kod stanovništva koje doprinose održivom razvoju. Kontinuiranim aktivnostima na dizanju svijesti i edukaciji o zaštiti okoliša, njegovim upravljanjem, ekologiji i energetskoj učinkovitosti kao i izradom promotivnih materijala. Pokrenuti pilot projekt pasivne kuće kako bi se stimuliralo stanovništvo i poslovni sektor na primjenu na području LAG-a. Poticati alternativne oblike prijevoza u javnom sektoru. Stalna briga o čuvanju i zaštiti okoliša putem izgradnje deponija, sakupljanje krupnog otpada,
2.	<p>Poboljšanje prihodovanja stanovništva razvojem i integracijom održivih oblika poljoprivrede, gospodarstva, turizma i obnovljivih izvora energije</p> <ul style="list-style-type: none"> • Istanjanje prirodnih, kulturnih, gospodarskih i drugih resursa kao mogućnosti za samozapošljavanje i zapošljavanje • Poticanje primjene obnovljivih izvora energije i ekoloških programa • Programi sufinanciranja/subvencioniranja uvođenja sustava OIE u kućanstva i poslovni sektor • Olakšice stanovništva i poslovnom sektoru za korištenje OIE u nadležnosti lokalne vlasti • Potpore za programe iz poljoprivrede, poduzetništva, turizma, obnovljivih izvora energije i drugih djelatnosti koji doprinose održivosti ruralnog područja • Uvođenje sustava kompostiranja bio otpada na poljoprivrednim površinama, gospodarstvima, stambenim objektima itd. 	

	Dizanje svijesti stanovništva o zaštiti okoliša i njegovim upravljanjem te o energetskoj učinkovitosti <ul style="list-style-type: none"> Edukacija stanovništva o zaštiti okoliša i njegovim upravljanjem i energetskoj učinkovitosti (tzv. Zeleni sat) Edukacija i jačanje kapaciteta javnog sektora za provedbu politika i mjera energetske učinkovitosti Izrada brošura i letaka o zaštiti okoliša, ekologiji i energetskoj učinkovitosti Pokretanja pilot projekta pasivne kuće na području LAG-a Poticanje alternativnih načina lokalnog prijevoza s elektro-skuterima, elektro-biciklima za građane i javni sektor (komunalni redari) 	postavljanje reciklažnih dvorišta i recikliranje otpada. Posebno se želi zaštiti osnovni resurs-vodu.
3.	Zaštita okoliša <ul style="list-style-type: none"> Očuvanje i zaštita krajobraza na području LAG-a Izgradnja deponija građevinskog otpada Saniranje i organizirano prikupljanje krupnog otpada Postavljanje reciklažnih dvorišta na području LAG-a Aktivnosti na recikliranju otpada Zaštita izvora voda i slivnih voda od septičkih jama 	

Ciljne skupine

- LAG, njegove članice i ostali dionici ruralnog područja
- poduzetnici, ustanove i udruge s aktivnostima očuvanja i zaštite baštine
- ciljne skupine: mladi, žene, nezaposleni, osobe treće dobi i ostale osjetljive osobe

Očekivani rezultati

Uspostavljena podloga koja objedinjuje cjelokupnu baštinu ruralnog područja LAG-a
Informirano stanovništvo javnog i privatnog sektora o poticajnim mjerama vezanih za razne programe održivosti ruralnog područja, obnovljivih izvora energije, energetskoj učinovitosti turizma, poduzetništva i dr.

Poboljšano očuvanje i zaštita cjelokupne baštine ruralnog područja

Poboljšanje isticanja kulturnih, prirodnih, gospodarskih resursa za samozapošljavanje i zapošljavanje

Educirano stanovništvo i javni sektor za provedbu politika i mjera energetske učinkovitosti

Poboljšano korištenje alternativnih oblika prijevoza u javnom sektoru

Povećana zaštita i očuvanje krajobraza na području LAG-a

Organizirane akcije prikupljanja krupnog otpada

Izgrađen deponiji građevinskog otpada

Povećenje reciklažnih dvorišta

Zaštićeni izvori vode od slivnih voda i septičkih jama

Indikatori provedbe	Početna vrijednost u odnosu na LRS 2013	Stanje 2015
Broj informativnih kampanja, radionica i komunikacijskih aktivnosti za teme iz održivog razvoja	0	10
Broj projekata za novu zaštićene prirodne i druge baštine	0	4
Broj izdatih promotivnih materijala	0	2
Broj realiziranih projekata obnovljivih izvora energije i energetske učinkovitosti	0	5

Broj akcija prikupljanja krupnog otpada	0	7
Broj postavljenih reciklažnih dvorišta	0	7
Razina	Najvažniji kriteriji provedbe LRS	
LAG Lokalna Županijska Nacionalna Međunarodna	Jačanje članstva i dionika područja LAG-a, sudjelovanje u aktivnostima očuvanja i zaštite baštine i okoliša, utjecaj strateških ciljeva i realizaciju projekta prateći navedene indikatore, praćenje utjecaja novih poticajnih programa i mjera za energetsku učinkovitost i alternativne oblike prijevoza i na ruralni razvoj.	

Strateški cilj 6: Poboljšanje kvalitete života svih skupina stanovnika područja LAG-a uz naglasak na ravnomjerni razvoj

Prioriteti i mjere/aktivnosti		Razlog odabira mjera
1.	Razvoj komunalne i prometne infrastrukture <ul style="list-style-type: none"> • Izgradnja kanalizacijskog sustava na ruralnom području • Poticanje na održavanje zona sanitarno zaštite i područja izvorišta pitke vode • Izgradnja sustava navodnjavanja • Bolje prometno povezivanje na području LAG-a (lokalne i županijske ceste, željeznica) • Rekonstrukcija nerazvrstanih cesta • Izgradnja plinske mreže • Izgradnja DTK mreže i bolji Internetski pristup • Izgradnja i komunalno opremanje nove stambene zone 	Utjecaj na kvalitetu života cjelokupnog stanovništva ruralnog područja i njegov ravnomjeran razvoj omogućuje kvalitetna komunalna i prometna infrastruktura, društvena infrastruktura i programi za ciljne skupine stanovništva. Tako kanalizacijski sustav na ruralnom području, zone sanitarne zaštite te naročito izvorišta pitke vode i prometno povezivanje, plinska i DTK mreža s Internetskim pristupom direktno doprinose životu stanovništva. Društvena infrastruktura uz kvalitetne objekte škola, dječjih vrtića, knjižnice, igrališta, dvorana za kuturne te rekreativne aktivnosti za sve uzraste te drugog kao što je briga za uređenost javnih površina ili životinja omogućuje dodatnu kvalitetu života. Uz potporu javnog sektora za mlade obitelji, za mladež i osobe treće dobi omogućuje se provedba planiranih programa za stanovništvo.
2.	Razvoj društvene infrastrukture <ul style="list-style-type: none"> • Izgradnja dječjeg vrtića i škole te igrališta za djecu • Izgradnja multifunkcionalne dvorane • Izgradnja nove knjižnice • Izgradnja doma ili centra za starije i nemoćne osobe • Izgradnja azila za napuštene životinje • Uredjenje parkovnih površina te sportskih i kulturnih sadržaja • Izgradnja/rekonstrukcija društvenih domova na dislociranim područjima LAG-a • Pokretanje ustanove u kulturi 	
3.	Razvoj novih programa i aktivnosti za stanovništvo <ul style="list-style-type: none"> • Poticaji za mlade obitelji • Poticanje aktivnosti za ulaganja i programe u sport i rekreaciju za mlade i starije osobe te socijalno osjetljive skupine • Izgradnja bočališta • Izgradnja omladinskog igrališta • Uredjenje sportsko-rekreativnih zona, sportskog parka te adrenalinsko-avanturističkih parkova • Novi programi i aktivnosti u društvenim domovima 	

Ciljne skupine

- stanovništvo ruralnog područja LAG-a
- ciljne skupine: djeca, mladi, osobe treće dobi te ostale osjetljive skupine
- JLS, županija, ustanove i udruge

Očekivani rezultati

- poboljšana komunalna i prometna infrastruktura u skladu s izvorima financiranja
- poboljšana društvena infrastruktura u skladu s izvorima financiranja

- poboljšana kvaliteta programa za sve uzraste s naglaskom na mladež i osobe starije dobi

Indikatori provedbe	Početna vrijednost u odnosu na LRS 2013	Stanje 2015
Broj pripremljenih projekata iz komunalne infrastrukture	0	7
Broj završenih projekata komunalne infrastrukture	0	4
Broj realiziranih IT projekata javnih usluga	0	3
Broj novih programa za mlade i osobe treće dobi	0	15
Broj novih dječjih vrtića i igrališta za djecu	0	3
Broj novih priključaka na plinsku mrežu	0	35
Broj rekonstruiranih nerazvstanih cesta	0	2
Broj uređenih javnih površina	0	5
Broj poticajnih mjera za mlade obitelji	0	3
Razina	Najvažniji kriteriji provedbe LRS	
LAG Lokalna Županijska Nacionalna Međunarodna	Sudjelovanje ciljnih skupina u društvenim aktivnostima, utjecaj strateških ciljeva i realizacija projekta prateći navedene indikatore, praćenje utjecaja novih poticajnih programa i mjera za obitelji	

4.3. Usklađenost strateških ciljeva i prioriteta s prioritetima ruralnog razvoja

Usklađenost strateških ciljeva i prioriteta ruralnog razvoja odnosno IPARD programa daje se kako slijedi:

Prioriteti ruralnog razvoja		IPARD 2007-2013		
Strateški ciljevi i prioriteti LRS		P1	P2+LEADER	P3
1.	Razvoj identiteta LAG-a, suradnje i međusektorskog partnerskog povezivanja			
1.1.	Uspostava kvalitetnog, otvorenog i učinkovitog partnerstva za provedbu LRS			
1.2.	Razvoj međusektorskog djelovanja na području LAG-a i izvan njega			
1.3.	Učinkovitost rada ureda LAG-a			
1.4.	Animiranje i podupiranje inovativnih aktivnosti na području LAG-a			
1.5.	Promocija LRS- i LAG-a			
1.6.	Razvoj identiteta LAG-a			
2.	Jačanje konkurentnosti gospodarskih subjekata ruralnog područja primjenom inovacija i mehanizama održivog razvoja			
2.1.	Razvoj novih proizvoda i usluga te dizanje njihove konkurentnosti			

2.2.	Promicanje i razvoj obnovljivih izvora energije i energetske učinkovitosti			
2.3.	Razvoj poduzetničke infrastrukture			
2.4.	Jačanje veza između znanosti i gospodarstva			
3.	Razvoj ruralnog turizma i poljoprivrede te jačanje područja LAG-a kao turističke destinacije			
3.1.	Razvoj ruralnog turizma			
3.2.	Razvoj poljoprivrede i stočarstva			
3.3.	Razvoj novih proizvoda i usluga koji objedinjuju kulturnu, prirodnu baštinu i autohtone proizvode te poticanje njihove kvalitete			
4.	Razvoj ljudskih potencijala, povećanje sposobnosti stanovnika za partnerski rad i podizanje društvene svijesti o ruralnom području			
4.1.	Unapređenje i razvoj modernog obrazovanja i osposobljavanja u svim segmentima života i rada			
4.2.	Cjeloživotno obrazovanje i transfer znanja između svih dionika na području LAG-a i izvan njega			
4.3.	Potpore razvoju poduzetničke i društvene kulture i klime te uključivanje osjetljivih skupina društva			
5.	Obnavljanje, očuvanje i poboljšanje okoliša i tradicionalnih krajobraznih elemenata			
5.1.	Razvoj i očuvanje zaštićenih područja kulturno-prirodne baštine te stvaranje jedinstvene ponude (uključenje područja u mrežu NATURA 2000)			
5.2.	Poboljšanje prihodovanja stanovništva razvojem i integracijom održivih oblika poljoprivrede, gospodarstva, turizma i obnovljivih izvora energije			
5.3.	Dizanje svijesti stanovništva o zaštiti okoliša i njegovim upravljanjem te o energetskoj učinkovitosti			
5.4.	Zaštita okoliša			
6.	Poboljšanje kvalitete života svih skupina stanovnika područja LAG-a uz naglasak na ravnomjerni razvoj			
6.1.	Razvoj komunalne i prometne infrastrukture			
6.2.	Razvoj društvene infrastrukture			
6.3.	Razvoj novih programa i aktivnosti za stanovništvo			

5. Strategija izrade i provedbe

5.1. Značajke partnerstva i izrada lokalne razvojne strategije

Početne aktivnosti za formiranje LAG-a započele su tijekom 2012. godine kada se na inicijativu Primorsko-goranske županije putem tadašnjeg Upravnog odjela za turizam, poduzetništvo i poljoprivredu te Centra za brdsko-planinsku poljoprivredu pokrenuo proces stvaranja povoljnog okruženja ruralnih područja za pokretanje LAG-a te potrebu izrade LRS-a, a temeljem

mogućnosti provedbe IPARD programa i pripreme za pristup LEADER programu. Cjelokupne aktivnosti su prenijete na Regionalnu razvojnu agenciju Porin d.o.o. iz Rijeke koja je izradila stručne podloge za provedbu potrebnih aktivnosti. Tako je organizirano više radionica na kojima se prezentirala tematika ruralnog razvoja, LEADER pristupa, metodologija izrade LRS-a, stvaranja partnerstava i drugog u više mjesta zapadnog dijela Županije, potencijalnog područja LAG-a. U tijeku provedbe navedenih aktivnosti, aktivirale su se Grad Opatija, Grad Kastav i Općina Matulji koje su omogućile provedbu radionica i organizaciju predavanja dobrih praksi LAG-ova iz susjedne Ilirske Bistrice i Slovenije i LEDAR programu. Takvi početni napori su rezultirali osnivanjem LAG-a 'Terra Liburna' i organizacijom više radionica za izradu samog strateškog dokumenta na kojima su sudjelovali lokalni dionici iz javnog, privatnog i civilnog sektora te članovi Upravnog odbora i članice Skupštine LAG-a. Kako bi se dobio što bolji uvid u problematiku područja LAG-a i predviđanja budućih potreba i mogućih rješenja za provedbu strategije, formirano je osam stručnih timova za važna područja življenja i rada LAG-a, a kontaktirani su i drugi stručnjaci koji su doprinjeli u radu na izradi LRS-a. Navedene aktivnosti vodili su članovi Upravnog odbora i Regionalna razvojna agencija Porin d.o.o.

Aktivnosti formiranja i struktura partnerstva LAG-a

Početnim aktivnostima na pokretnju LAG-a zapadnog dijela Županije, a sukladno potrebi uključivanja kontinuiranog područja JLS-a, najprije su bili pozvani lokalni dionici s područja Općine Klana, Općine Matulji, Općine Viškova, Grada Kastva i Grada Opatije i same JLS kako bi zajedničkim naporima okupili zainteresirane. Naknadno su uključene Općine Lovran i Mošćenička Draga te se time zaokružila potpuna kontinuirana teritorijalna cjelina ovog dijela Županije i postojanje LAG-a. U nastavku se daje kronološki pregled svih aktivnosti prije i poslije nastanka LAG-a 'Terra Liburna'.

2012.2013.	Aktivnosti osnivanja LAG-a
ožujak - svibanj 2012.	Komunikacija i dogovori predstavnika RRA PORIN, Županije i Centra za brdsko planinsku poljoprivredu te s JLS-ima (obuhvat područja, način uključivanja i provedbe, organizacija radionica i dr.)
lipanj - rujan 2012.	Priprema za izradu stručnih podloga za pokretanje procesa stvaranja LAG-a od strane RRA PORIN
31. listopad 2012.	Organizacija prve radionice u Opatiji na koju su putem javnog poziva bili pozvani lokalni dionici iz prvih pet JLS-a kako bi im se objasnilo ruralno područje i potrebe za razvoj, što su LAG-ovi, LEADER program te poticalo sudionike na aktivno uključivanje u budući LAG. Sudjelovale su 22 osobe. Nakon interaktivne radionice svima se dostavila prezentacija i obrazac iskaza interesa za sudjelovanje u LAG-u kao osnivač ili članica.
26. studenog 2012.	Održana prezentacija dobre prakse slovenskih LAG-ova i Ilirske Bistrice u Matuljima na kojem je sudjelovalo 15-tak osoba uglavnom iz javnog sektora.
10. prosinca 2012.	Održana druga radionica u Kastvu po javnom pozivu na kojoj su prezentirani nanovo ciljevi ruralnog razvoja, Strategije ruranog razvoja RH, LEADER program, funkciranje LAG-ova te metodologija izrade lokalne razvojne strategije te nanovo dizala svijest dionika o koristima partnerskog uključivanja u LAG. Prvi prijedloga statuta LAG-a se također predstavio, a prethodno se poslao svim do sada uključenima putem maila. Sudjelovalo je 11 osoba iz svih sektora. U

Prosinac - veljača	međuvremenu su se ponovno animirali dionici na priključenje u LAG putem javnog i osobnih poziva.
25. veljače 2013.	Dodatno animiranje dionika na interes za uključivanje u LAG te komunikacija u svezi prijedloga statuta kako bi se prikupile dopune, izmjene i prijedlozi. Pripremljen je popis interesa, predlaganja sjedišta LAG-a, animiranje za izbor predstavnika u tijelima upravljanja i drugo potrebnog za pripremu prijedloga svih dokumenata, izrađeni pozivi za održavanje osnivačke skupštine i potrebne odluke te je opet putem javnog poziva i prema dionicima koji su iskazali interes za uključenje u LAG poslan poziv na osnivačku skupštinu.
10. travanj 2013.	Održana Osnivačka skupština LAG-a u Kastvu za područje pet JLS (Opatija, Kastav, Matulji, Klana i Viškovo). Skupština ima 31 članicu-osnivača: 19% iz javnog, 29% iz privatnog i 52% iz civilnog sektora.
25. srpnja 2013.	Izdano Rješenje o upisu LAG-a Terra Liburna u Registar udruga RH.
	Održana Skupština LAG-a Terra Liburna kako bi se proširilo područje na još dvije JLS, Mošćeničku Dragu i Lovran te su izmijenjeni troje članova Upravnog odbora.

Udruga Lokalna akcijska grupa 'Terra Liburna' osnovana je Rješenjem od 10. travnja 2013. godine i upisana je u Registar udruga Republike Hrvatske pod brojem 08003802. Sjedište je u Kastvu, zakona Kastafskoga 3, a operativan ured nalazi se u Rukavcu, Rukavac 60. Prvobitno je LAG pokrivao područja Grada Opatije, Grada Kastva, Općine Matulji, Općine Klana i Općine Viškovo, a novim inicijativama proširen je na područje Općine Lovran i Općine Mošćenička Draga.

Trenutno LAG Terra Liburna ima **63 članice** od kojih su 10 ili **16% iz javnog sektora** odnosno po jedan predstavnik svake JLS i 3 predstavnika ustanova; 25 ili **40% iz poslovnog sektora** te 28 ili **44% iz civilnog sektora**.

LAG ima svoja tijela upravljanja: **Skupštinu** koju predstavljaju svi članovi. **Upravni odbor** ima 7 članova od kojih su 2 predstavnika JLS ili **28,5% iz javnog sektora**; 2 predstavnika iz **privatnog sektora ili 28,5%** te 3 predstavnika iz **civilnog sektora ili 43%**. **Žene sudjeluju s 57%**, mladi do 29 godina starosti s 28,5%, osobe preko 60 godina starosti s 14%. Žene su predsjednica, tajnica i voditeljica LAG-a. LAG ima izabranog voditelja.

Način provedbe partnerskog odnosa između članova LAG-a 'Terra Liburna' određeno je odredbama Statuta LAG-a 'Terra Liburna'.

5.2. Primjena načela 'odozdo prema gore' u izradi lokalne razvojne strategije

Kako bi aktivnosti za početak izrade LRS-a započele, Upravni odbor LAG-a najprije je donio odluke koje se odnose na izbor izrađivača LRS te užeg radnog tima za rad na LRS-u, formiranje stručnih timova koji će po sektorima doprinijeti utvrđivanju problema područja LAG-a, razdradi SWOT analize i definiranju strateških ciljeva.

U razdoblju od svibnja do rujna odvijale su se daljnje aktivnosti na izradi LRS-a LAG-a koje su se temeljile na usvajanju i primjeni osnovnih sedam **LEADER načela**:

- pristup temeljen na **osobitostima područja**,
- pristup **odozdo prema gore** (bottom up) uključivanje svih lokalnih ciljnih skupina za doprinos izrade strateškog dokumenta,
- **partnerski** pristup i lokalna akcijska grupa dionika iz javnog, privatnog i civilnog sektora,

- inovativnost u predstavljanju tradicionalnih vrijednosti i novih aktivnosti za konkurentnost ruralnog područja,
- integralnost i multisektorski pristup i **okomito povezivanje** (diferenciranje lokalnih resursa, prepoznavanje i osnaživanje lokalnih resursa) i **vodoravno** (gospodarsko, kulturno, društveno i okolišno) povezivanje s povezivanjem institucija svih razina u ostvarivanju održivog razvoja,
- **umrežavanje i suradnja** te učenje na dobroj praksi, prijenos znanja i iskustva važni su za povezivanje i zajedničku suradnju i potporu ruralnih sredina,
- **lokalno financiranje i upravljanje** projektima kako bi se mjerili učinci provedbe strategije i pratili indikatori uspješnosti projekata.

U svim fazama provedbe izrade s članovima radnih tijela i ostalim dionicima na organiziranim sastancima pratila je stručna pomoć RRA PORIN koji je pripremio sve potrebne materijale za rad (prethodna priprema materijala koja je dostavljena sudionicima elektroničkim putem, tijek sastanak se sastojao od prezentiranja pripremljenog materijala, mogućnosti interaktivnog sudjelovanja-otvorene diskusije, predlaganja, iznošenje problema i mišljenja). Odluke i zaključci su se donosili dogovorno. No, prije svega RRA PORIN i članovi Upravnog odbora su zatražili kod nadležnih institucija i organizacija podatke za izradu osnovne analize stanja područja LAG-a. Za potrebe iznošenja bitnih elemenata na kojima će se temeljiti ključni problemi stanja područja. Koliko su sudionici doprinijeli stvaranju LRS može se vidjeti u obuhvaćenim područjima rada i života na području LAG-a te iznijetom problematikom s prijedlozima rješenja i aktivnosti koja se može pratiti u tablici u Dodatku 8.10. Dodatno, dostavljeni su izrađeni obrasci za iznošenje prijedloga kao i obrasca za predlaganje projektnih prijedloga za izradu baze projekata. Baza projekata uključuje važne projekta JLS-a te ostalih dionika područja LAG-a te ista mora biti stalno otvorena za nove projektne ideje. Temeljem analize stanja i problemskih elemenata izrađena je SWOT analiza koja je pak bila podlogom za utvrđivanje vizije, ciljeva i mjera LRS-a.

Proces izrade LRS tekoć je najprije s uključivanjem prije navedenih, radna skupina i stručni timovi koji su sastavljeni su od predstavnika svih sektora te članova Upravnog odbora i članica LAG-a te predstavnika drugih koji nisu u članstvu i to putem informiranja i pozivanja. U takvim otvorenim procesima sudjelovale su različite interesne skupine kao što su mladi, nezaposleni, umirovljenici i drugi. Ukupan broj od 62 osoba sudjelovalo je u izradi LRS-a od kojih predstavnici javnog sektora imaju učešće od 27%, poslovnog sektora od 31% i civilnog sektora od 42%. Mladi do 29 godina imaju učešće od 24%, nezaposleni od 3% te umirovljenici od 6%. Žene sudjeluju s učešćem od 61%.

Tijek provedenih aktivnosti na izradi LRS-a

2013.	Aktivnosti izrade LRS
25. veljače 2013.	Održan sastanak s osnivačima LAG-a kako bi predstavile bitne odrednice za početak izrade LRS i način rada.
4. travnja 2013.	Upravni odbor donio odluku da se pokrene izrada LRS i povjeri Regionalnoj razvojnoj agenciji Porin d.o.o. te da se formiraju uži radni time te 8 stručnih timova za pojedina područja rada: Poljoprivreda i ruralni razvoj, Turizam i ugostiteljstvo, Obnovljivi izvori energije i energetska učinkovitost, Poduzetništvo i tradicionalno obrtništvo, Ekologija, očuvanje bioraznolikosti i krajobraza, Društveno korisne djelatnosti, Kulturne djelatnosti i kulturna baština te Komunalni sustav i infrastruktura.
22. svibnja 2013.	Održan 1. sastanak u Rukavcu s članovima LAG-a i ostalim

	dionicima na kojem su predstavljene aktualnosti u radu LAG-a, aktualnosti u ruralnom razvoju, načela LEADER programa, prioritetne osi ruralnog razvoja, finansijska podrška IPARD i LEADER programa. Predstavljena je metodologija izrade razvojne strategije, hodogram aktivnosti izrade LRS-a te uvodni dio o stanju na području LAG-a. Sudjelovalo 25 osoba.
17. lipnja 2013.	Održan 2. sastanak u Kastvu s članovima LAG-a i ostalim dionicima na kojem je ukratko ponovljen hodogram aktivnosti na izradi LAG-a i metodologija izrade LRS-a, prestavljen drugi dio osnovne analize stanja te otvorena rasprava za iznošenje problematike, prikupljanje projektnih ideja i SWOT analize. Sudjelovalo je 15 osoba.
9. srpnja 2013.	Održan 3. sastanak u Rijeci s predstavnicima JLS-a na kojem su predstavljene aktualnosti iz rada LAG-a, bitne odrednice ruralnog razvoja i LEADAR programa, Mjera 202, preporuke Skupštine europskih regija vezanih za ruralni razvoj te hodogram aktivnosti na izradi LRS-a. Predstavljena je osnovna analiza stanja područja LAG-a i njena problematika te temeljem toga osnovni elementi SWOT analize. Rasprava se provodila o viziji i strateškim ciljevima. Sudjelovalo je 10 osoba.
tijekom srpnja 2013.	Održano osam sastanaka stručnih timova u više mesta koji su razmatrali prijedloge osnovne analize, problematike sektora i područja LAG-a te SWOT analizu te dali svoja stajališta za izradu LRS-a. Sudjelovalo preko 30 osoba.
16. srpnja 2013.	Održan 4. sastanak u Rijeci s predstavnicima stručnih timova i članovima Upravnog odbora koji su predstavili rad svakog te iznijeli stavove i projektne ideje za daljnji proces izrade LRS-a. Sudjelovalo je 18 osoba.
25. srpnja 2013.	5. sastanak održan u Viškovu s članovima LAG-a i ostalim dionicima na kojem su se temeljem iznijetog dosadašnjeg rada na izradi LRS-a donijeli konačne odluke za viziju i strateške ciljeve. Sudjelovalo je 24 osoba.
31. srpanj 2013.	Održan sastanak u Rukavcu s ostalim predstavnicima Županije, Centra za brdsko-planinsku poljoprivredu i postojećih LAG-ova na području Županije te se raspravljalo o problematici i suradnji LAG-ova, a predstavio se proces i stanje izrade LRS LAG Terra Liburna. Sudjelovalo je 10 osoba.
1. kolovoza 2013.	Održan sastanak s predstavnicima LAG-a Istočna Istra u Labinu kako bi se uspostavila suradnja, a predstavio se proces i stanje izrade LRS LAG-a Terra Liburna.
28. kolovoza 2013.	Održan uži sastanak u Rukavcu Upravnog odbora kako bi se dobio uvid u cijelokupni proces dosadašnje izrade LRS-a i predložilo dodatne aktivnosti u cilju ostvarenja planiranog i dodatnog poticanja neaktivnih članica i dionika LAG za doprinos zadovoljavanja planiranih aktivnosti općenito i za LRS.
3. rujna 2013.	Predstavnice LAG-a Terra Liburna sudjelovale na sastanku u Bribiru u organizaciji LAG-a Vinodol koji su predstavili svoj rad i obišli terenski više poduzetnika čiji su projekti uključeni

7. rujna 2013.

u njihovu bazu projekata. Ovom sastanku dobre prakse na području Vinodola sudjelovalo je zamjenik župana i suradnici iz resornog odjela Županije te predstavnici LAG-a Gorski kotar.

8.-10. rujna 2013.

Održana tribina za stanovništvo LAG-a u Rukavcu na kojem su predstavljene aktivnosti LAG-a, te teme o zaštiti okoliša, monitoring energetske učinkovitosti u objektima te kako započeti vlastiti posao za poduzetništvo. Posebni dio činio je predstavljanje prijedloga LRS i mogućnosti ruralnog razvoja na području LAG-a. Tribina je bila medijski najavljena. Sudjelovalo je 20 osoba.

Tijekom kolovoza i rujna

Predstavnice LAG-a sudjelovale su radionici za mjeru 202 za potencijalne LAG-ove u Biogradu n/m na kojoj su predstavljene bitne aktivnosti za izradu LRS i prijava.

4. listopada 2013.

Održano više sastanaka s predstavnicima JLS kako bi ih informirali o stanju izrade LRS-a i mogućnosti da se ista predstavi gradskim i općinskim tijelima.

Održana Skupština LAG-a Terra Liburna na kojoj je prihvaćena Lokalna razvojna strategije LAG-a 'Terra Liburna'.

5.3. Okvirni plan provedbe i slijed aktivnosti u ostvarenju ciljeva

Plan provedbe planiranih mjera odnosno aktivnosti u LRS-u daje kroz kvartalna razdoblja, nakon što se izabere odabrani LAG, a to je razdoblje u provedbi od 2014. godine te time i angažman ljudskih resursa za njihovu provedbu. Naglašava se da provedba mjera i aktivnosti ovisi i o objavljenim natječajima pa može doći do pomaka provedbe plana.

Tablica 8: Okvirni plan provedbe prioritetnih mjera 2014.-2015.

Prioritetne mjere/aktivnosti	Vrijeme provedbe 2013-2015							
	2014.				2015.			
Kvartal	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.
M 1.1.1.								
M 1.1.2.								
M 1.1.3.								
M 1.2.1.								
M 1.2.2.								
M 1.3.1.								
M 1.3.2.								
M 1.3.3.								
M 1.4.1.								
M 1.4.2.								
M 1.4.3.								
M 1.5.1.								
M 1.5.2.								
M 1.5.3.								
M 1.5.4.								
M 1.6.1.								
M 1.6.2.								
M 1.6.3.								
M 1.6.4								

M 2.1.1.								
M 2.1.2.								
M 2.1.3.								
M 2.1.4.								
M 2.2.1.								
M 2.2.2.								
M 2.2.3.								
M 2.2.4.								
M 2.3.1.								
M 2.3.2.								
M 2.3.3.								
M 2.3.4.								
M 2.4.1.								
M 2.4.2.								
M 2.4.3.								
M 3.1.1.								
M 3.1.2.								
M 3.1.3.								
M 3.1.4.								
M 3.1.5.								
M 3.1.6.								
M 3.1.7.								
M 3.1.8.								
M 3.1.9.								
M 3.2.1.								
M 3.2.2.								
M 3.2.3.								
M 3.2.4.								
M 3.2.5.								
M 3.2.6.								
M 3.3.1.								
M 3.3.2.								
M 3.3.3.								
M 3.3.4.								
M 3.3.5.								
M 3.3.6.								
M 4.1.1.								
M 4.1.2.								
M 4.1.3.								
M 4.1.4.								
M 4.2.1.								
M 4.2.2.								
M 4.2.3.								
M 4.2.4.								
M 4.3.1.								
M 4.3.2.								
M 4.3.3.								
M 4.3.4.								
M 5.1.1.								
M 5.1.2.								

M 5.1.3.								
M 5.1.4.								
M 5.1.5.								
M 5.1.6.								
M 5.2.1.								
M 5.2.2.								
M 5.2.3.								
M 5.2.4.								
M 5.2.5.								
M 5.2.6.								
M 5.3.1.								
M 5.3.2.								
M 5.3.3.								
M 5.3.4.								
M 5.3.5.								
M 5.4.1.								
M 5.4.2.								
M 5.4.3.								
M 5.4.4.								
M 5.4.5.								
M 5.4.6.								
M 6.1.1.								
M 6.1.2								
M 6.1.3.								
M 6.1.4.								
M 6.1.5.								
M 6.1.6.								
M 6.1.7.								
M 6.2.1.								
M 6.2.2.								
M 6.2.3.								
M 6.2.4.								
M 6.2.5.								
M 6.2.6.								
M 6.3.1.								
M 6.3.2.								
M 6.3.3.								
M 6.3.4.								
M 6.3.5.								
M 6.3.6.								

5.4. Utjecaj provedbe strategije na okoliš

Načelo održivog razvoja u sebi sadrži sve elemente vezane za očuvanje i uravnotežen razvoj okolišnog, društvenog i gospodarskog kapitala kako bi zadovoljio potrebe stanovnika LAG-a. Stoga se kroz proces izrade LRS-a posebno vodilo računa o prirodnim resursima, biološkom raznolikosti i kulturnoj dimenziji kako njihovo korištenje budućim generacijama ne bi ugrozilo raspoložive mogućnosti. Uvažavajući navedeno, naglasci u LRS-u su stvaranje identiteta LAG-a, uključivanje svih dionika, osnaživanje tradicije, kulture i prirodnih vrijednosti područja, razvoj cjelovite infrastrukture, tržišno pozicioniranje, korištenje novih tehnologija, usvajanje

znanja i vještina te energetska učinkovitost svih segmenata života. Sva navedena bitna pitanja ruralnog razvoja sadržana su u aktivnostima i projektima ove LRS. Oni čine okosnicu vodoravnih ciljeva te će biti poštivani u provedbi LRS-a pa imaju vrlo **pozitivan utjecaj na očuvanje okoliša** i sve resurse područja LAG-a. Prihvaćenim novim Prostornim planom Primorsko-goranske županije posebna se pozornost daje očuvanju okoliša u svim projektima od važnosti za daljnji razvoj područja. Tako je i u projektima ove LRS.

5.5. Sposobnost upravljanja javnim sredstvima

Karakterističnost ruralnog područja LAG-a je da ima veliko područje pokriveno kulturnim, tradicijskim, arhitektonskim i arheološkim te prirodnim bogatstvima uz gospodarske i društvene resurse za održivi razvoj. Te resurse treba uključiti u nove aktivnosti te kreativnim i inovativnim procesima uključiti u izradu projekata i prijavu na moguće natječaje domaćih, međunarodnih te EU izvora. Postavke za to su navedene u osnovnoj analizi, SWOT analizi te u razvojnoj viziji i strateškim ciljevima. Sukladno tome, nakon provedbe očekuju se rezultati kako bi se pratili indikatori provedbe i razina djelovanja. U tom cilju postoji određena baza projekata koja omogućuje provedbu za jedan dio obuhvaćenog razdoblja, a koje je izvan programskog razdoblja 2007.-2013. Kako se očekuje izbor za odabrani LAG, provedba određenih aktivnosti se produžuje na 2014. i 2015. godinu. Ima veliki broj razvojnih projekata koji su djelomično spremni pa je razdoblje za njihovu prijavu na natječaje te njihovu provedbu nerealno očekivati u ovom razdoblju. Kako se priprema donošenje LEADER programa s primjenom od 2014. godine, povećat će se mogućnosti kandidiranja projekata na nove izvore financiranja pa su se stoga i uključili u bazu projekata i oni koji će vremenski pripadati budućem programskom razdoblju 2014.-2020.

Za pripremu i izradu projekata su potrebni kvalitetni ljudski resursi. Formirani su stručni timovi pri izradi LRS pa se očekuje njihova daljnja uloga u kreiranju razvojnih projekata i provedbi postojećih. LAG ima svoja tijela upravljanja, predsjednicu, tajnicu i voditeljicu LAG-a koje omogućuju funkcioniranje ureda LAG-a. Kvalitetno ustrojavanje omogućuje pružanje logistike članicama, provedbu postavljenih ciljeva te umrežavanje i uključivanje članica i dionika koji imaju iskustva u izradi i provedbi EU projekata, lokalnim i regionalnim projektima, cjeloživotnom učenju i drugom. Ostale koji to nemaju kroz edukaciju i cjeloživotno učenje pripremiti ih za buduće potrebe. Prethodno iskustvo članica je važno za ocjenu održivosti LRS bez javne pomoći odnosno IPARD programa. U nastavku se daje pregled provedenih EU projekata i onih u provedbi iz raznih EU programa koji su bili dostupni članicama LAG-a. Najveće iskustvo ima RRA PORIN (preko 20 projekata u kojima je bio nositelj ili partner), udruge i JLS-i.

Tablica 9: Projekti koji su provedeni ili se provode iz drugih izvora financiranja kao dokaz sposobnosti dionika LAG-a za upravljanje javnim sredstvima

Nositelj/partner projekta	Naziv projekta	Vrijednost projekta-EUR	Izvor financiranja
RRA PORIN	Regina-vlastiti mod. zelen.pod.	106.713	CARDS 2003
	SLOHRA ZONET- razvoj poslovnih zona u opograniciju	252.797	Interreg III A /PHARE 2005
	SLOHRA HERITAGE- razvoj turizma objedinjavanjem baštine	124.178	Interreg III A /PHARE 2006
	Model zapošljavanja invalidnih osoba	106.115	PHARE 2005
	CoRiN-istraž. u primar.sektoru	564.680	FP 7
	BULB-energetska učinkovitost javne rasvjete	237.631	Interreg III A, CARDS/PHARE 2006

	Model centra za rehabilitaciju i edukaciju invalidnih osoba	135.788	
	HELPING HAND	165.357	IPA-IV.-žene na trž.rad
	We know how	115.611	IPA-IV.-mladi na trž.r.
	SLOHRA Mladiekoin	571.715	IPA-II.
	SLOHRA Globalnet	429.296	IPA-II.
	Export Expert-e-platforma	258.853	LLL-LdV-ToI
	Small Business in Big Europe	92.230	IPA INFO 2011
GRAD OPATIJA	365 dana riviere	512.475	IPA-II.
CEZAR, OPĆINA VIŠKOVO, RRA	STOP CO2 - Model smanjenja zagađenja zraka uvođenjem ekološke i energetski učinkovite LED javne rasvjete	872.125	IPA-II.
GRAD KASTAV	Kanalizacijski sustav-sanitarni sustav Belići-Kastav s ograncima	986.011	IPA-V.-IPARD, Mjera 301
GRAD KASTAV	Cesta s pratećom infrastrukturom	170.654	IPA-V.-IPARD Mjera 301
UDRUGA ŽMERGO	STEP-Podrška u prijenosu okolišnih politika	165.283	IPA- Pomoć u tranziciji i jačanje institucija
	Green thinking on opportunities linking	14.172	YIA-Mladi na djelu
REA KVARNER	ALTERENERGY - Energy Sustainability for Adriatic Small Communities	12.499.600	IPA, Strateški projekti Jadranse prekogranične suradnje
	EMILIE – Enhancing Mediterranean Initiative Leading SMEs to Innovation in building EE technologies	2.200.688	MED program

5.6. Postojeće aktivnosti i nove inovativne aktivnosti

U kojoj su mjeri prioritetne aktivnosti inovativne u odnosu na tradicionalne daje se u sljedećem tabličnom prikazu (iako LAG predstavlja nove aktivnosti, de facto sve postaju inovativne).

Tablica 10: Odnos inovativnih i tradicionalnih prioritetnih aktivnosti područja LAG-a

Prioritetne programske mjere	Nove inovativne mjere/aktivnosti	Prioritetne programske mjere	Postojeće (tradicionalne) mjer/aktivnosti
M 1.1.1.		M 1.5.3.	
M 1.1.2.		M 1.5.4.	
M 1.1.3.		M 1.6.1.	
M 1.2.1.		M 1.6.2.	
M 1.2.2.		M 2.1.3.	
M 1.3.1.		M 2.1.4.	
M 1.3.2.		M 2.3.1.	
M 1.3.3.		M 2.3.3.	
M 1.4.1.		M 2.4.3.	
M 1.4.2.		M 3.1.1.	
M 1.4.3.		M.3.1.2.	
M 1.5.1.		M.3.1.4.	
M 1.5.2.		M 3.1.5.	
M 1.6.3.		M 3.1.6.	
M 1.6.4		M 3.1.7.	

M 2.1.1.		M 3.1.8.	
M 2.1.2.		M 3.1.9.	
M 2.2.1.		M 3.2.1.	
M 2.2.3.		M 3.2.2.	
M 2.2.4.		M 3.2.3.	
M 2.3.2.		M 3.3.2.	
M 2.4.1.		M 3.3.3.	
M 2.4.2.		M 3.3.6.	
M 3.1.3.		M 4.1.1.	
M 3.2.4.		M 4.1.2.	
M 3.2.5.		M 4.1.3.	
M 3.2.6.		M 4.1.4.	
M 3.2.7.		M 4.2.1.	
M 3.3.1.		M 4.2.2.	
M 3.3.4.		M 4.3.1.	
M 3.3.5.		M 4.3.2.	
M 4.2.3.		M 4.3.3.	
M 4.2.4.		M 4.3.4.	
M 5.1.7.		M 5.1.1.	
M 5.2.2.		M 5.1.2.	
M 5.2.3.		M 5.1.3.	
M 5.3.4.		M 5.1.4.	
M 5.3.5.		M 5.1.5.	
		M 5.1.6.	
		M 5.2.1.	
		M 5.2.4.	
		M 5.2.5.	
		M 5.2.6.	
		M 5.3.1.	
		M 5.3.2.	
		M 5.3.3.	
		M 5.4.1.	
		M 5.4.2.	
		M 5.4.3.	
		M 5.4.4.	
		M 5.4.5.	
		M 5.4.6.	
		M 6.1.1.	
		M 6.1.2	
		M 6.1.3.	
		M 6.1.4.	
		M 6.1.5.	
		M 6.1.6.	
		M 6.1.7.	
		M 6.1.8.	
		M 6.2.1.	
		M 6.2.2.	
		M 6.2.3.	
		M 6.2.4.	
		M 6.2.5.	
		M 6.2.6.	
		M 6.3.1.	
		M 6.3.2.	
		M 6.3.3.	
		M 6.3.4.	
		M 6.3.5.	
		M 6.3.6.	

5.7. Procjena broja projekata i potrebnih sredstava IPARD programa

Za potrebe provedbe projekata na području LAG-a, kao i rad samog LAG-a za razdoblje 2013.-2014. očekuju se sredstva iz IPARD programa unutar Mjere 101,102, 301, 302 te Mjere 202 odnosno LEADER mjera. Treba istaknuti da završetkom pretprištupnog razdoblja s 2013. godinom, projekti će se moći sufinancirati iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj fonda (EAFRD).

**Tablica 11: Indikativni broj projekata/potrebnih sredstva javne potpore
(Prioritet 1 i Prioritet 3 IPARD programa) za provedbu LRS LAG-a**

MJERA	Indikativan broj projekata		Plan potrebnih sredstava (javna potpora) za realizaciju projekata 2013.-2014.	
	2013.	2014.	2013.	2014.
101 - „Ulaganje u poljoprivredna gospodarstva u svrhu restrukturiranja i dostizanja standarda Zajednice“	-	-	-	-
103 - „Ulaganje u preradu i trženje poljoprivrednih i ribljih proizvoda u svrhu restrukturiranja tih aktivnosti i dostizanja standarda Zajednice“	-	-	-	-
301 - „Poboljšanje i razvoj ruralne infrastrukture“	4	27	16.088.583,81 €	72.477.738,61 €
302 - „Diversifikacija i razvoj ruralnih gospodarskih aktivnosti“	-	58	-	83.520.182,95 €
UKUPNO	89		172.086.505,37 €	
Očekivani broj novih radnih mjeseta	15			

U dodacima se nalazi Indikativni finansijski plan i sredstva potrebna za provedbu LRS-a iz IPARD programa i MJERE 202.

5.8. Indikativni izvori financiranja provedbe prioritetnih aktivnosti LRS izvan okvira IPARD programa

Izvan okvira IPARD program očekuje se za rad LAG-a i provedbe projekata iz LRS-a sredstva iz drugih izvora financiranja pa se u sljedećoj tablici daju po strateškim ciljevima ukupan broj prikupljenih projekata, njihova procijenjena vrijednost i mogući izvori financiranja.

Tablica 12: Indikativan broj projekata s potrebnim sredstvima izvan javne potpore (IPARD, P1 i P3) planiranih za provedbu LRS-a

Strateški cilj LRS		Broj prikupljenih projektnih ideja	Procjenjeni iznos/mil.eur	Mogući izvori financiranja
1.	Razvoj identiteta LAG-a, suradnje i medusektorskog partnerskog povezivanja	2	0,52	Lokalni, regionalni, nacionalni, transgranični, međunarodni i dr. izvori, IPA I., IV.

2.	Jačanje konkurentnosti gospodarskih subjekata ruralnog područja primjenom inovacija i mehanizama održivog razvoja	12	35,0	Međunarodni i nacionalni izvori IPA III., IV.,
3.	Razvoj ruralnog turizma i poljoprivrede te jačanje područja LAG-a kao turističke destinacije	15	13,0	Regionalni, nacionalni, međunarodni, i dr. izvori IPA III., IV.,
4.	Razvoj ljudskih potencijala, povećanje sposobnosti stanovnika za partnerski rad i podizanje društvene svijesti o ruralnom području	7	1,2	Lokalni, nacionalni, međunarodni i dr. izvori IPA IV.
5.	Obnavljanje, očuvanje i poboljšanje okoliša i tradicionalnih krajobraznih elemenata	51	277,0	Lokalni, regionalni, nacionalni, međunarodni I dr. izvori IPA I., III., IV.
6.	Poboljšanje kvalitete života svih skupina stanovnika područja LAG-a uz naglasak na ravnomjerni razvoj	61	197,0	Lokalni, regionalni, nacionalni, međunarodni, trasnacionalni i dr. izvori IPA I., II.,
UKUPNO		148	557,02	

5.9. Praćenje provedbe LRS i mjerjenje učinaka

U cilju praćenja provedbe LRS, na **godišnjoj razini** izraditi će se izvješće o provedbi s učincima provedbe sukladno postavljenim indikatorima po prioritetnim mjerama koji su navedeni u točki 4.2. Praćenjem provedbe omogućit će ocjenjivanje učinkovitosti rada LAG-a. Jednako tako, praćenje omogućuje definiranje daljnjih smjernica za rad LAG-a i eventualne izmjene i dopune za buduća razdoblja.

Kontinuirani rad praćenja provedbe LRS odnosi se na dopunjavanje baze projekata, primjenu kriterija za odabir projekata i indikatora njihovog praćenja i proceduru davanja Pisma potpore LAG-a, izradu raznih izvješća u narativnom i finansijskom obliku, vanjsku evaluaciju (ex ante evaluaciju) te provedbu potrebne edukacije za sustav samokontrole provedbe.

Za **praćenje i procjenu provedbe LRS** zadužuju se **Predsjednik, Upravni odbor LAG-a te voditelj LAG-a**. Strategiju provode članovi LAG-a. Upravni odbor će pratiti ukupan razvoj i provedbu kriterija i kontrolu procedura za odabir projekata koji će se finanirati u okviru provedbe LRS i davanja Pisma potpore projektima koji se kandidiraju na mjere IPARD programa. Predsjednik i voditelj LAG-a odgovaraju za provedbu zadaća i donešenih odluka Upravnog odbora i Skupštine LAG-a te učinkovitu provedbu LRS-a. Voditelj LAG-a odgovoran je za prikupljanje, pregled dokumentacije, eventualne dopune iste, provedbu procedura izdravanja Pisma preporuke, provedbu LRS-a i financiranje projekata.

Za promptno praćenje provedbe LRS provodit će se aktivnosti mjesecnog sastajanja predsjednika i voditelja LAG-a i dati pregled trenutnih aktualnosti, kvartalne sastanake s Upravnim odborom sukladno potrebama i okvirima zadaća koje su definirane Statutom, godišnje sastanke odnosno sjednice Upravnog odbora i Skupštine koje predlažu i donose programski i finansijski godišnji plan te komunikaciju s javnosti.

Praćenje provedbe također će se pratiti pomoću indikatora koji su pripremljeni u odnosu na razinu utjecaja i realizaciju prioriteta (kako je navedeno u tabličnom pregledu u točki 4.2.).

5.10. Procedura donošenja odluka uključujući proceduru odabira projekata kojima će LAG izdati pismo preporuke i načine sprječavanja sukoba interesa

Razrađeni kriteriji za odabir projekata LAG-a (procedura donošenja odluka, procedura davanja pisma preporuke, načini sprječavanja sukoba interesa)

Za potrebe uspješne provedbe LRS, LAG je uspostavio **Bazu projektnih ideja** s ciljem omogućavanja planiranja i detaljnog praćenja provedbe LRS LAG-a. Baza projektnih ideja je službeni registar projektnih ideja u koji se unose podaci o razvojnim projektima kojih su korisnici i/ili nositelji i/ili predlagatelji javno-pravne, privatne i civilne organizacije, posebno onih projektnih ideja za koje LAG daje Pismo preporuke, te će postati integralni dio Zajedničke baze projekata LAG-ova Županije. Baza projektnih ideja LAG-a je objedinjeni pregled projektnih ideja i/ili pripremljenih prijedloga projekata s područja LAG-a koja omogućuje uvid u implementaciju Lokalne razvojne strategije LAG-a za razdoblje 2013.-2015. godine, te predstavlja temelj za izrađivanje strategije za naredno postpristupno programsko razdoblje 2014.-2020. te se temelji i na usklađenosti s relevantnim dokumentima Europske unije (Europa 2020).

Kako bi se uspostavila Baza projektnih ideja, LAG je posredstvom javnih sredstava priopćavanja, direktnim kontaktiranjem relevantnih dionika u razvoju područja, objavom na Internet stranicama svih jedinica lokalne samouprave u redovima članstva, te putem tiskanih plakata na oglašnim pločama objavio niz javnih poziva za sakupljanje projektnih ideja, te se za trajanja izrade Lokalne razvojne strategije kontinuirano provodila informativna kampanja s ciljem prikupljanja projektnih ideja apostrofirajući značaj prikupljanja ideja od svih potencijalno zainteresiranih korisnika i predlagatelja. **Javni poziv za prikupljanje projektnih ideja** će, nakon usvajanja LRS, biti objavljivan na kvartalnoj bazi, tj. 4 puta godišnje na web stranicama LAG-a i putem javnih glasila u tiskanom i medijskom izdanju, te prilikom održavanja edukativnih i informativnih aktivnosti koje će provoditi LAG. Po zatvaranju Javnog poziva za prikupljanje projektnih ideja, također kvartalno će se ažurirati i Baza projektnih ideja.

Propisani način podnošenja projektne ideje jest putem jedinstvenog **Obrasca projektne ideje** koji sadrži osnovne podatke o projektu: naziv i akronim projekta, predlagatelj, potencijalni partneri, opći i specifični cilj, kratki opis projekta i aktivnosti, te iznos potreban za realizaciju. Projektne ideje moraju biti uskladene sa strateškim ciljevima Lokalne razvojne strategije LAG-a. Podnositelj projektne ideje može uz Obrazac projektne ideje istovremeno ili naknadno podnijeti i **Zahtjev za izdavanjem Pisma potpore** na jedinstvenom obrascu. Obrazac projektne ideje i/ili Zahtjev za izdavanjem Pisma potpore podnose se putem interaktivnog obrasca na Internet stranicama, elektroničkom poštom ili poštom na adresu sjedišta ili operativnog ureda.

Po zaprimanju Zahtjeva za izdavanje Pisma potpore sastaje se tročlana **Evaluacijska komisija** u čijem sastavu su voditelj LAG-a, predsjednik i tajnik LAG-a (tj. ured LAG-a), i vrši evaluaciju usklađenosti s LRS najkasnije u roku od 15 dana od zaprimanja Zahtjeva. Evaluacijska komisija razmatra projektnu ideju prema utvrđenim kriterijima te podnosi Upravnom odboru LAG-a **Preporuku o izdavanju ili odbijanju izdavanja Pisma potpore s obrazloženjem**.

Upravni odbor odabire projektne prijedloge koji će biti podržani sufinanciranjem ili operativnom potporom od strane LAG-a i donosi konačnu odluku o zaprimljenoj Preporuci, te izdaje Pismo potpore ili odbijanje podnositelju Zahtjeva u roku od 30 dana nakon zaprimanja Preporuke Evaluacijske komisije, tj. ureda LAG-a. Pismo potpore ili odbijanje dostavljaju se podnositelju poštom preporučenom pošiljkom u 2 originalna istovjetna primjerka ovjerena od strane predsjednika LAG-a.

U cilju sprečavanja **sukoba interesa** definirane su sljedeće točke:

1. Evaluator ne može biti i podnositelj zahtjeva za izdavanje Pisma potpore, što mora biti razvidno u Preporuci Evaluacijske komisije.

2. U slučaju da se razmatra Zahtjev nekog člana Upravnog odbora, tražit će se njihovo izuzeće od raspravljanja i glasovanja.
3. Članovi Upravnog odbora LAG-a, koji razmatraju Zahtjeve te izdavanje Potvrde, ne smiju imati osobni interes u vezi predmetnog Zahtjeva. Pod osobnim interesom se podrazumijeva da osoba svojim djelovanjem pogoduje sebi ili povezanim osobama, društvenim skupinama i organizacijama. Članovi Upravnog odbora LAG-a, koji razmatraju Zahtjeve, neće primiti darove podnositelja zahtjeva. Pod darom se smatra novac, stvari bez obzira na njihovu vrijednost, prava i usluge dane bez naknade koje članove Upravnog odbora LAG-a dovode ili mogu dovesti u odnos zavisnosti ili kod njega stvaraju obvezu prema darovatelju odnosno podnositelju Zahtjeva.

Tablica 13: Kriteriji za odabir projekata LAG-a

Kriterij	Maks. broj bodova
1. Projektna ideja je uskladena sa strateškim ciljevima i prioritetima Lokalne razvojne strategije <ul style="list-style-type: none"> • DA – 1 bod • NE – 0 bodova (ideja se odmah odbacuje) 	1
2. Projektna ideja promovira i uvodi nove tehnologije, metodologije, znanja, vještine ili kreira inovativne usluge ili proizvode <ul style="list-style-type: none"> • DA – 2 bod • NE – 0 bodova 	2
3. Projektna ideja se zasniva na uključivanju, promociji i revitalizaciji tradicionalne baštine, zanata ili lokalne kulture <ul style="list-style-type: none"> • DA – 1 bod • NE – 0 bodova 	1
4. Projektna ideja ima zatvorenu finansijsku konstrukciju u visini (postotku) propisanoj natječajem na kojeg se ideja namjerava kandidirati <ul style="list-style-type: none"> • DA (100% visine predviđene po natječaju) – 3 boda • NE – 0 bodova (ideja se odmah odbacuje) 	3
5. Projektna ideja pridonosi ujednačenom razvoju cijelog područja LAG-a i primjenjiva je na cijelom području <ul style="list-style-type: none"> • DA – 3 bod • NE – 0 bodova 	3
6. U projektu su uključene socijalno osjetljive skupine društva <ul style="list-style-type: none"> • DA – 2 bod • NE – 0 bodova 	2
7. Projekt je održiv i nakon iskorištavanja sredstava javnih potpora <ul style="list-style-type: none"> • DA – 2 bod • NE – 0 bodova 	2
8. Projektna ideja predviđa održivo korištenje resursa po principima održivog razvoja <ul style="list-style-type: none"> • DA – 3 bod • NE – 0 bodova 	3
9. Utjecaj na okoliš: <ul style="list-style-type: none"> • POZITIVAN – 3 boda • NEUTRALAN – 1 bod • NEGATIVAN – 0 bodova (projektna ideja se odbacuje) 	3
Ukupno bodova	20

Projektna ideja mora u ocjenjivanju Evaluacijske komisije dobiti najmanje 12 ili 60% bodova kako bi se odobrilo izdavanje Pisma potpore.

6. Usklađenost s nadređenim strateškim dokumentima

Svi strateški dokumenti određene razine trebaju biti usklađeni s istima više razine. LRS kao plansko-razvojni dokument koji se provodi za područje LAG-a treba biti usklađen s istima na regionalnoj i državnoj razini. Tako su strateški ciljevi LAG-a usklađeni sa Strategijom ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2008.-2013., IPARD programom i Razvojnom strategijom Primorsko-goranske županije 2011.-2013. Zadaća je stoga LRS-a povezati lokalne razvojne potrebe s nacionalnim razvojnim prioritetima i IPARD programom kao i s dostupnim lokalnim, regionalnim, državnim i drugim finansijskim sredstvima i propisima koji reguliraju njihovo korištenje. Utemeljenost strateških ciljeva LAG-a na strateške ciljeve navedenih dokumenata prikazuje sljedeći pregled dok je usklađenost LRS-a s IPARD programom navedena u točki 4.3.

Tablica 14: Usklađenost LRS sa ciljevima i prioritetima strateških dokumenata više razine

Strateški ciljevi LRS		Ciljevi Strategije ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2008-2013	Ciljevi Razvojne strategije Primorsko goranske županije 2011-2013
1.	Razvoj identiteta LAG-a, suradnje i međusektorskog partnerskog povezivanja	SC 1 Poboljšanje učinkovitosti institucijskog okruženja	SC 1 Razvoj dinamičkog gospodarskog okruženja
2.	Jačanje konkurentnosti gospodarskih subjekata ruralnog područja primjenom inovacija i mehanizama održivog razvoja	SC 1 Poboljšanje konkurentnotti poljoprivrednog i šumarskog sektora SC 3 Poboljšanje kvalitete života u ruralnim područjima i proširenje programa ruralnog gospodarstva	SC 1 Razvoj dinamičkog gospodarskog okruženja SC 2 Uravnotežen regionalni razvoj
3.	Razvoj ruralnog turizma i poljoprivrede te jačanje područja LAG-a kao turističke destinacije	SC 3 Poboljšanje kvalitete života u ruralnim područjima i proširenje programa ruralnog gospodarstva	SC 1 Razvoj dinamičkog gospodarskog okruženja
4.	Razvoj ljudskih potencijala, povećanje sposobnosti stanovnika za partnerski rad i podizanje društvene svijesti o ruralnom području	SC 3 Poboljšanje kvalitete života u ruralnim područjima i proširenje programa ruralnog gospodarstva	SC 1 Razvoj dinamičkog gospodarskog okruženja SC 3 Razvoj ljudskih potencijala
5.	Obnavljanje, očuvanje i poboljšanje okoliša i tradicionalnih krajobraznih elemenata	SC 2 Očuvanje, zaštita i održiva uporaba okoliša, krajolika, prirodnog i kulturnog naslijeđa SC 3 Poboljšanje kvalitete života u ruralnim područjima i proširenje programa ruralnog gospodarstva	SC 4 Zaštita prirode i okoliša
6.	Poboljšanje kvalitete života svih skupina stanovnika područja LAG-a uz naglasak na ravnomjerni razvoj	SC 3 Poboljšanje kvalitete života u ruralnim područjima i proširenje programa ruralnog gospodarstva	SC 2 Uravnotežen regionalni razvoj SC 4 Zaštita prirode i okoliša

7. Karta LAG-a u mjerilu 1:100 000

8. Dodaci

- 8.1. Indikativan finansijski plan provedbe LRS u 2013. i 2014. godini –Mjera 202
- 8.2. Popis naselja LAG-a u TUG područjima
 - 8.2.1. Broj stanovnika po naseljima na području LAG-a za 2011. godinu
- 8.3. Prirodna baština uvrštena u Nacionalnu ekološku mrežu (i u europsku mrežu NATURA 2000)
 - 8.3.1. Karta: Predložena NATURA 2000 područja LAG-a Terra Liburna
 - 8.3.2. Područja očuvanja značajna za ptice (POP) za područje LAG-a Terra Liburna
 - 8.3.3. Područja očuvanja značajna za vrste i stanišne tipove (POVS) za područje LAG-a Terra Liburna
- 8.4. Popis Zaštićene kulturno-povijesne baštine iz Registra kulturnih dobara Ministarstva kulture
- 8.5. Društvena i zdravstvena infrastruktura
- 8.6. Broj trgovačkih društava i broj zaposlenih po djelatnostima na području LAG-a za 2012. godinu
- 8.7. Popis naselja sa područja LAG-a koja su razvrstana u turističke razrede
- 8.8. Ekonomski pokazatelji na području LAG TERRA LIBURNA za 2012. i struktura nezaposlenih 2012.godine
- 8.9. Struktura stanovništva
 - 8.9.1. Dobna struktura stanovništva
 - 8.9.2. Obrazovna struktura stanovništva
- 8.10. Tablica ključnih problema i mogućih rješenja/aktivnosti za područje LAG-a
- 8.11. Popis osoba koje su sudjelovale pri izradi LRS
 - 8.11.1. Popis Stručnih timova LAG-a pri izradi LRS

8.1. Indikativan financijski plan provedbe LRS u 2013. i 2014. godini –Mjera 202

Financijski plan je izrađen na temelju iskustvenih veličina, odnosno radi se o opcionalno očekivanim troškovima uzimajući pri tome u obzir namjensku raspodjelu sredstava.

Financijski plan je izrađen na temelju dostupnih podataka o osiguranim ili dogovorenim prihodima, dok su rashodi rasčlanjeni na temelju zaprimljenih faktura (u brutto iznosu), ponuda i predračuna, a dio je procijenjen usporednom metodom s financijskim planovima sličnih udruženja, te će detalji biti poznati sukladno objektivnim mogućnostima za provedbu aktivnosti iz Programa rada za 2013. godinu sukladnih Lokalnoj razvojnoj strategiji LAG-a.

Aktivnosti LAG-a, te trošenje sredstava biti će svedeno u okvire zadane ostvarenim prihodima, te su rashodi planirani u istoj visini. Rashodi će se detaljnije razraditi nakon što upravljačka struktura doneće odluke o izradi i provedbi projekata i programske aktivnosti, a temeljem dostupnih javnih sredstava i sredstava LAG-a u cilju provedbe i nadzora nad provedbom Lokalne razvojne strategije LAG-a za razdoblje od 2013.-2015. godine

Tablica 15: Planirani prihodi

Planirani prihodi		HRK
1.	Članarine članova	9.000,00
2.	Dotacije JLS	80.000,00
3.	Centar za brdsko-planinsku poljoprivredu	25.000,00
4.	Pripis pozitivne kamate	100,00
UKUPNO		114.100,00

Objašnjenje tablice 1.

1. Članarine obračunate temeljem prijedloga Upravnog odbora da iste iznose 100,00 kn godišnje za 1. skupinu članova (fizičke osobe, udruge, škole) i 200,00 kn godišnje za 2. skupinu (gospodarski subjekti), a prema popisu članova upisanih u Registar članova LAG-a, prema kojem ukupno 24 člana spadaju u prvu skupinu, a 33 člana u 2. skupinu. Financijski plan će se ažurirati po zaprimanju novih članova.
2. U ovoj stavci navedena su do sada ostvarena ili dogovorena financiranja iz proračuna lokalnih jedinica samouprave Općina Matulji, Općina Viškovo, Općina Klana i Grad Kastav.
3. Sredstva osigurana iz proračuna Primorsko-goranske županije, a koje se dodjeljuju putem Centra za brdsko-planinsku poljoprivredu temeljem Ugovora o suradnji na programu „Provedba i priprema EU projekata“
4. Procjena prema dosadašnjim podacima

Tablica 16: Planirani rashodi

Planirani fiksni rashodi		HRK
1.	Troškovi mobilnog telefona	570,00
2.	Ugovorene knjigovodstvene usluge	2.250,00
3.	Uredski materijala, takse i poštanski troškovi	2.100,00
4.	Ugovorna obveza; Zagrebačka banka	222,06
5.	Članarina; Hrvatska mreža za ruralni razvoj	1.000,00
6.	Osnivački troškovi i pečati	795,00
7.	Zakup servera i kupnja domene	938,00
UKUPNO		7.875,06

Planirani varijabilni rashodi

1.	Troškovi postavljanja 2 info ploče	1.350,00
2.	Troškovi organiziranja i promidžbe 3 ciklusa predavanja	3.000,00
3.	Troškovi usluživanja hranom i pićem za prezentiranje LRS u 7 JLS	3.500,00

4.	Usluge tiska promotivnih materijala, posjetnica, mapa	4.500,00
5.	Službena putovanja	5.460,00
6.	Studijska putovanja, edukacije članova i stručnih timova, radionice	11.000,00
7.	Izrada lokalne razvojne strategije	25.000,00
8.	Usluge savjetovanja za izradu projekata	5.000,00
9.	Troškovi javnog prezentiranja LRS s prezentacijom ugostitelja	6.000,00
10.	Manifestacije (sudjelovanje, najam štandova, organizacija)	4.000,00
11.	Oglašavanje, izrada i održavanje internet stranice	6.612,94
12.	Programske aktivnosti LAG-a (troškovi ishodovanja dokumentacije, izrade studija, izrada i provedba projekata iz LRS, naknade troškova volonterima)	18.000,00
13.	Informatička oprema (laptop, printer, periferija)	9.398,00
14.	Ostali nepredviđeni troškovi	3.404,00
UKUPNO		106.224,94
Ukupno planirani fiksni rashodi		7.875,06
Ukupno planirani varijabilni rashodi		106.224,94
SVEUKUPNO RASHODI		114.100,00

Prilikom trošenja sredstava definiranih financijskim planom, LAG „Terra Liburna“ će primjenjivati odredbe Zakona o fiskalnoj odgovornosti („Narodne novine“ broj 139/10.). Sredstva će se trošiti namjenski i svrhovito. U nastavku je prikazan Financijski plan za provedbu aktivnosti u 2014. godini. Financijski plan je usklađen s listom prihvatljivih izdataka u sklopu mjere 202 IPARD. Pri razradi pojedinih stavaka su poštovani zadani iznosi limiti po pojedinim stavkama. Pored potpore u sklopu mjere 202 IPARD, predviđeno je financiranje od strane javne samouprave te iz ostalih izvora financiranja. Očekuje se da će Jedinice lokalne samouprave predvidjeti sredstva u proračunu za 2014. godinu u iznosu od 120.000,00 kn (temeljem prijedloga Upravnog odbora LAG-a da JLS do 10.000 stanovnika osiguravaju 10.000,00 kn u proračunima, a one s više od 10.000 stanovnika osiguravaju po 20.000,00 kn), dok će Primorsko-goranska županija osigurati sredstva u visini 130.000 kuna, što čini sveukupno 250.000 kuna.

Tablica 17: Financijski plan za provedbu aktivnosti u razdoblju u 2014. godini

Aktivnost	Izdatak	Izvori financiranja			Ukupno HRK
		Mjera 202 IPARD	Jedinice lokalne samouprave i PGŽ	Ostalo članairne, sredstva iz zaklada i dr.	
Izrada studija za područje LAG-a (izrada studija – socio-ekonomskie, regionalne, marketinške i druge)	Usluge stručnjaka (ukupno)	70.000,00	40.000,00	10.000,00	120.000,00
	Prijevod izrađenog dokumenta i simultano prevodenje	13.000,00	-	2.000,00	15.000,00
Usavršavanje i obrazovanje zaposlenika, volontera i članova LAG-a	Usluge stručnjaka (ukupno)	15.000,00	10.000,00	-	25.000,00
	Najam prostora i opreme za trening i obrazovanje	6.000,00	2.000,00	1.000,00	9.000,00

Aktivnost	Izdatak	Izvori financiranja			Ukupno HRK
		Mjera 202 IPARD	Jedinice lokalne samouprave i PGŽ	Ostalo članairne, sredstva iz zaklada i dr.	
(LEADER pristup, izrada poslovnog plana, priprema projektne dokumentacije, računovodstvo i drugo, osim tečajeva stranog jezika)	Usluga korištenja opreme za simultano prevodenje i tehničko osoblje	3.000,00	-	-	3.000,00
	Usluga korištenja opskrbe pripremljenom hranom i pićem sudionika	7.000,00	2.000,00	2.000,00	11.000,00
	Naknade, kotizacije i pretplate za časopise i magazine	2.000,00	-	-	2.000,00
	Prijevod dokumenta (brošure i sl.)	2.000,00	-	5.000,00	7.000,00
Animacija, izrada promidžbenih materijala i organizacija promidžbenih događaja za članove i stanovnike LAG-a (seminari, radionice, sastanci, i drugo)	Usluge stručnjaka (ukupno)	5.000,00	10.000,00	3.000,00	18.000,00
	Najam prostora i opreme za animaciju i promidžbene događaje	15.000,00	2.000,00	-	17.000,00
	Usluga korištenja opreme za simultano prevodenje i tehničko osoblje	-	-	2.000,00	2.000,00
	Usluga korištenja opskrbe pripremljenom hranom i pićem sudionika	15.000,00	-	-	15.000,00
	Izrada, umnažanje i podjela promotivnih materijala	2.000,00	-	3.000,00	5.000,00
	Usluge oglašavanja putem TV/radio/novine/web	6.000,00	11.000,00	3.000,00	20.000,00
Sudjelovanje zaposlenika, volontera te članova LAG-a na seminarima, radionicama, sastancima i studijskim putovanjima (uključujući događaje u organizaciji nacionalne mreže za ruralni razvoj i Europske mreže	Korištenje službenog ili privatnog vozila u službene svrhe	8.000,00	8.000,00	-	16.000,00
	Korištenje javnog prijevoza – autobus, vlak, brod	-	2.000,00	-	2.000,00
	Korištenje zrakoplova – ekonomска klasa	10.000,00	5.000,00	-	15.000,00
	Korištenje lokalnog javnog prijevoza na mjestu događaja	1.000,00	-	-	1.000,00
	Dnevnice	10.000,00	-	-	10.000,00
	Smještaj	5.000,00	5.000,00	2.000,00	12.000,00
	Naknade i kotizacije	5.000,00	-	-	5.000,00

Aktivnost	Izdatak	Izvori financiranja			Ukupno HRK
		Mjera 202 IPARD	Jedinice lokalne samouprave i PGŽ	Ostalo članairne, sredstva iz zaklada i dr.	
za ruralni razvoj)					
UKUPNO 1. Podmjera		200.000,00	97.000,00	33.000,00	330.000,00
Plaće za voditelja LAG-a i/ili drugo osoblje	Plaće zaposlenika LAG-a (menadžer i/ili drugo osoblje)	150.000,00	99.477,36	-	249.477,36
Najam ureda i režijski izdaci	Najam ureda (sjedište LAG-a)	3.000,00	5.000,00	400,00	8.400,00
	Telefon i Internet	12.500,00	-	-	12.500,00
	Režijski izdaci ureda: struja, voda, odvoz otpada, grijanje, plin, TV i radio preplata, pričuva, ostali režijski izdaci	-	1.000,00	3.500,00	4.500,00
Uredski materijal	Potrošni uredski materijal (papir, spajalice, olovke, koš za otpatke i slično)	1.000,00	2.000,00	500,00	3.500,00
Nabava opreme	Uredska oprema (uključujući montažu): ormar, stol, stolica, ladičar, vješalica za garderobu, telefonski aparat, fotokopirni stroj, faks uredaj, fotoaparat	20.000,00	-	-	20.000,00
	Računalna oprema (uključujući montažu): stolno računalo, dijelovi stolnog računala, prijenosno računalo, pisač, skener, projektor	25.000,00	-	-	25.000,00
Usluge	Usluge računalnog stručnjaka	30.000,00	25.000,00	5.500,00	60.500,00
	Usluge knjigovodstvenog stručnjaka	5.500,00	-	-	5.500,00
	Usluge pravnog stručnjaka	3.000,00	-	-	3.000,00
UKUPNO 2. Podmjera		250.000,00	132.477,36	9.900,00	392.377,36
UKUPNO Druge programske aktivnosti koje se ne mogu financirati iz podmjere 1. i 2., nepredviđeni troškovi, naknade troškova volonterima i dr.)		-	20.522,64	2.100,00	22.622,64
SVEUKUPNO		450.000,00	250.000,00	45.000,00	745.000,00

Poštujući Prilog II. Pravilnika o provedbi Mjere 202 „Priprema i provedba lokalnih strategija ruralnog razvoja“ unutar IPARD programa, izrađen je finansijski plan za provedbu aktivnosti za 2014. godinu za LAG-a „Terra liburna“. Finansijski plan za provedbu aktivnosti u 2014. temelji se na tri izvora financiranja: potpore u sklopu Mjere 202 IPARD, sredstava dobivenih od javne samouprave te ostalih izvora financiranja (članarine, sredstva iz zaklada i dr.) Ukupan planirani iznos potpore u sklopu mjere 202 IPARD iznosi 450.000 kn, s tim da planirani iznos za 1. podmjeru je 200.000 kn, a za 2. podmjeru 250.000 kn. Iznos sredstava koje će LAG dobiti tijekom 2014. godine od jedinica lokalne samouprave i Primorsko-goranske županije iznosi 250.000 kn. Iz ostalih izvora financiranja planira se ostvariti iznos od 45.000 kn prihoda.

8.2. Popis naselja LAG-a u TUG područjima

Tablica 18: Popis naselja koja su razvrstana u 1. kategoriju TUG područja

TUG područja				
Redni broj	Matični broj	Naziv	Površina	Broj stanovnika
12	319821	Brće	n/p	67
13	319830	Bregi	3,05 km ²	700
98	324582	Klana	56,17 km ²	1 203
123	324663	Lisac	8,03 km ²	114
131	319961	Matulji	2,98 km ²	3 731
137	319988	Mošćenička Draga	41,72 km ²	585
141	319996	Mune	17,75 km ²	103
147	320005	Opatija	3,73 km ²	6 657
230	320170	Volosko		
157	320048	Pobri	0,92 km ²	1 114
184	320099	Rukavac Donji	12,5 km ²	853
185	320102	Rukavac Gornji		
246	320188	Zvoneća	16,73 km ²	279
247	320196	Žejane	22,81 km ²	130
554	319902	Kraj	1 km ²	98
558	319945	Lovran	1,61 km ²	3 336
562	319970	Mošćenice	2,57 km ²	301
573	320056	Poljane	21,05 km ²	534
595	320161	Veprinac	23,71 km ²	981
UKUPNO LAG TUG područja			236,33	20 786
Ukupno LAG			419,4 km²	55.401
Udio TUG područja u LAG-u			56,3%	37,5%

Izvor: Državni zavod za statistiku, 2013., Pravilnik o težim uvjetima gospodarenja u poljoprivredi (NN 44711)
Ministarstva poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja, 2013., ARKOD preglednik

8.2.1. Broj stanovnika po naseljima na području LAG-a za 2011. Godinu

Tablica 19: Broj stanovnika po naseljima na području LAG-a za 2011. godinu

JLS u LAG-u	Ukupno stanovnika	Muški	Žene
GRAD KASTAV	10 440	5 140	5 300
Kastav	10 440	5 140	5 300
GRAD OPATIJA	11 659	5 381	6 278
Dobreć	378	178	200
Ičići	866	404	462
Ika	377	173	204
Mala Učka	1	1	0
Oprič	711	354	357
Opatija	6 657	3 003	3 654
Pobri	1 114	518	596
Poljane	534	262	272
Vela Učka	40	23	17
Veprinac	981	465	516
OPĆINA KLANA	1 975	963	1 012
Breza	60	29	31
Klana	1 203	588	615
Lisac	114	47	67
Studena	382	192	190
Škalnica	216	107	109
OPĆINA LOVRAN	4 101	1 982	2 119
Liganj	336	176	160
Lovran	3 336	1 597	1 739
Lovranska Draga	50	25	25
Medveja	177	88	89
Tuliševica	202	96	106
OPĆINA MATULJI	11 246	5 475	5 771
Brće	67	32	35
Bregi	700	333	367
Brešca	159	76	83
Jurdani	651	316	335
Jušići	861	424	437
Kućeli	455	230	225
Lipa	129	53	76
Male Mune	103	52	51
Mali Brgud	134	66	68
Matulji	3 731	1 784	1 947
Mihotići	1 050	516	534
Mučići	362	178	184
Pasjak	140	65	75
Permani	102	42	60
Rukavac	853	436	417
Rupa	349	161	188
Ružići	123	59	64
Šapjane	188	90	98
Vele Mune	122	63	59
Veli Brgud	485	247	238
Zaluki	73	37	36
Zvoneće	279	144	135
Žejane	130	71	59
OPĆINA VIŠKOVO	14 445	7 161	7 284
Kosi	808	395	413
Marčelji	2 148	1 071	1 077
Marinići	3 894	1 904	1 990

Mladenici	1 254	637	617
Sarsoni	1 532	772	760
Sroki	1 741	881	860
Viškovo	3 068	1 501	1 567
MOŠĆENIČKA DRAGA	1 535	767	768
Brseč	129	68	61
Golovik	84	40	44
Grabrova	10	5	5
Kalac	32	18	14
Kraj	98	48	50
Mala Učka	-	-	-
Martina	50	29	21
Mošćenice	301	144	157
Mošćenička Draga	585	288	297
Obrš	14	8	6
Sučići	45	23	22
Sveta Jelena	93	47	46
Sveti Anton	8	5	3
Zagore	86	44	42

Izvor: Državni zavod za statistiku, 2013.

8.3. Prirodna baština uvrštena u Nacionalnu ekološku mrežu (i u europsku mrežu NATURA 2000)

Prirodna baština uvrštena u Nacionalnu ekološku mrežu (i u europsku mrežu NATURA 2000)¹² obuhvaća osam prostorno većih područja i nekoliko desetaka točkastih lokaliteta - kraških jama i spilja te vrulja i podmorskih spilja.

1. Gorski kotar, Primorje i sjeverna Lika (šifra: HR5000019)

Područje očuvanih šuma, važno za zaštitu velikih zvijeri te cjelovitih prostranih staništa šuma i travnjaka važnih na europskoj razini. U ovo površinom prostranom području, koje obuhvaća veći dio Gorskog kotara, **uvršteni su uglavnom šumoviti dijelovi općine Klana i dijela općine Viškovo**.

2. Kestenove šume iznad Lovrana (šifra: HR2000640)

Područje je važno zbog očuvanja specifičnih šuma pitomog kestena. Ove šume odlikuju se slikovitošću krajobraza, starim stablima s dupljama važnim za gniježđenje ptica te specifičnom pedološkom podlogom – dubokim ispranim i zakiseljenim crvenicama na karbonatnoj podlozi. Prostiru se na **padinama u podnožju Učke od Mošćeničke Drage do iznad Lovrana**.

3. Kanjon Rječine (šifra: HR2000658)

Područje izvora i gornjeg toka Rječine važno osobito zbog zaštite krškog raka (*Austropotamobius pallipes*). Dio ovog područja nalazi se **na teritoriju općine Klana** koji graniči s općinom Jelenje.

4. Trstenik iznad Klane (šifra: HR2000695)

Na ovom lokalitetu, koji je jedinstven u Hrvatskoj, jedino je hrvatsko nalazište i stanište nekolicine rijetkih i ugroženih vrsta biljaka. Ujedno je i jedini ledenodobni ostatak (relikt) nadigunutog creta u Hrvatskoj. Vrijedna su i **staništa bazifilnog creta** koja okružuju ombrotrofni (nadignuti) cret.

5. Gomance iznad Klane (HR2001041)

¹² Proglašenjem europske mreže NATURA 2000 dio područja koja su sada uvrštena u Nacionalnu ekološku mrežu (Narodne novine broj 109/07) vjerojatno će biti izostavljen.

Travnjaci – najvećim dijelom još i danas livade košanice, važni su kao očuvano **stanište suhih kontinentalnih travnjaka**.

6. Obalni grebeni od Brseča (Plomina) do Mošćeničke drage (HR3000002)

Očuvani obalni grebeni važni su za zaštitu specifičnog biljnog i životinjskog svijeta.

7. Ponor Gotovž (HR2000034)

U ponoru su zabilježene endemične svojte **podzemnih životinja**.

8. Veći broj špilja i jama zabilježenih u Parku Prirode Učka i drugdje u području

U Nacionalnu ekološku mrežu ubilježen je veliki broj **špilja i jama** razasutih na cijelom predmetnom području. Osobito su gusto raspoređene u Parku prirode Učka. Svaki od ovih speleoloških objekata trebaštiti kao važno stanište krških špilja i jama zbog endemične podzemne faune.

9. Nekoliko morskih špilja i vrulja na liburnijskoj obali

Špilja kod **Brseča** (HR3000235), špilja kod **Marine Ičići** (HR3000240), **vrulja** u **Iki** (HR3000238), vrulja **Cesara** (HR3000237), vrulje u **Ičićima** (HR3000239) primjeri su morem potopljenih krških staništa koje je zbog rijetkosti potrebno očuvati.

10. Učka i Čićarija (HR1000018)

Važno je kao vrlo prostrano područje radi očuvanja nekoliko **ugroženih vrsta ptica** kojima su potrebni širi areali za lov, kretanje i gniježđenje.

8.3.1.Karta: Predložena NATURA 2000 područja LAG-a Terra Liburna

Izvor: Državni zavod za zaštitu prirode, 2013.

8.3.2. Područja očuvanja značajna za ptice (POP) za područje LAG-a Terra Liburna

Tablica 20: Područja očuvanja značajna za ptice (POP) za područje LAG-a Terra Liburna

Izvor: Državni zavod za zaštitu prirode, 2013.

8.3.3. Područja očuvanja značajna za vrste i stanišne tipove (POVS) za područje LAG-a Terra Liburna

Tablica 21: Područja očuvanja značajna za vrste i stanišne tipove (POVS) za područje LAG-a Terra Liburna

Izvor: Državni zavod za zaštitu prirode, 2013.

8.4. Popis Zaštićene kulturno-povijesne baštine iz Registra kulturnih dobara Ministarstva kulture

Tablica 22: Zaštićena kulturno-povijesna baština na području LAG-a

Kulturno dobro	LAG: naselje i adresa	Katastarska općina	Broj registra
NEPOKRETNA DOBRA			
Kuća Srok	Viškovo, Viškovo 234	Viškovo	Z-5032
Kuća Širola-Kovačić	Viškovo, Viškovo 233	Viškovo	Z-153
Ruralna cjelina	Mala Učka	Mošćenička Draga; Vranja	Z-5090
Vila Kesselstadt	Opatija, V. Nazora 6	Opatija	Z-3699
Crkva sv. Jakova	Opatija	Opatija	Z-788
Casino di Lettura	Opatija	Opatija	Z-839
Urbanistička cjelina grada Opatije	Opatija	Oprič, Poljane, Apriano, Vasanska, Opatija, Volosko	Z-2690
Arheološka zona Molinarska Draga- Podmaj	Mala Učka	Mošćenička Draga	Z-2729
Povijesna urbana cjelina naselja Volosko	Volosko, Opatija	Volosko	Z-2696
Povijesna urbana cjelina naselja Veprinac	Veprinac, Opatija	Veprinac	Z-2693
Vila Münz	Ičići, Opatija	Veprinac	Z-12
Villa Rozalija	Opatija, Ive Kaline 9	Volosko	Z-110
Zdenac s prilaznim stubama i okolnim terasastim vrtovima	Rukavac, Matulji	Gornji Rukavac	Z-835
Crkva sv. Mihovila	Pasjak, Matulji	Pasjak	Z-2721
Crkva Bezgrešnog začeća B D M	Veli Brgud, Matulji	Brgud	Z-1993
Crkva sv. Nikole	Veli Brgud, Matulji	Brgud	Z-1998
Crkva sv. Antuna Pustinjaka	Kastav	Kastav	Z-2205
Crkva sv. Lucije	Kastav	Kastav	Z-2207
Crkva sv. Trojstva (Sveta Trojica)	Kastav	Kastav	Z-2206
Crekvina – nedovršena građevina Crkve Unesenja B DM	Kastav	Kastav	Z-1991
Crkva sv. Fabijana i Sebastijana	Kastav	Kastav	Z-1992
Crkva sv. Mihovila	Kastav	Matulji	Z-112
Povijesna urbana cjelina Kastva	Kastav	Kastav	Z-2687
Crkva sv. Roka	Klana	Klana	Z-1854
Crkva sv. Nikole	Studena, Klana	Studena	Z-1885
Crkva sv. Vincenca	Škalnica, Klana	Škalnica	Z-1848
Crkva Bezgrešnog	Breza, Klana	Breza	Z-1766

Začeća Blažene Djevice Marije			
Crkva sv. Mihovila na groblju	Klana	Klana	Z-1769
Župna crkva sv. Jerolima	Klana	Klana	Z-1770
Crkva sv. Jurja	Lisac, Klana	Lisac	Z-1773
Kapela sv. Trojstva u Lovranu	Lovran	Lovran	Z-111
Crkva sv. Jurja	Lovran	Lovran	Z-343
Povijesna cjelina naselja Lovran	Lovran	Oprić i Lovran	Z-2695
Arheološka zona kanjona Lovranske Drage i Medvejice	Lovranska Draga	Tuliševica	Z-2728
Toš - mlin za masline	Mošćenice 60, Mošćenice	Mošćenice	Z-154
Arheološka zona kanjona Draga i Peruna	Mošćenička Draga	Mošćenička Draga	Z-2733
Povijesna urbana cjelina naselja Mošćenice	Mošćenice	Mošćenice	Z-2694
Urbanistička cjelina naselja Brseč	Brseč	Brseč	Z-2692
Toš – mlin za masline	Brseč	Brseč	Z-794
POKRETNA DOBRA			
Muzejska građa – Zbirka hotelskog inventara i opreme, Zbirka memorabilija i Zbirka suvenira	OPATIJA, Hrvatski muzej turizma		Z-5053
Blok upravljanja skretnicama i signalima na kolodovoru	Jurdani, Matulji		Z-4275
Pokretna elektro-vučna podstanica	Matulji		Z-3712
Četrnaest slika u vlasništvu Grada Zagreba	Mošćenička Draga, Šetalište 25. travnja 21		Z-2966
Kameno krunište cisterne	Šapjane, Šapjane 1		Z-2669
NEMATERIJALNA BAŠTINA			
Zvončari – godišnji pokladni ophod na područja Kastavštine	Kastavština		Z-3319

Izvor: Ministarstvo kulture, Register kulturnih dobara, 2013.

8.5. Društvena i zdravstvena infrastruktura

Tablica 23: Društvena i zdravstvena infrastruktura na području LAG-a

Općina/ Grad	Predškolski odgoj		Osnovna škola		Srednja škola		Fakultet		Zdravstvo			
	Broj usta- nova	Broj djece	Broj usta- nova	Broj djece	Broj usta- nova	Broj djece	Broj usta- ova	Br. stu- denta	Opća/ Turisti -čka ambu- lanta	Stomato -loška ordina- cija	Lje- kar- na	Dom zdra- vlja
Kastav	1	196	1	670	-	-	-	-	1	7	1	1
Opatija	4	272	1	570	6	1227	1	3156	1	21	4	1
Klana	1	30	1	134	-	-	-	-	1	2	1	1
Lovran	1	166	1	306	-	-	-	-	1	5	1	1
Matulji	1	400	1	524	-	-	-	-	5	9	2	1
Viškovo	5	550	1	880	-	-	-	-	5	5	2	1
Mošćeni-čka Draga	1	23	1	63	-	-	-	-	2	-	1	1
LAG	14	1637	7	3147	6	1227	1	3156	16	49	12	7
PGŽ	115	8.781	126	19.507	57	10.637	11					

Izvor: Web stranice pripadajućih općina i gradova, 2013.

8.6. Broj trgovačkih društava i broj zaposlenih po djelatnostima na području LAG-a za 2012. godinu

Tablica 24: Broj trgovačkih društava i broj zaposlenih po djelatnostima na području LAG-a, za 2012. godinu

Djelatnost	Općina Lovran	Grad Kastav	Grad Opatija	Općina Matulji	Općina Klana	Općina Mošćenička Draga	Općina Viškovo	LAG ukupno	PGŽ
	Broj tvrtki/Broj zaposlenih								
A Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	-	3/2	8/130	2/3	-	2/39	2/5	17/179	85/450
B Rudarstvo i vađenje	-	1/0	1/0	-	-	-	1/1	3/1	16/268
C Preradivačka industrija	13/209	40/452	29/97	67/492	6/466	2/5	73/520	230/2 241	894/13 134
D Opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacijom	-	1/0	1/2	-	-	-	1/0	3/2	15/162
E Opskrba vodom; uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom te djelatnosti sanacije okoliša	1/8	1/10	2/233	1/4	-	-	-	5/255	42/2 393
F Građevinarstvo	21/73	60/194	97/136	66/187	6/62	7/13	100/294	357/959	1095/4 996
G Trgovina na veliko i na malo; popravak motornih vozila i motocikala	25/36	109/1080	136/388	131/677	7/12	9/11	126/701	543/2 905	2106/14 126
H Prijevoz i skladištenje	4/4	6/20	22/111	33/79	5/76	1/2	10/20	81/312	366/6 145
I Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane	18/169	15/50	63/1528	20/50	-	10/23	24/65	150/1 885	636/5 310
J Informacije i komunikacije	1/1	14/65	20/20	8/20	1/2	-	7/10	51/118	285/1 135
K Financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	-	2/1	6/7	-	-	-	3/18	11/26	49/150
L Poslovanje nekretninama	13/4	6/7	56/25	17/39	-	8/3	13/14	113/92	481/501
M Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	13/32	40/90	90/229	35/60	4/3	4/9	36/75	222/498	1209/3 705
N Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	11/16	9/9	41/88	9/17	1/9	3/3	3/2	77/144	401/3 073
P Obrazovanje	1/4	2/12	1/7	1/2	-	-	4/21	9/46	60/270
Q Djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi	-	1/8	8/54	5/63	-	-	3/71	17/196	98/809
R Umjetnost, zabava i rekreacija	1/2	4/6	12/426	3/9	-	1/1	6/4	37/448	126/881
S Ostale uslužne djelatnosti	3/21	12/14	19/48	17/28	-	4/4	12/15	67/130	256/630
UKUPNO	125/579	326/2 020	612/3 529	415/1 730	30/630	51/113	424/1836	1 993/10 437	8220/58 138

Izvor: HGK, ŽK Rijeka, 2013

8.7. Popis naselja sa područja LAG-a koja su razvrstana u turističke razrede

Tablica 25: Naselja sa područja LAG-a koja su razvrstana u turističke razrede

Grad/Općina	Naselje	Turistički razred
Kastav		D
	Kastav	B
Opatija		D
	Dobreć	C
	Ičići	A
	Ika	B
	Opatija	A
	Pobri	C
	Vela Učka	C
	Veprinac	C
Klana		D
	Klana	C
Lovran		D
	Lovran	A
	Medveja	A
Matulji		D
	Bregi	C
	Jurdani	C
	Jušići	B
	Matulji	A
	Rupa	B
Mošćenička Draga		D
	Brseč	C
	Mošćenice	C
	Mošćenička Draga	A
Viškovo		D
	Marčelji	C
	Marinići	C
	Viškovo	C

Izvor: Ministarstvo turizma, 2013.

8.8. Ekonomski pokazatelji na području LAG TERRA LIBURNA za 2012. i struktura nezaposlenih 2012.godine

Tablica 26: Broj trgovačkih društava, broj zaposlenih i nezaposlenih na području LAG-a za 2012. godinu

Nezaposleni stanje lipanj 2013.: PGŽ: Ukupno 19.987, Muškarci (8.977), Žene (11.010)

JLS	Broj trgovačkih društava					Broj zaposlenih					Broj nezaposlenih			
	Mali	Srednji	Veliki	Ukupno	Učeš.%	Mali	Srednji	Veliki	Ukupno	Učeš.%	Žene	Muški	Ukupno	Učeš.% Ž
OPATIJA	604	6	2	612	31	1616	897	1016	3529	34	342	311	653	52
MATULJI	413	2	0	415	21	1591	139	0	1730	16	393	346	739	53
KLANA	29	1	0	30	2	221	409	0	630	6	64	35	99	65
KASTAV	321	4	1	326	16	1137	800	83	2020	20	349	294	643	54
VIŠKOVO	423	1	0	424	21	1771	65	0	1836	18	556	424	980	57
LOVRAN	123	2	0	125	6	358	221	0	579	5	85	87	172	49
MOŠ.DRAGA	51	0	0	51	3	113	0	0	113	1	21	27	48	44
LAG	1964	16	3	1983	100	6807	2531	1099	10437	100	1810	1524	3334	54
Učešće %											54	46	100	
PGŽ	8111	87	22	8220		32125	10891	15122	58122		10.320	8.133	18.453	
LAG uč. %	24	18	14	24		21	23	7	18		18	19	18	

Izvor: Hrvatski zavod za zapošljavanje, 2013.

Tablica 27: Broj nezaposlenih prema dobnoj strukturi i školskoj spremi na područje LAG-a za 2012. godinu

JLS	Nezaposleni prema dobnoj strukturi						Nezaposleni prema školskoj spremi							
	15-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60+	Bez šk.	Osnovna	Do 3 g. SS	SSS	Gimnazija	I.stup. Više šk.	Visoke, Mag.,dr.	Ukupno
OPATIJA	20	159	168	118	156	32	10	68	196	202	30	61	86	653
MATULJI	31	206	161	144	173	24	7	101	273	218	25	47	68	739
KLANA	6	31	25	13	21	2	5	15	33	29	4	6	7	99
KASTAV	26	163	149	123	154	28	22	92	202	183	19	49	76	643
VIŠKOVO	48	280	246	172	197	37	58	158	361	245	15	51	92	980
LOVRAN	3	49	31	33	48	8	4	12	62	43	9	12	30	172
MOŠ.DRAGA	1	7	15	10	11	4	0	2	21	13	3	4	5	48
LAG	135	895	796	613	760	135	106	448	1148	933	105	230	364	3334
LAG uč. %	4	27	24	18	23	4	3	14	34	28	3	7	11	

Izvor: Hrvatski zavod za zapošljavanje, 2013.

8.9. Struktura stanovništva

Tablica 28: Dobna struktura stanovništva područja LAG-a, popis 2011.

8.9.1. Dobna struktura stanovništva

JLS		Ukupno	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70+
Kastav	Σ	10.440	542	472	541	495	561	726	884	861	745	765	765	783	834	507	959
	m	5.140	308	248	275	247	296	336	437	455	370	376	350	354	390	267	431
	ž	5.300	234	224	266	248	265	390	447	406	375	389	415	429	444	240	528
Opatija	Σ	11.659	424	390	437	455	612	720	800	751	729	722	873	1.020	1.070	705	1951
	m	5.381	219	189	219	236	285	362	402	353	371	340	391	490	469	318	737
	ž	6.278	205	201	218	219	327	358	398	398	358	382	482	530	601	387	1214
Klana	Σ	1.975	86	90	92	81	109	108	155	145	143	115	139	152	179	102	279
	m	963	45	48	46	34	52	58	82	79	76	54	69	71	100	51	98
	ž	1.012	41	42	46	47	57	50	73	66	67	61	70	81	79	51	181
Lovran	Σ	4.101	147	140	158	163	218	295	286	255	259	267	281	350	371	216	695
	m	1.982	68	67	86	76	112	165	167	123	126	135	131	177	172	104	273
	ž	2.119	79	73	72	87	106	130	119	132	133	132	150	173	199	112	422
Matulji	Σ	11.246	527	466	493	530	641	807	838	805	780	863	890	886	879	488	1353
	m	5.475	256	246	255	258	319	408	433	422	396	402	452	430	431	224	543
	ž	5.771	271	220	238	272	322	399	405	383	384	461	438	456	448	264	810
Viškovo	Σ	14.445	1.008	769	710	706	896	1.218	1.456	1.220	941	1.001	1.087	1.019	911	451	1052
	m	7.161	538	385	347	355	444	596	749	614	457	495	515	534	441	259	432
	ž	7.284	470	384	363	351	452	622	707	606	484	506	572	485	470	192	620
Mošćenička Draga	Σ	1.535	58	50	48	67	70	86	118	121	82	97	108	167	124	97	242
	m	767	32	22	26	40	37	46	63	59	40	48	53	79	69	49	104
	ž	768	26	28	22	27	33	40	55	62	42	49	55	88	55	48	138
LAG	Σ	55.401	2.7928	2.377	2.479	2.497	3.107	3.960	4.537	4.158	3.679	3.830	4.143	4.377	4.377	2.566	6.531
	m	26.869	1.466	22	1.254	1.246	1.545	1.971	2.333	2.105	1.836	1.850	1.961	2.135	2.072	1.272	2.618
	ž	28.532	1.326	28	1.225	1.251	1.562	1.989	2.204	2.053	1.843	1.980	2.182	2.242	2.296	1.294	3.913
Primorsko-goranska županija	Σ	296.195	12.518	11.761	12.688	13.792	16.780	20.121	21.370	19.565	19.268	21.121	23.607	24.773	22.827	14.283	41.721
	m	143.085	6.394	6.043	6.586	7.086	8.537	10.170	11.124	9.849	9.483	10.165	11.329	12.178	10.910	6.611	16.620
	ž	153.110	6.124	5.718	6.102	6.706	8.243	9.951	10.246	9.716	9.785	10.956	12.278	12.595	11.917	7.672	25.101

Izvor: DZS, 2013.

8.9.2. Obrazovna struktura stanovništva

Tablica 29: Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi, starosti i spolu, popis 2011.

JLS	Spol	Ukupno	Osnovno i srednje obrazovanje				Visoko obrazovanje				Nepoznato
			Bez škole	1-3 razreda osnovne škole	4-7 razreda osnovne škole	Osnovna škola	Srednja škola	Stručni studij	Sveučilišni studij	Doktorat znanosti	
Kastav	Σ	8 885	67	19	267	1 214	5 188	743	1 351	32	4
	m	4 309	5	4	90	461	2 765	368	598	17	1
	ž	4 576	62	15	177	753	2 423	375	753	15	3
Opatija	Σ	10 408	37	23	317	1 118	5 972	854	1 862	67	158
	m	4 754	7	4	73	416	2 889	430	843	37	55
	ž	5 654	30	19	244	702	3 083	424	1 019	30	103
Klana	Σ	1 707	9	19	158	311	1 044	74	88	3	1
	m	824	1	3	38	108	593	43	37	-	1
	ž	883	8	16	120	203	451	31	51	3	-
Lovran	Σ	3 656	5	10	64	574	2 234	238	505	19	7
	m	1 761	3	-	19	176	1 204	118	230	9	2
	ž	1 895	2	10	45	398	1 030	120	275	10	5
Matulji	Σ	9 760	60	37	400	1 473	6 064	642	1 059	20	5
	m	4 718	11	9	82	507	3 313	326	454	11	5
	ž	5 042	49	28	318	966	2 751	316	605	9	-
Mošćenička Draga	Σ	1 379	10	5	70	224	824	78	159	9	-
	m	687	2	-	22	91	449	44	74	5	-
	ž	692	8	5	48	133	375	34	85	4	-
Viškovo	Σ	11 958	72	30	430	1 730	7 384	941	1276	30	65
	m	5 891	7	7	97	699	4 011	484	553	17	16
	ž	6 067	65	23	333	1 031	3 373	457	723	13	49
LAG	Σ	47 753	260	143	1 706	6 644	28 710	3 570	6 300	180	240
	m	22 944	36	27	421	2 458	15 224	1 813	2 789	96	80
	ž	24 809	224	116	1 285	4 186	13 486	1 757	3 511	84	160
PGŽ	Σ	259 228	1 732	1 108	10 815	43 267	149 668	19 059	32 000	977	602
	m	124 062	369	225	2 722	16 148	79 851	9 750	14 208	520	269
	ž	135 166	1 363	883	8 093	27 119	69 817	9 309	17 792	457	333
RH	Σ	3 632 461	62 092	34 786	249 081	773 489	1 911 815	212 059	371 472	11 702	5 965
	m	1 731 610	12 664	7 768	76 705	315 683	1 038 800	99 663	170 833	6 926	2 568
	ž	1 900 851	29 428	27 018	172 376	457 806	873 015	112 396	200 639	4 776	3 397
LAG/PGŽ%	udio	18,42	15,01	12,9	15,77	15,35	19,18	18,73	19,68	18,42	39,86

Izvor: DZS, 2013.

8.10. Tablica ključnih problema i mogućih rješenja/aktivnosti za područje LAG-a

Iznijeta problematika i moguća rješenja i aktivnosti za njihovu realizaciju za područje LAG-a Terra Liburna rezultat je provedenih diskusija sa dionicima koji su sudjelovali u izradi LRS-a

Tablica 30: Ključni problemi i moguća rješenja/aktivnosti za područje LAG-a

Područje	Problem	Moguća rješenja/aktivnosti
PROSTOR	Ograničene pogodne poljoprivredne lokacije (rascjepkanost poljoprivrednih površina). Problem imovinsko-pravnih odnosa (poljoprivredne površine). Ograničena mogućnost proširenja građevinskog zemljišta (stambena izgradnja i radne zone) Visoka gustoća naseljenosti Mala gustoća naseljenosti na području Klane Betonizacija obale	Okrupnjavanje zemljišta. Obveza uređenja poljoprivrednih površina. Izmjena prostorno-planskih dokumenata. Razvoj, revitalizacija i obnova centara naselja. Komunalno opremanje nove stambene zone. Ograničavanje izgradnje na obalnom području.
STANOVNIŠTVO	Distribucija radnog vremena i neravnoteža poslovnog i privatnog života (posebice kod žena) Loša demografska struktura.	Poticanje na razvoj mjera i aktivnosti u cilju stvaranja obiteljski orijentirane organizacije radnog vremena. Poticaji za mlade obitelji. Poticanje i razvoj malog i srednjeg poduzetništva.
OKOLIŠ - VODA	Problem otpadnih voda koje se deponiraju u septičkim jamama što ima negativan utjecaj na izvorišta pitke vode. Ne postoji sustav navodnjavanja-poljoprivrednici suočeni sa sušom.	Poticanje na održavanje zona sanitarne zaštite i područja izvorišta pitke vode. Izgradnja kanalizacijskog sustava udaljenih područja. Izgradnja pročistača u Klani Izgradnja sustava navodnjavanja (kolektori,vodospreme).
-OTPAD	Nedostatak neselektivnog prikupljanja otpada. Problem divljih deponija na području Viškova, Matulja i Klane.	Uvođenje sustava kompostiranja bio otpada na poljoprivrednim površinama,gospodarstvima,stambenim objektima itd.). Sanirati krupni otpad u naseljima Kastva i Klane. Organizirano prikupljanje otpada na poziv. Uspostava točaka s postavljenim posudama za krupni otpad. Izgradnja centra za prikupljanje krupnog otpada i recikliranje uz zapošljavanje skupina koje se teže zapošljavaju.

	<p>Problem odlaganja građevinskog otpada</p>	<p>Zatvaranje šumskih putova (Hrvatske šume)</p> <p>Izgradnja deponija građevinskog otpada</p>
GOSPODARSTVO	<p>Nedovoljno povoljno poslovno okruženje Visoke cijene zemljišta za ulazak u radnu zonu Kastav, Matulji i Klana. Opremanje infrastrukturom Radnih zona u Klani i drugim slobodnim zemljištem unutar postojećih</p> <p>Nezaposlenost mlađih ljudi. Nedostatak podataka o specifičnim problemima s kojima se susreću mlađi na području LAG-a</p>	<p>Izgradnja poduzetničkog inkubatora unutar radne zone Marićina Razvoj i komunalno opremanje radnih zona (Miklavija, RZ-2, RZ-1, RU-12 Mučići, RZ-24 Permani, UPU-9 Jušići, RZ Žegotin, RZ Klanac, RZ Pod klanac, RZ Kunfin, RZ Škalnica, Marinići). Manje naknade za one koji ulaze u radnu zonu, a koriste napredne proizvodne procese, visoku tehnologiju itd.</p> <p>Poticanje na razvoj poduzetništva žena i mlađih. Edukacija za poduzetništvo Otvaranje novih radnih mesta za povećanje stope zaposlenosti stanovništva. Poticanje na razvoj poduzetništva žena i mlađih. Razvoj finansijskih proizvoda za žene i mlađe. Istraživanje o potrebama mlađih u području zapošljavanja na području LAG-a. Edukacija mlađih o poduzetništvu i samozapošljavanju. Razvoj socijalnog poduzetništva.</p>
POLJOPRIVREDA	<p>Neinformirano stanovništvo o programima i mjerama za razvoj poljoprivrednih aktivnosti.</p> <p>Nedostatak prodajnih kanala proizvoda i usluga koji proizlaze iz ruralnog i agroturizma. Prodaja samo sezonskih poljoprivrednih proizvoda.</p> <p>Visoki troškovi nadzora ekološke proizvodnje i označavanja eko proizvoda.</p>	<p>Poticanje na razvoj mjera zapošljavanja mlađih u ruralnom turizmu i agroturizmu. Održavanje radionica i predavanja o različitim poduzetničkim temama s naglaskom na ruralni razvoj. Iskorištenje zelenih površina za revitalizaciju poljoprivrednih aktivnosti. Očuvanje i promocija autohtonih sorti (jarbola, brgujski kapuz, belica) Stvaranje dodane vrijednosti proizvoda proizvodnjom prerađevina.</p> <p>Direktna prodaja proizvoda. Prodaja proizvoda koristeći e-poslovanje i e-trgovinu.</p> <p>Poticanje razvoja ekološke proizvodnje i uzgoja. Sufinanciranje uvođenja deklaracije ekološkog proizvoda. Razvoj finansijskih proizvoda za poticanje ekološke poljoprivrede s naglaskom na žene i mlade.</p>

INFRASTRUKTURA - PROMET	<p>Malо željezničkih veza s većim okolnim centrima</p> <p>Slaba cestovna povezanost na području LAG-a, naročito udaljena mjesta na području Kastva, Klane i Matulja</p> <p>Nedostatak vertikalne povezanosti javnog prijevoza u povezanosti mjesta na području LAG-a</p>	<p>Uvođenje boljih željezničkih linija.</p> <p>Spoj ceste Rešetari, Srdoči</p> <p>Razvoj raznih oblika i modela prijevoza unutar područja LAG-a i povezivanje sa slovenskim mjestima.</p>
INFRASTRUKTURA - KOMUNALNA	<p>Nemogućnost priključenja na plinski distribucijski sustav u zabačenijim naseljima.</p> <p>Neizgrađenost kanalizacijske mreže u određenim naseljima - obveza Neadekvatne cijevi-vodoopskrba, širina cesta, sustav oborinske odvodnje na području Viškova.</p> <p>Loše stanje nerazvrstanih cesta</p>	<p>Povećanje broja korisnika plina.</p> <p>Izgradnja kanalizacijske mreže.</p> <p>Rekonstrukcija nerazvrstanih cesta</p>
TELEKOMUNIKA-CIJE	<p>Nedostupnost širokopojasnog Interneta visokih brzina naročito na dijelu područja Viškova, Klane i Matulja.</p>	<p>Postavljanje optičkog kabela po cijelom području JLS ili alternativnih načina pružanja usluga brzog Interneta</p>
-SPORT, REKREACIJA, ZABAVA, IGRALIŠTA	<p>Nepostojanje adekvatnih igrališta za djecu.</p> <p>Nedostatak prostora za mlade (klub, centar).</p> <p>Uređenje sportske infrastrukture.</p>	<p>Izgradnja multifunkcionalne dvorane. Poticanje aktivnosti ulaganja u sport i rekreaciju.</p> <p>Inicirati projekte za zabavu, odmor i sport.</p> <p>Igralište za djecu u mjesnom području Brnčići, Klani i Studeni Boćalište u Turkima, Klani (nadkrivenog).</p> <p>Omladinsko igralište u Rešetarima Uređenje sportskih rekreacijskih zona, izgradnja sportskog parka Sroki, adrenalinski avanturističkih parka Uređenje parkovnih površina sa sportskim i kulturnim sadržajima Rekreacija za omladinu Sufinanciranje potpornih ustanova i udruga</p>
- KULTURNΑ	<p>Očuvanje kulturne baštine.</p> <p>Nedovoljno održavanje postojeće kulturne infrastrukture.</p> <p>Razvoj infrastrukture ne prati kulturni razvoj.</p> <p>Prijetnje privatizacije kulturnih dobara.</p> <p>Nedovoljno razvijena komunikacija među dionicima koji su povezani s kulturnim djelovanjem.</p> <p>Neadekvatni prostor za rad i djelovanje knjižnice u Matuljima i Kastvu</p> <p>Manjak svijesti o kulturnim dobrima i kulturi proizvodnje.</p>	<p>Zaštita i uređenje postojećeg objekata, izgradnja novih objekata vezanih uz kulturnu baštinu.</p> <p>Razvoj baštinskog turizma Očuvanje i obnova industrijske baštine (Štacion- željeznička stanica Opatija-Matulji) Poticanje ulaganja u kulturu</p> <p>Izgradnja nove knjižnice Matulji, Kastav.</p> <p>Poticanje programa i edukacija o kulturnim i prirodnim resursima Novi programi i aktivnosti u društvenim</p>

	<p>Izumiranje tradicije i starih običaja zbog iseljavanja stanovništva i suvremenog načina života.</p> <p>Manjak svijesti o kulturnim dobrima i kulturi proizvodnje. Manjak institucionalnih modela koji bi koordinirali zajedničke kulturne sadržaje</p>	<p>domovima.</p> <p>Očuvanje i obnova jedinstvene autohtone arhitekture kao što su Zvonejske njive-prezidi, Kastavska kuća itd. (etnološka baština).</p> <p>Održavanje postojeće kulturne suradnje, osmišljavanje program te sinergijska promocija zajedničke kulturne infrastrukture.</p> <p>Veće uključenje svih društvenih dionika u funkcioniranje kulture</p> <p>Obnoviti, rekonstruirati, revalorizirati javnu infrastrukturu za razvoj kulture i turizma (kuće tradicijske arhitekture, objekti kulturne baštine, kuće tradicijskih zanata, spomenici industrijske baštine).</p> <p>Izrada kulturnog i turističkog marketing plana cijele LAG destinacije/Razviti sustav održivog planiranja i upravljanja kulturnim i povijesnim resursima/Valorizirati kulturnu, povijesnu i tradicijsku baštinu u održivom smislu/Poboljšati konkurentnost kulturnih kapaciteta/Diseminacija informacija o trenutnim kulturnim sadržajima</p> <p>Osnivanje Ustanove u kulturi, Doma kulture</p> <p>Intezivnija suradnja između javnog i civilnog sektora</p> <p>Prožimanje kulturne i turističke suradnje</p>
ENERGETIKA	<p>Nedovoljna primjena obnovljivih izvora energije (biomase, sunca, vjetra)</p> <p>Nedostatak finansijskih sredstava za primjenu obnovljivih izvora energije.</p> <p>Nedovoljno eko programa</p> <p>Nedovoljna informiranost i znanje građana o efikasnoj potrošnji energije, mogućnostima ušteda, koristima i mogućnosti primjene energetski efikasnih tehnologija, materijala i usluga.</p>	<p>Poticanje primjene obnovljivih izvora energije (biomasa, sunca, vjetra)</p> <p>Programi sufinanciranja / subvencioniranja uvođenja sustava OIE u kućanstvima i poslovnom sektoru Olakšice za korištenje OIE u kućanstvima i poslovnom sektoru (smanjenje komunalne naknade i sl).</p> <p>Razvoj Ekoregije Terra Liburna</p> <p>Informiranje i edukacija građana o mogućim mjerama poboljšanja energetske efikasnosti u domaćinstvima te primjeni OIE (informativno-edukativne kampanje, edukativne brošure)</p> <p>Uvođenje edukativnih programa o EE u škole i vrtićе</p> <p>Osnivanje EE Info ureda i Info telefona Demonstracijski projekt - primjer dobre prakse pasivne kuće na području LAG-a</p> <p>Edukacija i jačanje kapaciteta lokalne samouprave za provedbu politika i mjera</p>

	<p>Loša energetska učinkovitost javnog sektora Nepostojanje alternativnih načina lokalnog prijevoza</p> <p>Nedostatak podobne lokacije za razvoj obnovljivih izvora energije. Nemogućnost šire primjene OIE energije (izgradnje foto-naponskih elektrana) zbog ograničavajućih Odredbi Prostornih planova na području LAG-a.</p>	<p>energetske učinkovitosti Sustavno gospodarenja energijom u zgradama u javnom vlasništvu Energetska obnova i primjena OIE u zgradama u javnom vlasništvu</p> <p>Poticanje alternativnih načina lokalnog prijevoza (subvencioniranje nabavke elektro-skutera, elektro-bicikla za građane) Nabavka elektro-skutera za potrebe komunalnih redara Razvoj mreže biciklističkih i pješačkih staza na području LAG-a te promocija alternativnih, ekološki prihvatljivih oblika kretanja.</p> <p>Izgradnja solarne elektrane na Viševcu. Izmjena prostorno planske dokumentacije. Izgradnja energana u radnim zonama (Klana,...) Izgradnja vjetroelektrane na Plišivici (Klana i Matulji).</p>
KULTURA	<p>Očuvanje kulturne baštine Manjak svijesti o kulturnim dobrima i kulturi proizvodnje. Izumiranje tradicije i starih običaja zbog iseljavanja stanovništva i suvremenog načina života. (npr. Pust)</p> <p>Nedostatan prostor za rad i djelovanje knjižnice (Matulji, Kastav).</p> <p>Promocija cijelokupne baštine područja LAG-a</p>	<p>Zaštita i uređenje postojećih objekata, izgradnja novih objekata vezanih uz kulturnu baštinu. Poticanje na aktivnosti prenošenja zaboravljenih zanata i vještina i običaja mlađim generacijama. Očuvanje i obnova jedinstvene autohtone arhitekture „Zvonejske njive – prezidi“ (etnološka baština) Obnova kaštela Gradina u Klani. Izgradnja mini amfiteatra u kaštelu za kulturna događanja. Stalna obnova postava etnografske zbirke 'Rebičina kiša'</p> <p>Izgradnja nove knjižnice Matulji.</p> <p>Poticanje audiovizualnih djelatnosti</p>
PREDŠKOLSKI I ŠKOLSKI ODGOJ	<p>Nedovoljni kapaciteti u predškolskom i osnovnoškolskom odgoju.</p> <p>Nedovoljno korištenje novih tehnologija u obrazovnim institucijama</p>	<p>Izgradnja(rekonstrukcija) nove zgrade osnovne škole i vrtića</p> <p>Promicanje vrijednosti strukovnog obrazovanja.</p>
ZDRAVSTVO I SOCIJALNA SKRB	<p>Nedostatak prostora za brigu o bolesnima, nemoćima i starijim osobama.</p> <p>Nedostatak prostora za starije članove zajednice. Društveni domovi nisu u funkciji stanovništva te su pre malog kapaciteta.</p>	<p>Izgradnja doma ili centra za starije i nemoćne. Izgradnja doma za starije osobe u bivšoj vojarni u Klani</p> <p>Lociranje mogućih prostora Rekreacija za starije Programi i aktivnosti usmjereni na socijalno osjetljive skupine. Sufinanciranje potpornih ustanova i</p>

		udruga.
OSTALO	Nedovoljan broj azila za napuštene životinje.	Izgradnja azila za napuštene životinje.
TURIZAM	<p>Slab marketing (manjak turističkih informacija i promocije) Slaba konkurentnost (u odnosu na izravne konkurente)</p> <p>Slaba razvijenost turističkog proizvoda i mali broj atraktivnih turističkih proizvoda. Mali broj atraktivnih turističkih proizvoda</p> <p>Nedostatak kvalitetnih smještajnih i ugostiteljskih objekata Nedostatan smještaj u kontinentalnom dijelu LAG-a (Viškovo, Matulji, Klana)</p> <p>Needuciranost stanovnika o potencijalu turizma Nepovezanost kulturnih, turističkih, poljoprivrednih i ugostiteljskih proizvoda</p> <p>Nedovoljna segmentacija tržišta. Masovnost turizma (samo sunce i more).</p>	<p>Objedinjeni marketing na razini LAG-a. Upravljanje turističkom destinacijom na području LAG-a.</p> <p>Stvaranje autentične turističke ponude; eko-energo turizam Zdravstveni turizam - prilika da 'izvozimo' zdravstvo i da strancima ponudimo jeftinije, ali kvalitetnije zdravstvene usluge; domovi za starije ujedno prilika za investitore Kreiranje zajedničkih turističkih proizvoda. Stručna pomoć u stvaranju 'priča'.</p> <p>Povećanje smještajnih kapaciteta izgradnjom apartmana i mini hotela na području LAG-a. Ulazak u EU otvara nova emitivna tržišta i prilika je za privlačenje stranih investitora. Poticaji privatnim iznajmljivačima.</p> <p>Podizanje svijesti o važnosti; komunikacijska strategija i promoudukativne radionice organiziranje od strane LAG-a</p> <p>Korištenje resursa Opatije i bolja transportna povezanost s obližnjim mjestima. Segmentacija turizma. Brendiranje. Jačanje turističke infrastrukture.</p>

8.11. Popis osoba koje su sudjelovale pri izradi LRS

POPIS OSOBA KOJE SU SUDJELOVALE PRI IZRADI LOKALNE RAZVOJNE STRATEGIJE

Ime i prezime	Adresa	OIB	God.rod.	Spol	Tvrтka	Sektor
1. Barić Irena	Belići 30, Kastav	12035004673	1961.	Ž	fizička osoba	civilni
2. Baštovanović Žarko	Pletenci 43, Rijeka	17768722166	1962.	M	Consultor d.o.o.	poslovni
3. Blagojević Miodrag	Rubeši 65, Kastav	61883111297	1940.	M	Udruga umirovljenika	civilni
4. Brajan Mladen	Nova cesta 148, Opatija	01309461834	1967.	M	PZ Oleandar	poslovni
5. Brajan Zrinka	Nova cesta 148, Matulji	18376071884	1969.	Ž	PZ Oleandar	poslovni
6. Brnčić Vesna	Brnčići 9, Kastav	05838002187	1975.	Ž	nezaposlena	civilni
7. Butinar Ivan	Pasjak 12, Šapjane	16691154706	1953.	M	fizička osoba	civilni
8. Coratti Marina	Tometići 10b, Kastav	03244470565	1966.	Ž	Frizerski studio	poslovni
9. Cvjetković Alma	Rukavac 60, Matulji	49337125880	1949.	Ž	obrt Helicikultura	poslovni
10. Cvjetković Andela	Mihelići 2a, Matulji	17773143701	1982.	Ž	nezaposlena	civilni
11. Cvjetković Lazar	Mihelići 2a, Matulji	45229888766	1988.	M	fizička osoba	civilni
12. Čiković Davor	Ul. Žrtava fašizma 10, Matulji	17636109932	1985.	M	fizička osoba	civilni
13. Dabo Jagoda	Ronjgi 5, Viškovo	28937010636	1949.	Ž	umirovljenica	civilni
14. Denona Lovro	Stivar 1, Kastav	63680167011	1989.	M	Zeleno društvo	civilni
15. Duletić Teuta	J. P. Kamova 111, Rijeka	03244470565	1986.	Ž	MACK d.o.o.	poslovni
16. Dunato Barbara	Nova cesta 1, Šilo	58254650846	1989.	Ž	RRA PORIN d.o.o.	poslovni
17. Filčić Sanja	Šet. Carmen Silve 9, Opatija	79249292726	1973.	Ž	Općina Mošć. Draga	javni
18. Gašparini Astra	Trg M.Tita 11, Matulji	10942070820	1977.	Ž	Općina Matulji	javni
19. Golja Ana	M. Tita 48, Opatija	80883281263	1981.	Ž	Udruga Žmerga	civilni
20. Grabar Marina	Tumpić 19, Veprinac	71584521168	1959.	Ž	fizička osoba	civilni
21. Hnatjuk Boris	Tometići 4, Kastav	16118912756	1972.	M	fizička osoba	civilni
22. Hunjak Sanda	Lučinići 34A, Viškovo	80912370502	1987.	Ž	REA Kvarner d.o.o.	poslovni
23. Jurić Marina	Viškovo 31, Viškovo	10440877323	1976.	Ž	TZ Viškovo	javni
24. Karlić Karmen	Jušići 69c, Matulji	90394724152	1970.	Ž	PSS	javni

25. Kaštelan Marin	Vozišće 3, Viškovo	28350474809	1975.	M	Općina Viškovo	javni
26. Kinkela Alen	Zvoneća 3, Jurdani	99274381899	1977.	M	OPG Kinkela	poslovni
27. Kljajić Arsen	Brnini 13, Kastav	09766948733	1968.	M	fizička osoba	civilni
28. Kočuk Mirko	Mučići 64, Jurdani	39748649187	1975.	M	fizička osoba	civilni
29. Kovačević Svetozar	Trinajstici 59, Kastav	53758089771	1934.	M	Udruga umir. i star. osoba Kastav	civilni
30. Krapić Marija	Borik 2, Rijeka	39984754181	1988.	Ž	RRA PORIN d.o.o.	poslovni
31. Kukurin Branko	Belići 16, Kastav	69281463398	1950.	M	Kastafsko kulturno leto	civilni
32. Laginja Matija	Klana 33, Klana	94951472044	1978.	M	Općina Klana	javni
33. Majstorović Dučić Anita	G. Sroki 10, Viškovo	95540232081	1977.	Ž	Consultor d.o.o.	poslovni
34. Maljković Biljana	Trtni 106/a, Viškovo	26720317913	1985.	Ž	Grad Kastav	javni
35. Mimica Karin	J.P.Kamova 19, Rijeka	37006881722	1966.	Ž	Abisal d.o.o.	poslovni
36. Obljan Damir	V.C.Emina 3, Opatija	61961427744	1982.	M	Udruga Žmergo	civilni
37. Othnan Amina	Žrtava Fašizma 10, Matulji	40577725494	1987.	Ž	fizička osoba	civilni
38. Ožanić Branka	Pilepčić 17, Kastav	99316170144	1982.	Ž	fizička osoba	civilni
39. Paragvaj Smiljana	Mučići 3, Jurdani	71748695208	1958.	Ž	obrt Paragvaj tours	poslovni
40. Petković Branislav	Brajšina 32b, Lovran	67896059080	1966.	M	Općina Lovran	javni
41. Pičuljan Tamara	S. J. Bujkove 15, Rijeka	98507611546	1985.	Ž	Grad Opatija	javni
42. Pinoza Kukurin Zorin	Belići 16, Kastav	80226283754	1946.	Ž	Udruga za pr. inkruzije	civilni
43. Ružić Franko	Zvoneća 35, Jurdani	19628427189	1976.	M	OPG Ružić	poslovni
44. Safundžić Ivna	Mučići 46, Jurdani	76705406761	1953.	Ž	ISA d.o.o.	poslovni
45. Sanković Alan	Ulica Dr. Nilo Cara 13, Lovran	35651602360	1979.	M	Općina Lovran	javni
46. Saršon Gordana	Brajšina 35, Rijeka	06986243670	1961.	Ž	Centar za rehabilitaciju	javni
47. Simčić Robert	Vozišće 3, Viškovo	28350474809	1978.	M	Općina Viškovo	javni
48. Sošić Doris	Drežnička 4, Rijeka	29470615099	1957.	Ž	RRA PORIN d.o.o.	poslovni
49. Stanojević Mirjana	Plasi 21, Pehlin, Rijeka	75085025653	1974.	Ž	fizička osoba	civilni
50. Stošić Branko	Zametska 36, Rijeka	97836527055	1956.	M	KD Stubica d.o.o.	javni
51. Strabić Tomislav	Štivar 9, Kastav	86167928402	1988.	M	Zeleno društvo	civilni
52. Šćepanović Cvetka	Varljenska cesta 41, Opatija	70052670233	1965	Ž	Grad Kastav	javni
53. Škorjanc Tatjana	Put Luskino 18a, Matulji	97413034071	1963.	Ž	fizička osoba	civilni
54. Švorinić Brantonja	Branka Mate Balote 53, Rijeka	29567870766	1985.	Ž	Kastav Euroway d.o.o.	poslovni
55. Tijan Jasna	M. Mnšića 13	99258824997	1969.	Ž	Obrt Kastavski spomeni	poslovni
56. Tomse Chiara	Sučići 52, M. Draga	72914023365	1988.	Ž	fizička osoba	civilni
57. Traub Helena	V.C. Emina 3, Opatija	52586604362	1968.	Ž	Udruga Žmergo	civilni
58. Trbović Darko	Čikovići 123, Kastav	89115789486	1980.	M	Grad Kastav	javni
59. Turčić Boris	Jurčićeva 10, Kastav	91622515934	1952.	M	fizička osoba	civilni

60. Tuta Martina	Liganj 42, Lovran	73609982962	1985.	Ž	JU Park prirode Učka	javni
61. Udović Sanja	Marinići 46, Viškovo	46471727612	1976.	Ž	Općina Viškovo	javni
62. Zagorac Dunja	Čavle 87a, Čavle	97881937894	1988.	Ž	RRA PORIN d.o.o.	poslovni

Struktura uključenih dionika	Broj osoba	Učešće
1. Ukupno	62	100 %
2. Ravnopravna zastupljenost sektora:		
- javni	17	27 %
- poslovni	19	31 %
- civilni	26	42 %
3. Aktivna uključenost po spolu:		
- žena	38	61 %
- muški	24	39 %
4. Aktivna uključenost ciljnih skupina:		
- mladi do 29 godina	15	24 %
- ugroženih skupina- nezaposleni	2	3 %
- umirovljenici	4	6 %

8.12.1. Popis Stručnih timova LAG-a pri izradi LRS

1. Poljoprivreda i ruralni razvoj

Članovi: Karmen Karlić,
Andjela Cvetković,
Irena Barić,
Vesna Brnčić,
Alma Cvjetković,
Franko Ružić

2. Turizam i ugostiteljstvo

Članovi: Karin Mimica,
Marinko Paragvaj,
Siniša Križanec

3. Obnovljivi izvori energije i energetska učinkovitost

Članovi: Astra Gašparini,
Teuta Duletić,
Ante Vičević

4. Poduzetništvo i tradicionalno obrtništvo

Članovi: Ivna Safundžić,
Smilja Paravić,
Maša Safundžić Kučuk,
Alma Cvjetković,
Andjela Cvetković

5. Ekologija, očuvanje bioraznolikosti i krajobraza

Članovi: Helena Traub,
Ana Golja,
Davor Obujan

6. Društveno korisne djelatnosti,

Članovi: Zorina Pinoza Kukurin,
Jagoda Dabo,
Peta Čulibrk

7. Kulturne djelatnosti i kulturna baština

Članovi: Biljana Maljković,
Branka Švorinić Bratonja,
Renato Stanković

8. Komunalni sustav i infrastruktura

Članovi: Branko Stošić,
Robert Simčić,
Ronald Puharić,
Astra Gašparini,
Matija Laginja,
Marin Kaštelon,
Cvetka Šćepanović

Popis tablica

- Tablica 1: Osnovni statistički podaci o LAG-u Terra Liburna 8
 Tablica 2: Površine prijedloga Natura 2000 za područje LAG-a Terra Liburna 11
 Tablica 3: Zaštićena kulturna baština na području LAG-a Terra Liburna 16
 Tablica 4: Društvena i zdravstvena infrastruktura LAG-a 21
 Tablica 5: Prisutnost kulturnih, socijalnih i sportsko-rekreativnih sadržaja na području LAG-a 22
 Tablica 6: Ekonomski pokazatelji trgovackih društava na području LAG-a za 2012. godinu 22
 Tablica 7: Broj dolazaka i noćenja turista u 2011. i 2012. godini na području LAG-a 24
 Tablica 8: Okvirni plan provedbe prioritetnih mjera 2014.-2015. 56
 Tablica 9: Projekti koji su provedeni ili se provode iz drugih izvora financiranja kao dokaz 59
 Tablica 10: Odnos inovativnih i tradicionalnih prioritetnih aktivnosti područja LAG-a 60
 Tablica 11: Indikativni broj projekata/potrebnih sredstva javne potpore (Prioritet 1 i Prioritet 3) 62
 Tablica 12: Indikativan broj projekata s potrebnim sredstvima izvan javne potpore 62
 Tablica 13: Kriteriji za odabir projekata LAG-a 65
 Tablica 14: Usklađenost LRS sa ciljevima i prioritetima strateških dokumenata više razine 66
 Tablica 15: Planirani prihodi 69
 Tablica 16: Planirani rashodi 69
 Tablica 17: Financijski plan za provedbu aktivnosti u razdoblju u 2014. godini 70
 Tablica 18: Popis naselja koja su razvrstana u 1. kategoriju TUG područja 73
 Tablica 19: Broj stanovnika po naseljima na području LAG-a za 2011. godinu 74
 Tablica 20: Područja očuvanja značajna za ptice (POP) za područje LAG-a Terra Liburna 76
 Tablica 21: Područja očuvanja značajna za vrste i stanišne tipove (POVS) za područje LAG-a Terra Liburna 76
 Tablica 22: Zaštićena kulturno-povijesna baština na području LAG-a 77
 Tablica 23: Društvena i zdravstvena infrastruktura na području LAG-a 79
 Tablica 24: Broj trgovackih društava i broj zaposlenih po djelatnostima na području LAG-a, za 2012. godinu 80
 Tablica 25: Naselja sa područja LAG-a koja su razvrstana u turističke razrede 81
 Tablica 26: Broj trgovackih društava, broj zaposlenih i nezaposlenih na području LAG-a za 2012. godinu (Nezaposleni ;stanje lipanj 2013. za PGŽ: Ukupno 19.987 , Muškarci (8.977), Žene (11.010)) 82
 Tablica 27: Broj nezaposlenih prema dobnoj strukturi i školskoj spremi na područje LAG-a za 2012. godinu 82
 Tablica 28: Dobna struktura stanovništva područja LAG-a, popis 2011. 83
 Tablica 29: Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi, starosti i spolu, popis 2011. 84
 Tablica 30: Ključni problemi i moguća rješenja/aktivnosti za područje LAG-a 85

Popis grafikona

- Grafikon 1: Struktura gospodarstva prema djelatnostima u LAG-u za 2012. godinu 23
 Grafikon 2: Broj stanovnika na području LAG-a od 1857.- 2011. godine. 27
 Grafikon 3: Obrazovna struktura stanovnika područja LAG-a 27
 Grafikon 4: Promjene u obrazovnoj strukturi stanovništva područja LAG-a za 2001.- 2011. godine 28
 Grafikon 5: Broj registriranih udruga po djelatnostima na području LAG-a 28

Popis kratica

CARDS - Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation (Pomoć

Zajednice za obnovu, razvoj i stabilizaciju)

DTK - mreža s internetskim pristupom

DZS - Državni zavod za statistiku

EE - energetska učinkovitost (energetska efikasnost)

EU - Europska unija

HGK - Hrvatska gospodarska komora

INTERREG III A- prekogranična suradnja

IPA - Instrument for Preaccession Assistance (Instrument prepristupne pomoći)

IPARD - Rural development programme (Instrument prepristupne pomoći za ruralni razvoj)

JLS - Jedinica lokalne samouprave

KVARNER FAMILY-oznaka kvalitete za smještaj za područje Primorsko goranske županije

KVARNER FOOD -oznaka kvalitete ugostiteljskog objekta s naglaskom na tradicionalne Primorsko-goranske namirnice

KVARNER GOURMET - oznaka kvalitete ugostiteljskog objekta s naglaskom na autohtone kvarnerske namirnice

LAG - Lokalna akcijska grupa

LEADER - Links between the rural economy and development actions (Poveznica između djelovanja u ruralnom razvoju)

LRS - Lokalna razvojna strategija

MINPO - Ministarstvo poduzetništva i obrta

N2K - Predložena NATURA 2000 područja

NN - Narodne novine

OIE - obnovljivi izvori energije

OPG - Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo

PGŽ - Primorsko goranska županija

PHARE - Pologne Hongrie Aide à la reconstruction économique (Poljska i Mađarska-Potpore za gospodarsku obnovu)

PZ - poslovna zona

RH - Republika Hrvatska

RRA PORIN - Regionalna razvojna agencija Porin d.o.o.

RR - repetitor

SCI - područja važna za Zajednicu

SC - strateški cilj

SPA - područja posebne zaštite

SWOT - Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats

TUG - područja s težim uvjetima gospodarenja

TV - televizija

UPS - udaljena digitalna pretplatnička stupanjpodručna centrala

YIA - Youth in action (Mladi na djelu)

ZAJEDNICA - Europska unija

ŽK - Županijska komora

ŽUPANIJA - Primorsko goranska županija

Literatura

Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, Zagreb
 Baza sportskih objekata Primorsko-goranske županije, Regionalna razvojna agencija Porin d.o.o., 2010.

Europa 2020, Europska strategija za pametan, uključiv i održiv rast, 2010.

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb, razni izvori podataka

Državni zavod za zaštitu prirode, Zagreb

Hrvatska gospodarska komora-Županijska komora Rijeka

Hrvatska mreža za ruralni razvoj, Zagreb

Hrvatski zavod za zapošljavanje-Područni ured Rijeka

Internet stranice:

- <http://ec.europa.eu>
- <http://www.kastav.hr>
- <http://www.klana.hr>
- <http://www.opatija.hr>
- <http://www.viškovo.hr>
- <http://www.matulji.hr>
- <http://www.moscenicka-draga.hr>
- <http://www.lovranc.hr>

Javna ustanova Priroda, Rijeka

Klaić b., Rječnik stranih riječi, Školska knjiga 2012.

LEADER od inicijative do metode – Vodič za poduku o LEADER – ovu pristupu, Europski opservatorij LEADER/AEIDL, 2001.

Ministarstvo financija-Porezna uprava, Rijeka

Ministarstvo poljoprivrede, Zagreb

Praćenje Lokalnih akcijskih grupa i njihov doprinos regionalnom razvoju, Regionalna razvojna agencija Porin d.o.o., Rijeka, 2013.

Pravilnik o područjima s težim uvjetima gospodarenja u poljoprivredi, NN 44/2011, Ministarstvo poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja

Obrtnička komora Primorsko-goranske županije, Rijeka

Prostorni plan uređenja Grada Kastva

Prostorni plan uređenja Općine Klana

Prostorni plan uređenja Općine Lovrana

Prostorni plan uređenja Općine Matulji

Prostorni plan uređenja Općine Mošćeničke Drage

Prostorni plan uređenja Grada Opatije

Prostorni plan uređenja Općine Viškova

Prostorni plan uređenja Primorsko-goranske županije, Rijeka

Razvojna strategija Primorsko-goranske županije 2011.-2013.

Registrar šumskih sjemenskih objekata Republike Hrvatske prema kategorizaciji šumskog reproduksijskog materijala Ministarstva poljoprivrede, 2013.

Rurality and regional development: Unlocking our territories' economic and social potential, Political report, Assembly of European Regions, 2013.

Uredba o indeksu razvijenosti, NN 63/2010

Udruženje obrtnika Viškovo, Kastav, Klana, Jelenje

Udruženje obrtnika Liburnije

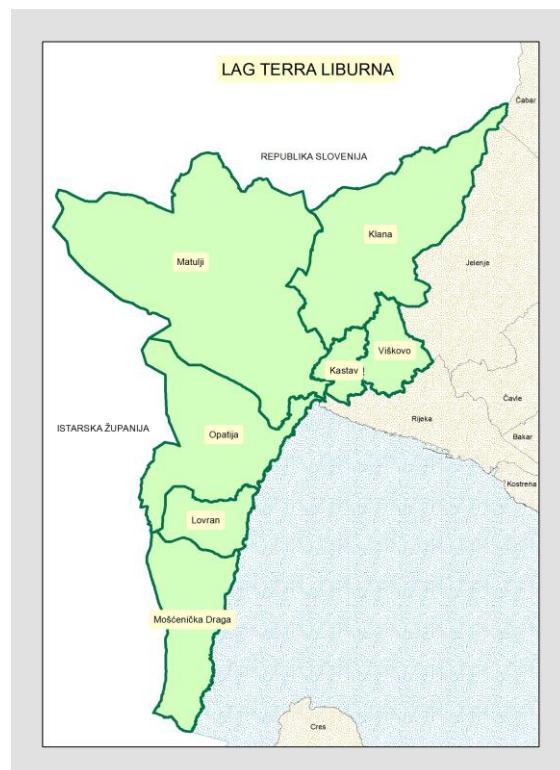
Zajedno za održivi razvoj ruralnih područja, Priručnik za provedbu pristupa LEADER u Hrvatskoj, HMRR, 2010.

Zakon o zaštiti prirode, NN 80/2013

Zavod za prostorno uređenje Primorsko-goranske županije, Rijeka

Udruga Lokalna akcijska grupa 'Terra Liburna'
HR - 51215 Kastav, Zakona kastafskega 3
Registar udruga RH broj: 09003802 od 10. travnja 2013.
Operativni ured: Rukavac 60, 51211 Matulji
M +385 99 3329 283
T/F +385 51 742 460
E lag.terraliburna@gmail.com

Regionalna razvojna agencija Porin d.o.o.

HR – 51000 Rijeka, Ciottina 17b

T +385 51 634 330

F +385 51 634 340

E rraporin@porin.hr